

Кашфуш-шубухот китоби шарҳи

Муҳаммад ибн Иброҳим Оли

Шайх

Китоб мавзусини шайх Муҳаммад

ибн Иброҳим раҳимаҳуллоҳ

қуйидагича таърифлаганлар: «Китоб

айрим мушрикларнинг ибодат

тавҳиди борасида келтирган

шубҳаларига раддия тарзида

ёзилган. Шайх раҳимаҳуллоҳ

Аллоҳга даъват қилишга бел боғлаб,

кўпчилик одамлар ботиб қолган

катта ширк турини баён қилиб
бергач, баъзи жоҳиллар ўзларига
ўхшаган жоҳилларни шубҳага
тушириш мақсадида у кишига
қарши фикрларни кўтариб чиқдилар
ва мусанниф раҳимаҳуллоҳ
мусулмонларни кофирга
чиқараётганини даъво қилдилар.

<https://islamhouse.com/۲۸۱۱۸.۳>

- [КАШФУШ-ШУБУХОТ
КИТОБИ ШАРҲИ](#)
 - [«Кашфуш-шубухот»
китоби мавзуси](#)

- [«بسم الله الرحمن الرحيم»](#)

- [Муаллифнинг муқаддимаси](#)

КАШФУШ-ШУБУҲОТ КИТОБИ ШАРҲИ

[Ўзбекча — Uzbek — الأوزبكي]

Шайх Муҳаммад ибн Иброҳим Оли
Шайх раҳимаҳуллоҳ шарҳи

—ТМ

Тартиблаб, [жамлаган](#): шайх
Муҳаммад ибн Абдуррахмон ибн
Қосим раҳимаҳуллоҳ

Нашрга тайёрловчи: Абу Абдуллоҳ
Шоший

«Кашфуш-шубуҳот» китоби
мавзуси

Китоб мавзусини шайх Муҳаммад ибн Иброҳим раҳимаҳуллоҳ қуйидагича таърифлаганлар: «Китоб айрим мушрикларнинг ибодат тавҳиди борасида келтирган шубҳаларига раддия тарзида ёзилган. Шайх раҳимаҳуллоҳ Аллоҳга даъват қилишга бел боғлаб, кўпчилик одамлар ботиб қолган катта ширк турини баён қилиб бергач, баъзи жоҳиллар ўзларига ўхшаган жоҳилларни шубҳага тушириш мақсадида у кишига қарши фикрларни кўтариб чиқдилар ва мусанниф раҳимаҳуллоҳ мусулмонларни кофирга чиқараётганини даъво қилдилар. Бундай бўлишдан Аллоҳ сақласин, у киши аслида куфр амалини қилаётган ва

куфрига ҳужжат барпо бўлган
кишиларнигина кофир санайди.
Шундан сўнг мусанниф — гарчи ўзи
ўргимчакнинг тўридан ҳам заиф
бўлса-да — жоҳилларни шубҳага
туширган ўша шубҳа-ларни аритиш
ва уларни рад қилиш мақсадида
қўлга қалам олди.

Мусанниф раҳимаҳуллоҳ инсон
шубҳаларга дучор бўлган пайтда
пайғамбарлар динининг
ҳақиқатидан боҳабар ҳолда бўлиши
ва пайғамбарларнинг дини
мушрикларнинг динидан афзал
эканини билиб олиши учун аввал
пайғамбарларнинг дини ва улар
даъват қилган нарсанинг
ҳақиқатини баён қилишда,

шунингдек мушрикларнинг дини ва уларнинг аҳволини баён қилишда фойдали бўлган бир муқаддимани тақдим қилди ва замонасининг мушриклари ўтган мушрикларнинг динига эргашган эканларини тушунтириб берди».

Қисқача шубҳалар ва уларнинг жавоблари ҳақида

Бу шубҳаларга мусанниф раҳимаҳуллоҳ қисқача тарзда жавоб берган ва бунга Аллоҳ таолонинг: «Огоҳ бўлингиз-ким, албатта Аллоҳнинг дўстларига (охиратда) бирон хавф-хатар йўқдир ва улар ғамгин бўлмайдилар» (Юнус: ٦٢) оятини тамсил қилиб келтирган,

уларнинг «шафоат ҳақ» ёки «пайғамбарларнинг Аллоҳ ҳузурида жоҳлари (ҳақ-ҳурматлари) бор» деган сўзларини келтириб, ҳар бир шубҳага битта, иккита ё ундан ҳам кўпроқ жавобларни берган.

Биринчи шубҳа: Ким рубубият тавҳидига — яъни, Аллоҳдан ўзга ҳеч ким ярата олмаслигига, ризқ бера олмаслигига, борлиқ ишларини тадбир қила олмаслигига — иқрор бўлса, шунингдек, Абдулқодир ва бошқалар у ёқда турсин, пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шахсан ўзлари ҳам ўзлари учун бирон фойда ва зарар етказишга қодир бўлмасликларига гувоҳлик

берса, солиҳлардан фақатгина шафоатларини ва Аллоҳ ҳузуридаги жоҳларини қасд қилса, у мушрик бўлмайди.

Жавоб: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши уруш қилган кишилар ҳам сиз зикр қилган ишларга иқрор эдилар, улар ҳам фақат сиз истаган нарсани истаган эдилар.

Иккинчи шубҳа: Ширк ҳақидаги оятлар бутларга сиғинадиган кишилар ҳақида нозил бўлган, биз бутларга сиғинмаймиз.

Жавоб: Кофирлар ичида бут-санамларга сиғинадиган-лари бор эди, азиз-авлиёларга

сиғинадиганлари бор эди, Ийсо ибн Марямга ва унинг онасига сиғинадиганлари бор эди, фаришталарга сиғинадиганлари бор эди. Маъбудалар ўртасида фарқ йўқ, ҳаммаси ҳам ширк, уларга сиғинганларнинг ҳаммаси ҳам мушрикдир. Аллоҳ таоло бутларга сиғинганларни ҳам кофир атади, солиҳларга ва фаришталарга сиғинганларни ҳам кофир санади.

Учинчи шубҳа: Улардан шафоат талаб қилиш ширк эмас.

Жавоб: Бу айни кофирларнинг сўзидан бошқача эмаски, **улар:** «Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари

учунгина ибодат қилурмиз» (Зумар: ۳) дейишарди. Уларнинг биргина мақсадлари бор эди, яъни улар барчанинг Парвардигори бўлган Зотдан шафоат сўраш эди, У Зот уларни шу сабабли кофир санади.

Тўртинчи шубҳа: Ўзлари солиҳларга сиғинишларини рад қилишар, шу билан бир қаторда уларга дуо-илтижо қилишарди, уларга атаб жонлиқ сўйишарди, бу ишларнинг ибодат эканига иқрор ҳам бўлишган эди. Илгариги мушрикларнинг ибодатлари ҳам айни кўринишда эди. Агар бунинг ибодатлигини инкор қилишса ё буни билишмаса, мана бу ояту ҳадислар буни баён қилиб беради.

Бешинчи шубҳа: Ким пайғамбардан ва солиҳлардан шафоат талаб қилишни инкор қилса, у пайғамбарнинг шафоатини инкор қилган ва азиз-авлиёларни камситган бўлади.

Жавоб: Ақсинча, шафоат Аллоҳнинг мулкидир, у фақат Аллоҳнинг изнидан кейингина бўлади. Аллоҳ эса фақат тавҳид аҳли учун изн беради, уни Аллоҳдан бошқадан талаб қилиш ширкдир ва шафоатдан маҳрум бўлишга сабабдир.

Олтинчи шубҳа: Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга шафоат ато этилган, у зотдан уни талаб қилиш мумкин.

Жавоб: У зотга шафоат берилиши чекланган миқдорда, мутлақ эмас. У зотнинг шафоатлари осийлар учундир, мушрикларга эмас. Қолаверса, шафоат Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан бошқаларга ҳам берилади. Бу дегани уни Ўзи истаган кишига бераверади ва ундан шафоат талаб қилиш мумкин деган нарсага далолат қилмайди.

Еттинчи шубҳа: Солиҳларга илтижо қилиш ширк эмас, бундай қилган киши мушрик бўлмайди.

Жавоб: Ундан ширк ўзи нималигини, Аллоҳга ибодат нималигини сўралади. У тавҳид

нималигини, ўзи тушиб қолган ширк нималигини билмайди.

Саккизинчи шубҳа: Ширк бутларга сиғиниш дегани, биз бутларга сиғинмаймиз.

Ундан: «Улар ўша бутлар яратади ва ризқ беради, деб эътиқод қилишадими?» деб сўралади.

Агар у: «Мушрик деб ёғочга, тошга, сағанага ё бошқа нарсага қасд қилиб борадиган, унга дуо-илтижо қиладиган, унга атаб жонлиқ сўядиган ва «улар бизни Аллоҳга яқинлаштиради, уларнинг баракоти билан Аллоҳ бизни асрайди», деб эътиқод қиладиган кишидир, деб жавоб берса, у бутларга сиғинишни

тўғри сифатлаб берган бўлади.

Унга: «Сизларнинг қилаётган ишингиз ҳам айна шунинг ўзи, қолаверса, ширк фақат бутларга сиғиниш-гагина чекланмайди», дейилади.

Тўққизинчи шубҳа: Сизлар мусулмонларни кофир санайсизлар ва бизни илгариги мушрикларга тенг қиласизлар. Ваҳоланки, биз «**Ла илаҳа иллаллоҳ, Муҳаммадун расулуллоҳ**» деб гувоҳлик берамиз, қайта тирилишни тасдиқлаймиз, намоз ўқиймиз, рўза тутамиз, ҳаж ва умра қиламиз. Улар эса ундай эмасди. Сизлар қандай қилиб мана шундай хислатларга эга ва ўртада шунча фарқлар бўлган кишиларни

бу хислатлардан бутунлай маҳрум
кимсалар билан
тенглаштирасизлар?!

Мусанниф бу саволга тўққизта
жавоб билан жавоб беради ва
жавобларида улар айтаётган
фарқларнинг Китоб, Суннат ва
ижмоъга таъсири ўтмаслигини,
балки аксинча, мана шу фарқлар ва
хислатлар уларнинг куфрларини
янада катталаштиришини баён
қилади.

Кимдаки пайғамбарни бир нарсада
тасдиқлаб, бошқа нарсада ёлғончи
қилиш сабабли куфрга туширувчи
иш топилса, ёки махлуқни
Холиқнинг даражасига чиқариб

қўйиш орқали куфрга тушиш содир бўлса, ёки солиҳлардан биронтаси ҳақида ғулувга кетиб, унда илоҳлик борлигини даъво қилиш билан куфрга кетиш вужудга келса, ёки шариат ҳаром қилган ишда, масалан, икки опа-сингилни никоҳида жамлаш каби ишда шариатга хилоф қилиш содир бўлса, ёки муртадликнинг бирон тури орқали куфр содир бўлса, ёки Аллоҳни ё Унинг оятларини масхаралаш билан куфрга тушиш ҳосил бўлса... Хуллас, мазкур куфрга туширувчи ишлардан биронтаси орқали куфрга тушиш содир бўлса, у одам калимаи шаҳодатга гувоҳлик бериши ва бошқа амалларни қилишидан қатъий

назар ўшалар билан баробар бўлади. Муртад бўлиш учун муртадликнинг барча шартларини ё ҳамма ширк турларини қамраб олиш шарт эмас. Муртадлик икки хил бўлади. Бири, мутлақ муртадлик бўлиб, у Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган нарсаларнинг ҳаммасидан бутунлай қайтишдир. Иккинчиси эса, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган нарсаларнинг баъзисидан қайтишдир.

Ўнинчи шубҳа: Ким «**Ла илаҳа иллоллоҳ**» деса, нима иш қилишидан қатъий назар, кофир бўлмайди ва ўлдирилмайди. Бунга далолат қилувчи ҳадислар бор.

Жавоб: Бу ҳадислар маъзур шубҳа тарқатаётган киши даъво қилган нарсага, яъни «**Ла илаҳа иллаллоҳ**» деб айтиб қўйишнинг ўзи уни кофир санашдан тўсишига далолат қилмайди. Кофир бўлгани ҳолда бу калимани айтадиган кишилар ҳам кўп топилади. Улар ё бу калиманинг маъносини билмаганидан ё унинг тақозосига кўра амал қилмаганидан ё унга зид бўлган иш содир бўлганидан кофир саналишади. Масалан, яҳудлар ҳам уни айтишади, саҳобалар уларга қарши уруш қилган Мусайламанинг тобеълари ҳам уни айтишарди, Алий розияллоҳу анҳу ўтда ёндирган кимсалар ҳам уни айтишарди. Уни тил билан айтиб қўйишнинг ўзи қон

ва молни сақлаб қолишга кифоя қилмайди.

Ўн биринчи шубҳа: Аллоҳдан бошқадан мадад сўраш ширк эмас, чунки қиёмат куни пайғамбарлардан мадад сўраш жоиз бўлади.

Мусанниф уларнинг жаҳолатларини очиб ташлайди ва бу икки турли мадад сўраш ўртасидаги фарқни ажрата олмаганликларини тушунтириб беради.

Ўн иккинчи шубҳа: Ўликлардан ва ғойиблардан мадад сўраш ширк эмас, бунга Жибрил алайҳиссаломнинг Иброҳим алайҳиссаломга ёрдам таклиф қилгани далил бўлади.

Жавоб: Бу мадад сўраш бир жинсда, униси эса бутунлай бошқа жинсдадир. Ким иккиси ўртасини тенглаштира, икки бутунлай бошқа нарсани тенглаш-тирган бўлади.

Хотима: Тавҳид қалб, тил ва амал билан бўлиши зарур. Агар булардан бирига ҳалал етса, киши мусулмон бўлмай қолади.

Қуйида энди ушбу шубҳаларга берилган жавобларни кенгроқ баён қилишга ўтилади.

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

Мусанниф раҳимаҳуллох
Аллоҳнинг Китобига эргашиб ва
Набий соллаллоҳу алайҳи ва

салламнинг мактуб ва ёзишмаларини «басмала» билан бошлаганларидан ўрнак олиб, «Ҳар қандай аҳамиятли иш «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» билан бошланмас экан, у кесилган (тўмтоқ)дир» ҳадисига амал қилиб, китобини «басмала» (яъни, бисмиллаҳ айтиш) билан бошлади.

Муаллифнинг муқаддимаси

Муаллиф раҳимаҳуллоҳ «басмала»дан кейин пайғамбарларнинг дини ва улар даъват қилган нарса ҳақиқатини, шунингдек, мушрикларнинг дини ва уларнинг аҳволининг ҳақиқатини баён қилиб берувчи фойдали бир муқаддимани тақдим қилди. Сабаби,

инсон шубҳаларга дуч келган пайтда пайғамбарлар динининг ҳақиқатидан хабардор бўлиб, уларнинг дини мушрикларнинг динидан афзал эканини билиши керак. Муқаддимадан сўнг муаллиф уларнинг (мушрикларнинг) шубҳаларини келтириб, уларга бирма-бир жавоб беришга киришар экан, айтади: «Мен замонамиздаги мушриклар бизга қарши ҳужжат қилган гапларга жавоб тариқасида Аллоҳ таоло Китобида зикр қилган нарсалардан баъзиларини сизга айтиб бераман...». Китобнинг мавзуси ҳам шу ўзи.

Билингки — Аллоҳ сизни ўз раҳматига олсин — тавҳид Аллоҳни ибодатда ёлғизлашликдир.

«**Билингки...**». Бу сўзни бирон муҳим нарсани зикр қилишдан олдин келтирилади ва ўқувчи унга диққат қаратиши, ўзига айтилаётган гапни яхшилаб англаб олиши лозим бўлади. Дарҳақиқат, мусанниф бу китобида баён қилган нарсалар ғоят диққат билан қулоқ солинишга арзигулик гаплардир.

Бошқа ибора билан айтганда, сўзловчи «**билингки**» дейиш билан унинг ортидан келаётган гапни яхшилаб тушуниб олиш кераклигини қасд қилади. Яъни,

жон-қулоғингизни беринг ва диққат қаратинг, сизга ҳозир айтиладиган гапларни англаб олинг, эътибор қаратишга, қалб ва қулоқни беришга арзигулик бундан кўра каттароқ нарса йўқ, зеро, тавҳид калимасидан кўра буюкроқ сўз бўлмайди.

«Аллоҳ сизни ўз раҳматига олсин».

Кўпинча мусанниф раҳимаҳуллоҳ ўзи изоҳлаб бераётган нарса билан толибнинг ҳаққига қилинган дуони уйғунлаштиради. Бу унинг чиройли маслакидан, мусулмонларга нисбатан муҳаббати ва меҳр-мурувватидан дарак беради.

«Раҳимакаллоҳ» (Аллоҳ сизни Ўз раҳматига олсин) дегани ўтган

гуноҳларингизни кечирсин ва келгусида тавфиқ ато этсин, демакдир.

«Тавҳид», яъни, Аллоҳ таоло у билан пайғамбарларни юборган ва мукаллаф учун билиши ва амал қилиши фарз бўлган биринчи иш бўлмиш тавҳид — «Аллоҳни ибодатда ёлғизлашдир».

«Аллоҳни ибодатда ёлғизлаш». Мусанниф кўпинча мана шу иборани қўллайди. Зеро, бу таърифлар ичида энг гўзали ва энг қисқасидир.

Маълумки, тавҳид уч қисмдан иборат.

١) Улуҳият ва ибодат тавҳиди. Бу ерда айни шу тавҳид ҳақида сўз боради.

٢) Рубубият тавҳиди. Ундан мурод Аллоҳ таолонинг яратувчи, ризқ берувчи ва борлиқ ишларини тадбир қилувчи (бошқарувчи, юргизувчи) эканини билиш ва бунга иқрор бўлишдир.

٣) Исм ва сифатлар тавҳиди. Ундан мурод Аллоҳни У Ўзининг Китобида Ўзини сифатлаган, шунингдек Унинг расули Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз ҳадисларида Уни сифатлаган сифатлар билан ҳеч қандай ўзгартиришсиз, бекор қилишсиз,

шакллашсиз ва ўхшатиш-сиз сифатлашдир.

Биринчи қисм тавҳиди «**ла илаҳа иллаллоҳ**» (бир Аллоҳдан ўзга барҳақ маъбуд — ибодатга сазовор зот йўқ) деган калиманинг мутобиқ мадлулидир[[1](#)] (яъни, шу калиманинг очиқ далолат қилиб турган маъносидир), шу билан бирга у қолган икки қисмга ҳам тазаммун йўли билан (яъни, зимдан) далолат қилади[[2](#)].

«**Ибодат**» сўзи эгилиш, хорланиш маъносидаги «**таъаббуд**» сўзидан олинган. Араблар ишлатилган ва босиб юрилган йўлни «**тариқ муъаббад**» дейишади. Мукаллаф-

ларга юклатилган шаръий
вазифаларни ибодатлар деб
номланди. Чунки, улар бу
вазифаларни бўйин эгиб ва хорлик
билан адо этишади.

Шариатда унинг уламолар
тарафидан берилган бир неча
таърифлари бор.

Жумладан, **шайхулислом Ибн
Таймия раҳимахуллоҳ уни шундай
таърифлаган:** «Ибодат Аллоҳ яхши
кўрадиган ва рози бўладиган ҳар
қандай зоҳирий ва ботиний сўз ва
амални ўз ичига олувчи жомий бир
исмдир».

Фуқаҳолар уни шундай
таърифлаганлар: «Ибодат — урф

жиҳатидан амал қилиб келинишисиз
ва ақл тақозосисиз шаръан
буюрилган ишдир».

Ибнул Қаййим раҳимаҳуллоҳ унга
қуйидаги шеър билан шундай
таъриф берган (шеър маъноси):

«Раҳмонга ибодат Унга бўлган
муҳаббатнинг ғояси (яъни, чўққиси)
ҳамда ибодат қилувчининг
хорлигидир, шу иккиси икки қутб
(марказ)дир.

Ибодат фалаги модомики айланиб
тураркан, фақат шу иккиси
атрофида айланади.

Унинг мадори (ҳаракат йўли)
(Аллоҳнинг) амри, пайғамбарининг

буйруғидир, нафс-ҳаво ва шайтон йўриғи билан эмасдир».

У пайғамбарларнинг динидир, Аллоҳ таоло уларни шу дин билан бандаларига юборган.

(Мусанниф тавҳидга) у аввалидан тортиб охиригача барча пайғамбарларнинг динидир, деб таъриф берди. Аллоҳ таоло айтганидек: «(Эй Мухаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), Биз сиздан илгари юборган ҳар бир пайғам-барга ҳам: «Ҳеч қандай (барҳақ) илоҳ йўқ, магар Менгина (барҳақдирман), бас Менгагина ибодат қилинглар», деб ваҳий юборгандирмиз» (Анбиё: ٢٥),

«Аниқки, Биз ҳар бир умматга:
«Аллоҳга ибодат қилинглари ва
шайтондан йироқ бўлинглари»,
(деган ваҳий билан) бир пайғамбар
юборганмиз» (Наҳл: ٣٦). Гарчи
шариатлари турлича бўлса ҳам,
Аллоҳ таоло айтганидек:

«Сизлардан ҳар бир миллат (яъни,
дин аҳли) учун (алоҳида) шариат ва
йўл қилиб қўйдик» (Моида: ٤٨).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва
саллам айтганлар: «Пайғамбарлар
ота бир оға-инилардир, оналари
бошқа, динлари бирдир»
(Муттафақун алайҳ).

Демак, барча пайғамбарларнинг
дини битта, улар ягона Аллоҳга
ибодат қилишни олиб келганлар,

халқлар аслида фақат улар олиб келган нарса учунгина яратилганлар, пайғамбарлар шу учун юборилган, китоблар шу учун нозил қилинган.

Уларнинг аввали Нух алайҳиссаломдир, унинг қавми солиҳ бандалар бўлмиш Вад, Сувоъ, Яғус, Ябук ва Наср хусусида ғулуvgа берилишгач, Аллоҳ уни уларга элчи қилиб юборди.

«Уларнинг аввали Нух алайҳиссаломдир». Нух алайҳиссалом ер аҳлига юборилган биринчи пайғам-бардир. Аллоҳ таоло айтганидек: «(Эй Муҳаммад соллал-лоҳу алайҳи ва саллам),

албатта Биз Нухга ва ундан кейинги пайғамбарларга ваҳий юборганимиз каби сизга ҳам ваҳий юбордик» (Нисо: ١٦٣).

Одам алайҳиссалом билан Нух алайҳиссалом ўртасида ўн аср ўтган, Одам авлодлари ҳаммаси Ислом динида бўлган эдилар[٣].

«Унинг қавми солиҳ бандалар бўлмиш Вад, Сувоъ, Яғус, Яъук ва Наср хусусида ғулуvgа берилишгач, Аллоҳ уни уларга элчи қилиб юборди». Нух қавмида биринчи ширк ғулуvgа сабабли, яъни солиҳларга бўлган муҳаббатда ва уларни таъзимлашда Аллоҳ машруъ қилиб қўйган чегарадан ошиш

туфайли пайдо бўлди. Уларнинг қабрлари олдида (Аллоҳга) ибодат қилиб туриш, сўнгра тимсол-ларини (сурат ва ҳайкаллари) яшаш билан ҳаддан ортиқ улуғладилар. Аслида, уларга сиғинмадилар, балки суратларига сиғиндилар. Чунки, улар ўзларига ибодат қилишга буюрмаган эдилар. Ҳақиқатда улар суратларга ҳам ибодат қилишмаган, балки шайтонга ибодат қилган эдилар, чунки у уларни бунга буюрган эди.

Шу билан солиҳлар хусусида ғулув кетишнинг зарарлари билинади, зеро бундай қилиш қаттиқ ҳалокатдир. Улар сабабли ҳосил бўлувчи ширк нафсларга дарахт ва

тошлар сабабли ҳосил бўлувчи ширкдан кўра яқинроқдир. Агар бу ширк қалбга ўрнашиб олса, уни чиқариб юбориш жуда қийин бўлади. Шунинг учун шариат унинг васила (**восита**)ларини ва унга олиб боровчи ва унга яқин-лаштирувчи зариъа (**сабаб**)ларни кесиб ташлаш учун келган.

(**Ширкка олиб боровчи**) воситалар қавлий (**оғзаки**) ёки феълий (**амалий**) бўлади. Улар феълан ғулувга берилдилар, солиҳларнинг қабрларига кўп бориш билан ғулувга берилдилар. Бу аслида машруъ иш эди, бироқ улар бунни кўпайтириб юбордилар ва у ерда давомий туриш билан ғулувга

берилдилар. Шунинг ўзи ҳам ибодат ва унинг эгаларига ибодат қилишга василадир. Шайтон улардаги бу ҳолатни кўргач, у солиҳларнинг суратларини қилишни уларга чиройли кўрсатди. Мана шу икки зариъа — суратларини қилиш ва қабрлари устида туриш — ширкка олиб боровчи энг катта воситалардандир.

Вад, Сувоъ, Яғус, Яъук ва Наср яхшилик, илм ва салоҳият эгаси бўлган кишилар эди. Улар бири-бирига яқин вақт оралиғида вафот этиб кетишгач, қавмлари уларнинг вафотларидан кўп ачиндилар ва уларнинг илмларидан маҳрум бўлдилар. Шунда шайтон уларга

ўша солиҳларнинг қабрларига тез-тез бориб туришни ва у ерда қолишни зийнатли қилиб кўрсатди, кейинроқ эса уларни бундан кўра каттароқ ишга ундади, «Сизларни бир ишга йўллайми, агар шуни қилсангиз, уларнинг қабрларига тез-тез бориш ва у ерда қолишдан кўра ўзингиз учун анча енгил бўлади?», деди ва уларни ўша солиҳларнинг тимсолларини яшашга йўллади. «Шундай қилсангиз, бу сизларда кўпроқ ибодат қилишга иштиёқ уйғотади, гўёки сизлар уларнинг мажлисида ўтиргандек бўласиз ва уларнинг ҳолатидек ҳолатда бўласиз, фақат улар жисман ораларингизда йўқ бўлишади, халос», деди. Улар шундай

қилишди. Сўнг бу авлод ўтиб кетгач, кейин келган авлодлар ушбу сураатлар нима мақсадда қилинганини билмадилар ва: «Аввалгилар шу сураатлар сабабли ёмғирланишар, яъни улардан сўрашар ва Аллоҳдан ўзлари учун ёмғир тилаб берадилар, деб ўйлашарди», дейишди. Шундай қилиб, одамзотнинг ширки солиҳлар хусусида ғулувга берилиш орқали пайдо бўлди. Бу Аллоҳга ширк келтиришга олиб боровчи энг катта йўлдир.

Аллоҳ таоло Нухни қавмига пайғамбар қилиб юборгач ва у қавмини ягона Аллоҳнинг ибодатига чақиргач, унинг бу

даъватига жуда озчилик кишилар ижобат қилдилар. Шундан сўнг, Аллоҳ таоло унга бир кема ясашни буюрди. Кема битгач, Аллоҳ таоло ер аҳлига тўфон юборди ва унга осий бўлган жамики халқларни сувга ғарқ қилди.

Ривоят қилинишича, Нух қавми ғарқ қилингач, сел ҳалиги бут-санамларни Жиддага олиб бориб ташлади. Анча замон ўтганидан кейин Иблис Амр ибн Луҳай ал-Хузоъий олдига келди — у ўша даврда қавмининг бошлиғи эди — ва унга: «Жиддага бор, у ерда тайёр бут-санамларни топасан, уларни араблар ичида ривожлантир ва арабларни унга чақир, ижобат

қилишади. Агар шундай қилсанг,
улардан ҳеч ким сенга қарши
чиқмайдиган бўлади», деди. У —
лаъанахуллоҳ — шундай
қилганидан сўнг бутларга сиғиниш
авж олди.

Элчиларнинг сўнггиси Муҳаммад
соллаллоҳу алайҳи ва салламдирлар,
мазкур солиҳларнинг сурат
(хайкал)ларини синдирган ҳам у
кишидир-лар.

«Элчиларнинг сўнггиси Муҳаммад
соллаллоҳу алайҳи ва
салламдирлар». У зот
пайғамбарларнинг сўнггисидир-лар.
Аллоҳ таоло айтганидек:
«Муҳаммад сизлардан бирон

кишининг отаси эмасдир, балки у Аллоҳнинг пайғамбари ва пайғамбарларнинг сўнггисидир» (Аҳзоб: ٤٠). Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Мен пайғамбарларнинг сўнггисиман, мендан сўнг пайғам-бар йўқдир» (Имом Муслим ривояти).

«Мазкур солиҳларнинг сурат (ҳайкал)ларини — яъни, Нух алайҳиссалом даврларида илоҳийлаштирилган Вад, Сувоъ, Яғус, Яъук ва Насрнинг тимсолларини — синдирган ҳам у кишидирлар».

Қаранг, ширкнинг асоратлари нақадар узоқ давом этади,

томирлари қанчалар чуқур ўрнашиб
кетади! Бу бут-санамларга сиғиниш
ўша даврдан бошланган бўлса, то
Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва
саллам пайғамбар қилиб
юборилгунларича ва уларни
синдиргунларича давом этди[[4](#)].
Ширк пайдо бўлса, уни йўқотиш
жуда оғир ва қийин бўлади. Нух
алайҳиссалом уларга тўққиз юз
эллик йил кечаю кундуз, махфию
ошкора тинимсиз насихат ва даъват
қилишларига қарамай, унинг
даъватига жуда озчилик
кишиларгина ижобат қилдилар.
Аллоҳ таоло шу туфайли бутун ер
аҳлини ғарқ қилиб юборганига
қарамай, мазкур бешта бут-санам то
Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва

саллам пайғамбар қилиб юборилиб,
уларни синдир-гунларича йўқ
бўлмади. Бундан маълум бўладики,
ширк қалбларга ўрнашса, уни
кетказиш жуда оғир кечади. Қаранг,
энг биринчи пайғамбар даврида
сиғинилган бутларни энг охирги
пайғамбар синдирдилар.

Аллоҳ таоло у зотни ибодат
қиладиган, ҳаж қиладиган,
садақалар берадиган, Аллоҳни кўп
зикр қиладиган, лекин шу билан
бирга баъзи махлуқот-ларни,
масалан, фаришталарни, Ийсони,
Марямни ва бошқа солиҳларни
ўзлари билан Аллоҳ ўртасида
воситачи қилиб: «Биз улар орқали
Аллоҳга яқинлашишни истаймиз,

Аллоҳ ҳузурида уларнинг шафоатларини истаймиз», дейдиган қавмга элчи қилиб юборди.

«Аллоҳ таоло у зотни... қавмга элчи қилиб юборди». Яъни, Аллоҳ таоло у кишини Қурайш ва унинг ёни-веридаги қавмларга юборди.

Аслида, Аллоҳ таоло у зотни бутун инсониятга элчи қилиб юборган:

«Айтинг (эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам): «Эй одамлар, албатта мен сизларнинг барчангизга Аллоҳ (юборган) элчиман» (Аъроф: ١٥٨).

«Ибодат қиладиган, ҳаж қиладиган, садақалар берадиган, Аллоҳни кўп зикр қиладиган». Шу билан бирга

қариндошлар билан алоқа қиладиган, меҳмонни икром қиладиган, яратиш ва бошқариш ягона Аллоҳнинг қўлида эканини биладиган, шиддат-машаққатлар пайтида фақат Аллоҳга ихлос қиладиган қавм эди улар^[۵].

«Лекин шу билан бирга баъзи махлуқотларни, масалан, фаришталарни, Ийсони, Марямни ва бошқа солиҳларни ўзлари билан Аллоҳ ўртасида воситачи қилиб:

«Биз улар орқали Аллоҳга яқинлашишни истаймиз, Аллоҳ ҳузурида уларнинг шафоатларини истаймиз», дейдиган қавмга...».

Уларнинг офатлари шу эди, яъни уларни ўзлари билан Аллоҳ

ўртасида воситачи қилиб
олишганди. Уларнинг ибодатлари
ўзлари учун бефойда, чунки
ибодатда Аллоҳга ширк
келтирдилар. Бу эса уларнинг барча
ибодатларини фосид қилди ва улар
шу билан қони ва моли ҳалол бўлган
кофир ва муртадларга айландилар.
Аввалги мушриклар-нинг дини ва
ақидаси мана шудир.

Муҳими, пайғамбарларнинг динини
таниш ва унга эргашиш ҳамда
мушрикларнинг динини таниш ва
ундан сақланишдир. Зеро,
жоҳилиятни танимаган инсон
Исломни танимайди. Шайх
раҳимаҳуллоҳнинг жоҳилият
масалала-рига доир китоби мавжуд.

Аллоҳ таоло Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни уларга боболари Иброҳим алайҳиссалом-нинг динини янгилаш ва уларга бу каби яқинлик иташ ва бундай эътиқод холис Аллоҳнинг ҳаққи эканини, ундан бирон нарса Аллоҳдан ўзгаси учун — бошқалар у ёқда турсин, на муқарраб фариштага ва на юборилган расулга — дуруст бўлмаслигини хабар бериш учун юборди.

«Аллоҳ таоло Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни уларга боболари Иброҳим алайҳиссаломнинг динини янгилаш... учун юборди». Яъни, қавмлари ана шундай ҳолатда эканларида Аллоҳ таоло у зотни

уларнинг боболари Иброҳим алайҳиссаломнинг ўчиб, йўқ бўлиб кетаёзган динини янгилаш учун юборди. Зеро, Қурайш ва уларга яқин қабилалар Иброҳим алайҳиссаломнинг авлоди ва зурриётидан саналишади. Улар аввалда у зотнинг ҳақ динларида бўлишган, лекин Амр ибн Луҳай бутларни чиқариб келтириб, араблар ўртасида тарқатганидан ва (ҳаж ва умрада айтиладиган) талбияни ўзгартирганидан сўнг Иброҳимнинг пок дини ўчиб, ўзгариб кетган эди[7].

«... ва уларга бу каби яқинлик ишташ ва — олиҳаларига нисбатан қилишаётган — бундай эътиқод

холис Аллоҳнинг ҳаққи эканини, ундан бирон нарса Аллоҳдан ўзгаси учун — бошқалар у ёқда турсин, на муқарраб фариштага ва на юборилган расул-элчига — дуруст бўлмаслигини хабар бериш учун юборди». Модомики, дин ва фазилат эгаларига нисбатан бундай эътиқод қилиш дуруст бўлмас экан, улардан беридагиларга нисбатан дуруст бўлмаслиги аниқдир. Демак, Аллоҳ таолодан бошқасига эътиқод қилинмайди, Ундан ўзгасидан талаб қилинмайди ва Ундан бошқани қасд қилинмайди, халқлардан бирон киши У билан бандалар ўртасида воситачи бўлмайди ва ўша воситачи орқали қурбат қилинмайди. Башар учун Роббул оламийннинг

ҳақларидан бирон ҳақ дуруст бўлмайди ва дуруст бўлишга яқин ҳам бўлмайди. Шу билан Қурайшнинг дини ва Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг динлари ўртасидаги фарқ маълум бўлади.

Йўқса, у мушриклар Аллоҳ ягона яратувчи ва Унинг шериги йўқ эканига, фақат Угина ризқ беришига, фақат Аллоҳ ўлдириши ва тирилти-ришига, фақат Угина ишларни бошқаришига, етти осмон ва ундагилар, етти қават ер ва ундагилар ҳаммаси Унинг бандалари ҳамда Унинг тасарруфи ва қаҳри остида эканига иқрор эдилар ва бунга гувоҳлик берардилар.

«Йўқса, у мушриклар Аллоҳ ягона яратувчи ва Унинг шериги йўқ эканига, фақат Угина ризқ беришига, фақат Аллоҳ ўлдириши ва тирилтиришига, фақат Угина ишларни бошқаришига, етти осмон ва ундагилар, етти қават ер ва ундагилар ҳаммаси Унинг бандалари ҳамда Унинг тасарруфи ва қаҳри остида эканига иқрор эдилар ва бунга гувоҳлик берардилар». Улар рубубият тавҳидига иқрор ва бўйсунувчи эдилар, бу ҳақда тортишувга бормасдилар ва уларга бу жиҳатдан ҳалаллик етмаганди. Улар Аллоҳни танишарди ва ҳар турли ибодатларни қилишарди. Улар фақат ибодат тавҳидида

низолашдилар ва уларга
воситачиларни ибодатда Аллоҳга
шериклар қилиб олиш жиҳатидан
халаллик кирди. Чунки, улар
воситачиларни ўзларидан кўра
Аллоҳга яқинроқ деб ишонишарди.
Уларни кофир ва муртадга
айлантирган ширклари шу эди.

Қурайшнинг Пайғамбаримиз
соллаллоҳу алайҳи ва саллам
келишларидан илгариги амал қилган
динининг ҳақиқати шу эдики, улар
ўртага воситачилар қилиб, уларга
дуо-илтижо қилишар, уларга атаб
қурбонликлар бўғизлашар, уларнинг
номларини айтиб дуо қилишарди.
Ўзларини бевосита Аллоҳнинг
ўзидан сўрашга лойиқ деб

кўришмасди, шу боис Аллоҳдан сўраб бериш учун ўзларидан кўра Аллоҳга яқинроқ деб кўришган воситачи-ларни ўртага қўйишарди. Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга бу фақат Аллоҳнинг ҳаққи эканини, бу каби ишларнинг биронтаси Аллоҳдан ўзгасига дуруст бўлмас-лигини хабар бердилар. Аммо, рубубият тавҳидини улар ўзлари ҳам эътироф этишарди.

Агар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушган мушриклар бу айтилган-ларга гувоҳлик беришган эканига далил истасан-гиз, [Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятларини ўқинг:](#)

«(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтинг: «Ким сизларга осмон ва заминдан ризқ берур ёки ким қулоқ-кўзларингизга эгалик қилур?! Ким ўликдан тирикни чиқарур ва тирикдан ўликни чиқарур ҳамда ким барча ишларни тадбир қилиб турур?!» Улар албатта: «Аллоҳ», дейдилар. Бас, **сиз айтинг**: «Ахир Ўша зотдан қўрқмайсизларми?!» (Юнус: ۳۱).

«(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам, уларга) айтинг: «Агар билувчи бўлсанглар (айтинг-лар-чи), бу ер ва ундаги бор жонзот кимники?» Улар: «Аллоҳникидир», дерлар. **Айтинг**: «Бас (шундан) ибрат-эслатма олмайсизларми?!»

Айтинг: «Етти осмоннинг ҳожаси ва улуғ аршнинг соҳиби кимдир?»

Улар: «(Буларнинг барчаси)

Аллоҳники-дир», дерлар. **Айтинг:**

«Ахир кўрқмайсизларми?!» **Айтинг:**

«Агар билсанглар (айтинглар-чи),

барча нарсанинг подшоҳлиги

қўлида бўлган, Ўзи (бар-чага)

ҳомийлик қиладиган, **Унга қарши**

биров ҳомийлик қила олмайдиган

зот кимдир?» Улар: «Бундай

подшоҳлик ва ҳомийлик ёлғиз

Аллоҳни-кидир», дерлар. **Айтинг:**

«Бас қандай алданмоқда-

дирсизлар?!» (Муъминун: ٨٤-٨٩).

Ва бошқа оятлар.

«Агар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушган мушриклар бу айтилганларга гувоҳлик беришган эканига далил истасангиз, **Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятларини ўқинг:**

«(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтинг: «Ким сизларга осмон ва заминдан ризқ берур ёки ким қулоқ-кўзларингизга эгалик қилур?! Ким ўликдан тирикни чиқарур ва тирикдан ўликни чиқарур ҳамда ким барча ишларни тадбир қилиб турур?!» Улар албатта: «Аллоҳ», дейдилар. Бас, **сиз айтинг:** «Ахир Ўша зотдан қўрқмайсизларми?!» (Юнус: ۳۱).

Яъни, сизнинг бу саволингизга улар албатта буларни қилувчи зот ягона Аллоҳдир деб жавоб беришади. Сиз уларга: «Шундай бўлгач, Аллоҳнинг улуҳияти ва ибодатида шерик келтиришдан қўрқмайсизларми?!», деб айтинг.

«(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам, уларга) айтинг: «Агар билувчи бўлсанглар (айтинглар-чи), бу ер ва ундаги бор жонзот кимники?» Улар: «Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг: «Бас (шундан) ибрат-эслатма олмайсиз-ларми?!» Агар буларнинг ҳаммаси Аллоҳнинг мулки бўларкан ва улар учун бу мулкда ҳеч қандай шериклик йўқ экан, шунинг ўзидан ҳам ибодат

қилинишга сазовор зот ёлғиз У
эканига далил олмайсизларми?! Ва
ягона Унгагина ибодат қилиб, ер ва
ундаги бор жонзотларга эгалик
қилишда заррача шериклиги
бўлмаган бандаларни тарк
қилмайсизларми?!

«Айтинг: «Етти осмоннинг ҳожаси
ва улуғ аршнинг соҳиби кимдир?»
Улар: «(Буларнинг барчаси)
Аллоҳники-дир», дерлар. Айтинг:
«Ахир қўрқмайсизларми?!» Айтинг:
«Агар билсанглар (айтинглар-чи),
барча нарсанинг подшоҳлиги
қўлида бўлган, Ўзи (барчага)
ҳомийлик қиладиган, Унга қарши
биров ҳомийлик қила олмайдиган
зот кимдир?» Улар: «Бундай

подшоҳлик ва ҳомийлик ёлғиз
 Аллоҳникидир», дерлар». Зеро, улар
 рубубиятда ширк келтирмаганлар,
 фақат ўртага воситачилар қилиш
 билан улухиятда ширк
 келтирганлар.

«Айтинг: «Бас қандай
 алданмоқдадирсизлар?!»
 (Муъминун: ٨٤-٨٩). Яъни, қандай
 алданиб, Унинг тоатидан ва
 тавҳидидан бурилмоқдасизлар, ахир
 ўзингиз Унинг Ўзи ёлғиз яратувчи
 ва ишларни бошқарувчи эканини
 эътироф этасизлар ва
 биласизларку?!

«Ва бошқа оятлар».
 Мушрикларнинг рубубиятга иқро

бўлишларига далолат қилувчи
бундан бошқа ҳам оятлар бор.

Жумладан: «Қасамки, агар улардан
«Осмонлар ва ерни ким яратган?»
деб сўрасангиз албатта «Аллоҳ»
дерлар. Сиз «Аллоҳга ҳамду-сано
бўлсин», денг. Йўқ, уларнинг
кўплари (ана ўша Аллоҳгагина
ибодат қилиш зарур эканини)
билмаслар» (Лукмон: ٢٥), «Қасамки,
агар сиз улардан: «Осмонлар ва
ерни яратган, қуёш ва ойни (Ўз
измига) қаратган зот ким?» — деб
сўрасангиз, **албатта улар:** «Аллоҳ»,
деб (жавоб қилурлар). Бас (шундоқ
экан, ўша Аллоҳга ибодат
қилишнинг ўрнига) қаёққа бурилиб
кетмоқдалар-а?!» (Анкабут: ٢١).

Бу айтилганлар Аллоҳ таоло уларга қарши ҳужжат қилган нарсалар жумласидандир. Аллоҳ таоло мушриклар Аллоҳнинг рубубиятига иқроф бўлишганини Унинг улуҳиятини инкор қилишганига қарши ҳужжат қилиб келтирди. Зеро, рубубият тавҳиди асл-асосдир ва улуҳият тавҳидига йўлловчи далилдир. Модомики, Аллоҳ таоло самовоту ерни яратишда ёлғиз экан, бунда на муқарраб фаришта ва на мурсал набий шерик бўлмаган экан, Унинг ягона яратувчи эканлиги Унинг ягона маъбуд бўлишини тақозо этади. Чунки, махлуқнинг Холиққа баробар бўлиши, ёки Холиқ сазовор бўлган нарсага сазовор бўлиши энг узоқ нарсадир.

Бирон нарасада шериклиги бўлмаган махлуқни ҳамма нарсанинг молики бўлган Зотга баробар ва шерик қилинмайди. Уларнинг рубубиятга бўлган иқрорлари ноқисдир. Агар (рубубиятга иқрор бўлишлари) ҳақиқат бўлганида, албатта унинг тақозосига кўра амал қилишган бўларди. Агар Унинг ёлғиз яратувчи ва ёлғиз ризқ берувчи эканига ишончлари комил бўлганида, халқлардан бирон кимсани Унга баробар кўрмаган бўлишарди. Лекин, бу ишончларида заифлик бор, агар ишончлари комил бўлганида, Уни ибодатда ҳам ёлғизлашдан қолиб кетмаган бўлишарди.

Уларнинг бунга иқрор бўлишган эканига ва бу иқрорлари уларни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам даъват қилган тавҳидга киргиза олмаганига ишонч ҳосил қилган бўлсангиз ва улар инкор қилган тавҳид замонамиз мушриклари «ЭЪТИҚОД» деб атайдиган ибодат тавҳиди эканини билган бўлсангиз, мисол учун улар кеча-ю кундуз Аллоҳга дуолар қилишар, кейин улардан баъзилари фаришталарга улар солиҳ ва Аллоҳга яқин бўлганлари учун дуо қилишар, ёки Лотга ўхшаган бирон солиҳ кишига ёки Ийсо каби бирон пайғамбарга дуо қилишар эди.

«Уларнинг бунга иқрор бўлишган эканига ва бу иқрорлари уларни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам даъват қилган тавҳидга киргиза олмаганига ишонч ҳосил қилган бўлсангиз»... Яъни, юқорида ўтган гаплардан сиз уларнинг рубубият тавҳидига иқрор бўлган эканларини ва бу эътирофлари уларни тавҳидга, яъни Исломга кирита олмаганини ва мувахҳидлар сафидан ўрин ололмаган-ликларини, балки мушрикликда қолиб кетишган эканини ва юқорида келтирилган оятлар бунинг далили эканини билган бўлсангиз.

«... ва улар инкор қилган тавҳид замонамиз мушриклари «ЭЪТИҚОД»

деб атайдиган ибодат тавҳиди эканини билган бўлсангиз»... Улар уни инкор қилиш билан қони ва моли ҳалол бўлган, кофирга айланган «**ТАВҲИД**» ибодат тавҳиди эканини билган бўлсангиз...

Юқорида айтиб ўтилган гаплар ҳақида яхшилаб фикр юритсангиз ва Исломга кириш учун рубубият тавҳиди кифоя қилмаслигини, балки унинг самараси ўлароқ улухият тавҳиди ҳам зарур эканини билган бўлсангиз ва улар ширк келтиришган ва унда ихлосли бўлишмаган тавҳид ибодат тавҳиди эканини билган бўлсангиз.. Бу тавҳидни замонамиз мушриклари «**ЭЪТИҚОД**» деб номлашади ва

«фалончига эътиқод қўйиш мумкин» дейишади, бундан улар ўша фалончи фойда етказа олишига эътиқод қилиш дуруст, деган маънони кўзда тутишади. Агар бир шахсга эътиқодни даъво қилишса, бу унда улуҳиятни даъво қилишни англатади.

«... мисол учун улар — яъни илгариги мушриклар — кеча-ю кундуз Аллоҳга дуолар қилишар, кейин улардан баъзилари фаришталарга улар солиҳ ва Аллоҳга яқин бўлганлари учун — ўзларига шафоатчи бўлишлари учун — дуо қилишар, ёки Лотга ўхшаган бирон солиҳ кишига ёки Ийсо каби

бирон пайғамбарга дуо қилишар
эди».

Мана шу (ўртада шафоатчиларни
ушлаш) уларнинг ширкларининг
ҳақиқатидир. Аммо, уларнинг
динларининг моҳияти икки ишдан
иборат:

١) Улар буни Аллоҳ яхши кўрадиган
нарсa деб ишонишарди.

٢) Бу уларни Аллоҳга
яқинлаштиради деб ўйлашарди. Шу
боис улар Аллоҳдан
узоқлаштирадиган нарсa билан Унга
қурбат-яқинлашиш ҳосил қилмоқчи
бўлишди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам улар билан мана шу ширк сабабли урушганларини ва уларни ибодатни ягона Аллоҳга ихлос билан қилишга чақирганларини билган бўлсангиз, **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Албатта **(барча)** масжидлар Аллоҳники-дир. Бас, **(масжидларда)** Аллоҳ билан бирга яна бирон кимсага дуо-илтижо қилманглар!» **(Жин: ۱ ۷)**, «Ҳақиқий дуо-илтижо фақат Унга қилинур. Ундан ўзга — **(мушриклар)** дуо-илтижо қилаётган бутлар у мушрикларнинг биронта дуосини мустажоб қилмас» **(Раъд: ۱ ۴)**.

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам улар билан мана шу ширкка

қарши урушганларини ва уларни ибодатни ягона Аллоҳга ихлос билан қилишга чақирганларини билган бўлсангиз, **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Албатта **(барча)** масжидлар Аллоҳникидир...». Масжидлардан мурод сажда аъзолари экани айтилган, улардан мурод намоз ўқиш учун қурилган бинолар ҳам дейилган. Иккаласи ҳам тўғри. Масжидлар Аллоҳнинг якка Ўзига ибодат қилиниши ва Ундан бошқасига сиғинилмаслик учун бино қилингандир, аъзолар эса улар билан Аллоҳга ибодат қилиниши ва Ундан ўзгасига сиғинилмаслиги учун яратилган. «Бас, **(масжидларда)** Аллоҳ билан бирга яна бирон кимсага дуо-

илтижо қилманглар!» (Жин: ۱۸)». Бу хитоб умумий бўлиб, анбиёлар ҳам, бошқа мукаллафлар ҳам унга дохил бўладилар. «Бирон кимсага» ибораси накрани (ноаниқлик шаклини) ифодалайди, яъни на тошга, на дарахтга, на набийга, на валийга...

«Ҳақиқий дуо-илтижо фақат Унга қилинур...». (Раъд: ۱۴). Аллоҳ ҳақдир, фақат Унинг ўзигагина қилинган дуо ҳақдир, Угина дуо қилувчиларига ижобат қилади.

Аллоҳ таоло айтганидек:

«Бандаларим Сиздан (эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Мен ҳақимда сўрасалар. Мен уларга яқинман. Менга дуо қилган

пайтларида дуогўйларнинг дуосини ижобат қиламан» (Бақара: ١٨٦), «Парвардигорларингиз: «Менга дуо-илтижо қилинглар. Мен сизларга (қилган дуоларин-гизни) мустажоб қилурман», деди» (Ғофир: ٦٠).

«Ундан ўзга — (мушриклар) дуо-илтижо қилаётган бутлар у мушрикларнинг биронта дуосини мустажоб қилмас» (Раъд: ١٤). Бу ҳам умумий бўлиб, пайғамбарларни ҳам, валийлар ва солиҳларни ҳам ўз ичига олади. «Биронта» сўзи накрани (ноаниқлик шаклини) ифодалайди ва ҳар қандай тур ва жинсни ўз ичига олади. Демак, дуо қилинувчи шахсга ва талаб қилинаётган нарсага ом бўлди. Ҳар

қандай дуо қилинувчи — ким ва нима бўлишидан қатъий назар — ижобат қилолмайди, ҳар қандай талаб қилинган иш — нима бўлишидан қатъий назар — ҳосил бўлмайди. Аллоҳдан ўзгаси ботил ва уларнинг Ундан ўзгасига қилаётган дуолари ҳам ботилдир. Зеро, ўша бутлар ё ўлик, ё ғойиб, ё ҳозир бўлса ҳам қодир эмасдир.

Аллоҳ таоло айтди:

«(Эй мушриклар), сизлар У зотни қўйиб илтижо қилаётган бутларингиз эса (хурмо данагини ўраб турувчи) пардачалик нарсага ҳам эга эмасдирлар. Агар сизлар уларни чорласангизлар,

дуоларингизни эшит-маслар. Агар эшитсалар-да, сизларга жавоб қила олмас-лар» (Фотир: ۱۳, ۱۴).

«Шубҳасиз, Аллоҳдан ўзга, сизлар илтижо қилаёт-ган нарсалар худди (сизнинг) ўзларингиз каби бандадирлар. Бас, агар ростгўй бўлсангизлар, сизлар уларга дуо қилинглар, улар сизларга жавоб қилсинлар-чи?!» (Аъроф: ۱۹۴).

«Аллоҳни қўйиб, Қиёмат Кунигача ҳам (дуони) мустажоб қила олмайдиган бутларга дуо-илтижо қиладиган кимсадан ҳам йўлдан озганроқ ким бор?! Ҳолбуки у (жонсиз бут)лар

ўша(мушрик)ларнинг дуоларидан
ғофилдирлар!» (Аҳқоф: ۝).

«(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи
ва саллам, мушрикларга) айтинг:
«Сизлар Аллоҳдан ўзга (илоҳ-лар)
деб гумон қилган бутларингизга
дуо-илтижо қилаверинглар-чи, (улар
сизларга ижобат қила
олармиканлар)! Улар на осмонларда
ва на ерда бир зарра вазнича
(нарс)га эга эмасдирлар ва улар
учун (осмонлар ва ерда Аллоҳга)
шериклик ҳам йўқдир ҳамда
(Аллоҳ)учун улардан бирон ёрдамчи
ҳам йўқдир. (Аллоҳ) ҳузурида фақат
Унинг Ўзи изн берган
кишиларгагина шафоат-оқлов фойда
берур (яъни, ана ўша зотларгина

шафоатга эришурлар, ё ўзгаларни шафоат қила олурлар)» (Сабаъ: ۲۲, ۲۳).

«Ҳақиқий дуо-илтижо фақат Унга қилинур. Ундан ўзга — (мушриклар) дуо-илтижо қилаётган бутлар у мушрикларнинг биронта дуосини мустажоб қилмас. Илло улар бир кимсага ўхшайдиларки, у кимса қафтларини сувга ёзиб, у сув оғзига етишини кутиб турар. Ҳолбуки, у (сув) унинг оғзига етувчи эмасдир. (Яъни, худди сув жонсиз нарса бўлгани туфайли ташна кишининг ҳолидан беҳабар бўлиши, бинобарин, унинг оғзига бориб етмагани каби у мушриклар дуо-илтижо қиладиган бутлари ҳам

жонсиз нарса бўлганлари сабабли уларнинг дуоларини эшитмас — мустажоб қилмас.) Бундай кофирларнинг дуолари мутлақо бефойда — хатодир» (Раъд: ʼ ٤).

«Аллоҳни қўйиб, сизга фойда ҳам, зиён ҳам етказа олмайдиган нарсага илтижо қилманг!» (Юнус: ʼ ١٠٦).

«Айтинг: Энди хабар беринглар-чи, сизлар Аллоҳни қўйиб дуо-илтижо қилаётган бутларингиз — агар Аллоҳ менга бирон зиён етказишни истаса, ўша (бутлар) У зотнинг зиёнини арита олувчимилар? Ёки (Аллоҳ) менга бирон марҳамат қилишни ирода қилса, ўша (бутлар)

У зотнинг марҳаматини ушлаб қолувчи-милар?!» (Зумар: ۳۸).

Уларга дуо-илтижо қилишлари ширк бўлиш билан бир қаторда бекорга зое кетувчи ва қуруқ зиёндан иборат ишдир. Мушрик — одамлар ичида энг адашган ва дунёсини ҳам, охиратини ҳам совурган кишидир.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам улар билан дуонинг ҳаммаси Аллоҳга бўлиши, забҳ (жонлиқ сўйиш) ҳаммаси Аллоҳга бўлиши, назр-нинг ҳаммаси Аллоҳга бўлиши, мадад сўрашнинг ҳаммаси Аллоҳдан бўлиши ва жамики ибодат турлари ҳаммаси Аллоҳга бўлиши

учун урушган эканларини билган
бўлсангиз, рубубият тавҳидига
иймон келтиришлари уларни
Исломга олиб киролмаганини,
уларнинг қонларини ва молларини
(мўминлар учун) ҳалол қилган нарса
уларнинг айни ўша малоикаларни ё
пайғамбарларни ё авлиёларни —
шафоатларини истаб ва шу билан
Аллоҳга қурбат-яқинлик ҳосил
қилишни истаб — қасд қилишлари
бўлганини билган бўлсангиз, шунда-
гина сиз пайғамбарлар унга
чақирган ва мушрик-лар иқрор
бўлишдан бош тортган тавҳидни
билган бўласиз.

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва
саллам улар билан дуонинг ҳаммаси

Аллоҳга бўлиши, забҳ (жонлик сўйиш) ҳаммаси Аллоҳга бўлиши, назрнинг ҳаммаси Аллоҳга бўлиши, мадад сўрашнинг ҳаммаси Аллоҳдан бўлиши ва жамики ибодат турлари ҳаммаси Аллоҳга бўлиши учун урушган эканларини билган бўлсангиз, рубубият тавҳидига иймон келтиришлари уларни Исломга олиб киролмаганини, уларнинг қонларини ва молларини (мўминлар учун) ҳалол қилган нарса уларнинг айни ўша малоикаларни ё пайғамбарларни ё авлиёларни — шафоатларини истаб ва шу билан Аллоҳга қурбат-яқинлик ҳосил қилишни истаб — қасд қилишлари бўлганини билган бўлсангиз, шундагина сиз пайғамбарлар унга

чақирган ва мушриклар иқро
бўлишдан бош тортган тавҳидни
билган бўласиз». Демак, юқорида
«билган бўлсангиз» деб айтиб
ўтилган гапларни яхши тушуниб
олсангиз, пайғамбарлар даъват
қилган ва мушриклар иқро
бўлишдан бош тортишган тавҳид
сиз учун очиқ-равшан бўлади ва
ҳақиқати-моҳияти аён бўлади, у
улуҳият ва ибодат тавҳидидир.

Бошқа ибора билан айтганда, агар
уларнинг рубубиятга
иқроликларини билсангиз, кейинги
даврдагиларнинг ҳолати(ни англаш)
сизга енгиллашади ва сиз учун
пайғамбарларнинг дини

мушрикларнинг динидан очик
ажралиб кўринади.

Мана шу тавҳидгина «**Ла илаҳа
иллаллоҳ**» (Аллоҳдан ўзга барҳақ
илоҳ йўқ) деган сўзингиз
маъносидир. Зеро, уларда (**яъни,
арабларда**) илоҳ дегани мана шу
ишлар учун қасд қилинадиган
зотдир, у хоҳ малоика бўлсин, хоҳ
пайғамбар бўлсин, хоҳ валий
бўлсин, хоҳ дарахт бўлсин, хоҳ қабр
бўлсин, хоҳ жин бўлсин, фарқсиз.
Улар илоҳ деганда яратувчи, ризқ
берувчи ва ишларни
бошқарувчинигина қасд
қилмаганлар, бу ишлар ягона
Аллоҳга хос эканини билишарди,
балки улар илоҳ деганда замонамиз

мушриклари «саййид» лафзи билан мақсад қилган маънони қасд қилишарди.

«Мана шу тавҳидгина «Ла илаҳа иллаллоҳ» (Аллоҳдан ўзга барҳақ илоҳ йўқ) деган сўзингиз маъносидир». Мусанниф тавҳид дейиш билан кифояланмади, балки очик-равшан қилиб: «Мана шу тавҳидгина «Ла илаҳа иллаллоҳ» калимаси маъносидир», деди. Яъни, ибодатга лойиқ зот ёлғиз Аллоҳдир, бошқалар эмас, мана шу тавҳидгина «ла илаҳа иллаллоҳ» деган сўзингизнинг мутобиқ маъносидир. [۷] Ва бу сўз айна шу маъно учун қурилган ва икки рукни — рад қилиш ва исбот қилишни ўз

ичига олади. Яъни, Аллоҳдан бошқа барчадан улуҳиятни рад қилиш ва уни фақат Аллоҳга исботлашни ўз ичига олади. **Унинг маъноси:** ягона Аллоҳдан ўзга барҳақ маъбуд (ибодатга сазовор зот) йўқ, демакдир. Аллоҳдан бошқа ҳар қандай маъбудга ибодат қилиш ва уни илоҳийлаштириш энг ботил ва энг залолатдир.

«Зеро, уларда (яъни, арабларда) илоҳ дегани»... Яъни, **Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам** улар ичига пайғамбар бўлиб келган ва **уларга: «Ла илаҳа иллаллоҳ»** денглар, нажот топасизлар, деб хитоб қилган Қурайш ва бошқа араб тилида сўзлашувчи халқларда илоҳ

дегани қурбонлик қилиш, назр қилиш, дуо қилиш ва шу кабилар билан...

«...мана шу ишлар учун қасд қилинадиган зотдир».. Яъни, шафоат талаб қилиш ва Аллоҳга яқинлашти-ришларини умид қилиш учун қасд қилинадиган зотдир, «у хоҳ малоика бўлсин, хоҳ пайғамбар бўлсин, хоҳ валий бўлсин, хоҳ дарахт бўлсин, хоҳ қабр бўлсин, хоҳ жин бўлсин, фарқсиз».

«Улар илоҳ деганда яратувчи, ризқ берувчи ва ишларни бошқарувчинигина қасд қилмаганлар, бу ишлар ягона Аллоҳга хос эканини билишарди».

Бу ҳақда гап юқорида Аллоҳнинг Китобидан бўлган далиллари билан ўтди, «(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтинг: «Ким сизларга осмон ва заминдан ризқ берур» (Юнус: ٣١) ва бошқа оятлар каби.

«Балки улар илоҳ деганда замонамиз мушриклари «саййид» лафзи билан мақсад қилган маънони қасд қилишарди». «Саййид» (эшон, валий, пир) деганда улар илоҳни кўзда тутишади. Гарчи бу лафзни қасд қилиб айтишмаса ҳам, маъноси барибир бандалар билан Аллоҳ ўртасида воситачилик қилишни, унга эътиқод қўйишлик фойда беришини, агар унга маҳкам

ёпишиб, Аллоҳдан ҳожатларини тилаб беришни талаб қилинса бунинг албатта фойдаси бўлишини ифодалайди. «Бу одам авлиё, унга эътиқод қилиш дуруст» деганда улар ўша эътиқод қилинаётган киши фойда етказишга ва ижобат қилишга кодир, деб тушунишади, унга илтижо қилиш дуруст деб ўйлашади. Бинобарин, уларни Аллоҳга яқинлаштириши учун унга қурбат қиладилар, яъни уни воситачи қиладилар.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни тавҳид калимасига даъват қилиб келдилар, у «Ла илаҳа иллагаллоҳ» эди. Бу калимадан мурод унинг маъноси-дир, лафзининг

ўзигина эмас. Жоҳил кофирлар
Набий соллаллоҳу алайҳи ва
салламнинг бу калимадан
муродлари Аллоҳни — ёлғиз Унга
боғланиб ва Ундан бошқа ҳар
қандай илоҳни инкор қилиб ва
ундан покланиб — ёлғизлаш
эканини билардилар. Чунки, у зот
уларни «**ла илаҳа илал-лоҳ**»
дейишга чақирганларида улар:
«**(Шунча)** худоларни битта худо
қилиб олибдими?! Ҳақиқатан бу
жуда қизиқ нарса!» **(Сод: ۞)**,
дейишди.

«Набий соллаллоҳу алайҳи ва
саллам уларни тавҳид калимасига
даъват қилиб келдилар, у «**Ла илаҳа
иллаллоҳ**» эди». Яъни, бу калима

улар Аллоҳдан бошқасига ҳар турли ибодатлар билан боғланишадиган нарсаларнинг ҳаммасини бекорга чиқарадиган ва Роббул олабийнни ҳақиқатда, амалда ва фикрда улуҳият билан ёлғизловчи калима эди.

«Бу калимадан — яъни, ла илаҳа иллаллоҳ калима-сидан — мурод унинг маъносидир, лафзининг ўзигина эмас». Гарчи банда мусулмон бўлиши пайтида уни тили билан айтиши зарур бўлса ҳам, лафзининг ўзи ундан кўзда тутилган мақсад учун кифоя қилмайди.

Аслида, у калима бошқа нарса учун, яъни у далолат қилган нарсага амал қилиш учун мақсад қилинган. У

воситалардандир, мақсад-ғоялардан эмас. Демак, маъносисиз лафзнинг ўзи кифоя қилмайди, лафзсиз маънонинг ўзи ҳам кифоя қилмайди.

«Жоҳил кофирлар Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бу калимадан муродлари Аллоҳни — ёлғиз Унга боғланиб ва Ундан бошқа ҳар қандай илоҳни инкор қилиб ва ундан покланиб — ёлғизлаш эканини билар-дилар».

Бунинг далили шуки: «Чунки, у зот уларни «ла илаҳа иллаллоҳ» дейишга чақирганларида улар — бош тортдилар ва ибодатни ягона Аллоҳнинг ўзига хослашни истамасдан: «(Шунча) худоларни битта худо қилиб олибдими?!

Ҳақиқатан бу жуда қизик нарса!»
(Сод: ۵), дейишди». Яъни, шунча
маъбудларни битта маъбуд
(ибодатга лойиқ зот) қилиб
олибдими?!, дейишди. Демак,
бундан кўринадики, улар бу
калиманинг маъносини яхши
билардилар. Аллоҳ таоло улар
ҳақида ҳикоя қилганидек: «Чунки
улар ўзларича: «Ҳеч қандай барҳак
илоҳ йўқ, магар ёлғиз Аллоҳгина
барҳакдир», дейилган вақтда кибр-
ҳаво қилган эдилар. Ва улар «Ҳали
бизлар бир мажнун шоирни деб
худоларимизни тарк қилар
эканмизми?» дер эдилар» (Вас-
соффат: ۳۵, ۳۶). Тавҳид ҳақдир,
тавҳид нурдир. Бироқ, уларнинг
ақллари бузилган, уларнинг

табиатларини ширк бузиб
юборганди. Чунки, улар ўша ширкда
улғайишган ва унга ўрганиб
қолишган, уни умуман ёмон иш
санамайдиган бўлиб кетишганди.
Улар беморга ўхшаб қолишганди,
таблари бузуқлигидан мазали
нарсани бемаза деб кўрадиган бўлиб
қолишганди. Шу боис ва тавҳид
устида улғайишмаганлари сабабли
тавҳидни инкор қилишди.

Кофирларнинг жоҳиллари ҳам буни
билишган эканини билган
бўлсангиз, энди Исломни даъво
қиладиган, бироқ бу калиманинг
тафсири ҳақида кофирларнинг
жоҳиллари билган нарсани ҳам
билмайдиган, балки ундан мурод

қалб унинг маъно-ларидан бирон нарсани эътиқод қилишисиз ҳарфларини талаффуз қилиб қўйишнинг ўзи деб ўйлайдиган кишидан ажаб. Улар ичида сал дуруст-роқлари бу калиманинг маъноси «Аллоҳдан ўзга яратувчи ва ризқ берувчи, ишларни бошқарувчи йўқ» деб ўйлайди. Жоҳил кофирлар ҳам «**ла илаҳа иллаллоҳ**» маъноси ҳақида ундан кўра билувчиروқ бўлган одамда яхшилиқ йўқ.

«Кофирларнинг жоҳиллари ҳам буни билишган эканини билган бўлсангиз, энди Ислумни даъво қиладиган, бироқ бу калиманинг тафсири ҳақида кофирларнинг

жоҳиллари билган нарсани ҳам билмайдиган... кишидан ажаб».

Яъни, юқорида айтилгани каби, бу умматнинг Фиръавни бўлмиш Абу Жаҳл ва шу каби кимсалар ҳам бу калима — ла илаҳа иллаллоҳ — маъносини билганлари ҳолда, Исломни даъво қиладиган, балки илмни даъво қиладиган ва ҳатто динда имомат-пешволикни даъво қиладиган кишилардан таажжубки, ушбу калима маъноси хусусида ўша кофир жоҳиллар билган нарсани билмайдилар. Зеро, бу нарса, яъни имоматни қўя турунг, илмни қўя турунг, Исломни даъво қилиши ва шу ҳолида жоҳил кофирларга маълум бўлган нарсани билмаслиги ҳақиқатда ажабланарли ишдир,

балки энг катта жоҳиллик ва энг ёмон хатодир.

«...балки ундан мурод қалб унинг маъноларидан бирон нарсани эътиқод қилишисиз ҳарфларини талаффуз қилиб қўйишнинг ўзи деб ўйлайдиган кишидан ажаб». Агар Абу Жаҳл ва унга ўхшаганлар бу калиманинг маъносидан мурод шу деб ўйлаганларида эди, уни айтишдан асло бош тортишмаган бўлар ва бу ҳақда тортишиб ўтиришмаган бўларди. Шунингдек, агар улар бундан мурод рубубият деб тушунишганида эди, уни айтишдан асло тўхталишмаган ва бу ҳақда мунозара қилиб ўтиришмаган ҳам бўларди. Лекин, улар бу

калиманинг маъноси — ибодат қилинадиган зот ягона Аллоҳ бўлишини ва Ундан ўзга барча илоҳлардан воз кечиш демаклигини, буни қалб билан эътиқод қилиш ва воқеда амалга ошириш кераклигини ва бу дегани ўзлари эътиқод қилиб келишган ота-боболарининг динини бекор қилиш эканини яхши англаган эдилар.

«Улар ичида сал дурустроқлари — яъни, бундан мурод лафзидан бошқа нарсадир дейдиганлари ундан кўзда тутилган мурод борасида хато қиладилар ва — бу калиманинг маъноси «Аллоҳдан ўзга яратувчи ва ризқ берувчи, ишларни бошқарувчи йўқ» деб ўйлайдилар».

Яъни, бу калима рубубият тавҳидига далолат қилади, дейишади.

Маълумки, у тазаммун^[^] йўли билан рубубият тавҳидига ҳам далолат қилади, лекин унинг мутобақат маъноси — ибодат қилинадиган зот ягона Аллоҳ бўлиши эканидир.

«Жоҳил кофирлар ҳам «ла илаҳа иллаллоҳ» маъноси ҳақида ундан кўра билувчиروқ бўлган одамда яхшилик йўқ». Бундай одам яхши одам эмас, унда яхшилик йўқ, у ҳақда айтиладиган гапнинг энг энгили шудир. Мусанниф бу тўғрида айтилиши мумкин бўлган энг қисқа гап билан чекланди. Аслида, у ҳақида бундан каттароқ

гаплар айтилиши ҳам мумкин эди.
Агар бу умматнинг Фиръавни
бўлган Абу Жаҳл ва унга
ўхшаганлар ушбу калима маъноси
ҳақида бундан кўра билувчиروқ
бўлган бўлсалар, Ислон динининг
асли-асоси ва пойдевори бўлган
калима маъносини билмаган
кишининг жоҳиллигидан кўра
каттароқ жоҳиллик бўлмайди.

Ушбу айтганларимни дилингиз
билан билиб олган бўлсангиз, **Аллоҳ**
таоло у ҳақда: «Албатта, Аллоҳ
Ўзига (**бирон нарсанинг**) шерик
қилинишини кечирмас. Шундан
бошқа гуноҳларни Ўзи хоҳлаган
бандалари учун кечирур» (**Нисо:**
᠙᠕), деб айтган ширкни билган

бўлсангиз, Аллоҳнинг аввалдан охиригача барча пайғамбарларни у билан юборган ва ундан ўзга динни бирон кишидан қабул қилмайдиган динини билган бўлсангиз ва аксарият одамлар бу ҳақда билимсиз бўлиб қолганини билган бўлсангиз, (мана шу билимингиз) сизга иккита нарсани ифодаб беради.

«Ушбу айтганларимни дилингиз билан билиб олган бўлсангиз..»

Яъни, дилингизга чуқур ўрнашган билим ҳосил бўлган бўлса, фақат тил билан айтиб қўйиладиган даъво бўлиб қолмаса, зеро қалбда билим бўлмасдан қуруқ тилдаги даъво ҳақиқий билим-маърифат саналмайди.

«Аллоҳ таоло у ҳақда: «Албатта, Аллоҳ Ўзига (бирон нарсанинг) шерик қилинишини кечирмас. Шундан бошқа гуноҳларни Ўзи хоҳлаган бандалари учун кечирур» (Нисо: ٤٨), деб айтган ширкни билган бўл-сангиз...» Бу гап хосни омга атф қилиш (боғлаш) жумласидандир, чунки аслида юқорида ўтган гаплар пайғамбарлар динининг ҳақиқатини ва мушрикларнинг дини ҳақиқатини баён қилишга кифоя эди. Демак, сиз бу ширкнинг нималигини тасаввур қилган бўлсангиз... Зотан, мусанниф сизга тавҳид ҳақиқатини танитадиган нарсаларни тақдим қилди, энди унинг зидди бўлмиш ширк шу билан ҳам маълум бўлади.

«Аллоҳнинг аввалдан охиригача барча пайғамбарларни у билан юборган ва ундан ўзга динни бирон кишидан қабул қилмайдиган динини билган бўлсангиз...» Яъни, моҳияти тавҳиддан иборат бўлган динни билган бўлсангиз... Бу икки иш китобнинг аввалида пайғамбарларнинг дини ва мушрикларнинг дини ҳақида айтилган гаплар орасида ўтди.

«Ва аксарият одамлар бу ҳақда — яъни, тавҳид ва ширк мавзусида — билимсиз бўлиб қолганини билган бўлсан-гиз...» Зеро, аксарияти Аллоҳнинг пайғамбарлари орқали юборган динини билмайдилар, жуда кўпчилик тавҳид ва ширк ўртасини

яхши фарқлай олмайди, балки тавҳид аҳлига адоват қилиш, уларни айблаш ва уларга қарши курашиш билан бандлар, мушрикларнинг динига эргашиб кетганлар. Буларнинг ҳаммасига сабаб тавҳид ва ширк ўртасини фарқлай олмасликдир.

Агар мана шу тўртта иш ҳақидаги билим қалбингизга ўрнашган бўлса, «(мана шу билимингиз) сизга иккита нарсани ифодаб беради».

Биринчи: Аллоҳнинг фазли ва марҳаматидан хурсанд бўлишни.

Аллоҳ таоло айтганидек: «(Эй Муҳаммад), айтинг: «Аллоҳнинг фазлу марҳамати (яъни, Ислом) ва

рахмат-меҳрибонлиги (яъни, Қуръон) билан — мана шу (неъмат) билан шод-хуррам бўлсинлар. (Зеро), бу улар тўплайдиган мол-дунёларидан яхшироқдир» (Юнус: ۵۸).

Иккинчи: улкан қўрқувни. Чунки, агар инсон оғзидан чиққан бир калима сўз билан ҳам кофир бўлиб қолишини билсангиз — баъзан уни жоҳиллик билан гапириб ҳам қўяди, жоҳиллиги эса узрга ўтмайди, баъзан эса у сўзни худди мушриклар гумон қилганларидек, ўзини Аллоҳга яқинлаштиради деган гумонда айтиб қўяди, хусусан Аллоҳ таоло сизга Мусо қавмини солиҳ ва илмли бўлган ҳолларида

унинг ҳузурига: «Эй Мусо, бизларга ҳам уларнинг илоҳлари каби худо қилиб (ясаб) бер» (Аъроф: ١٣٨), деб келишганини айтиб турган бўлса, ана шунда сизнинг қўрқувингиз ва ўзингизни ана шунга ўхшаш ҳолатдан қутқаришга ҳарислигингиз қаттиқ ортади.

«Биринчи: Аллоҳнинг фазли ва марҳаматидан хурсанд бўлиш...»
Яъни, пайғамбарларнинг динини, ақидасини таниш ва унга амал қилиш, мушрикларнинг динини билиш, ундан узоқлашиш ва уни инкор қилиш. Аллоҳ таоло сизга пайғамбарларнинг динини билдириб

қўйганлиги, унга йўллаб қўйганлиги ва уларнинг йўлини танитиб қўйганлиги неъматдир. Айниқса, кўпчилик бу неъматдан бебаҳра бўлиб турганда унинг қадри янада ошади. Зотан, неъмат камчилик одамларгагина насиб қилиб турганда унинг неъматлиги зиёдалашади. Агар ҳамма одамлар унга йўлланган бўлиб, сиз уларга рўпара бўлсангиз, уларни яхши кўришнинг ўзи неъмат бўларди, энди кўпчилик одамлар ундан бебаҳра бўлгани ҳолда сиз унга йўлланишингиз жуда катта неъматдир.

«Аллоҳ таоло айтганидек: «(Эй Мухаммад соллал-лоҳу алайҳи ва

саллам), айтинг: «Аллоҳнинг фазлу марҳамати (яъни, Ислому) ва раҳмат-меҳрибонлиги (яъни, Қуръон) билан — мана шу (неъмат) билан шод-хуррам бўлсинлар. (Зеро), бу улар тўплайдиган мол-дунёларидан яхшироқдир» (Юнус: ٥٨)». Ҳою-ҳавасга ва хурсандчиликка берилиш яхши эмас, оятда айтилганидек: «Аллоҳ хурсандликка берилувчи кимсаларни суймас» (Қасас: ٧٦). Лекин, диний ишлар хусусида хурсанд бўлиш мақтовли ва суюмлидир, бу хурсандчилик юқоридаги оятда айтилгани каби ҳузуъ ва ҳушуъ хурсандчилигидир ва унинг заволидан кўрқувдир, ҳаддан ошиш ва ҳою-ҳавасга берилиш хурсандчилиги эмас. Зеро,

шу неъмат — эй инсон — сизга
бўлган энг катта неъматдир ва
одамлар у сабабли хурсанд
бўладиган нарсадан, яъни бутун
дунёнинг мол-мулки унинг қўлида
бўлиб қолишидан ҳам яхшироқдир.
Аслида, бутун дунёнинг мол-мулки
бир одамнинг қўлида асло
йиғилмайди, мабодо йиғилган
тақдирда ҳам барибир бир кун
йўқликка ва заволга юз тутди.
Аллоҳ учун бўлган ва Аллоҳнинг
розилиги қасд қилинган нарсагина
заволсиз боқийдир. Демак,
Аллоҳнинг фазли ва раҳматидан
хурсанд бўлиш вожиб эканини
ифодалаб берди.

«Иккинчи: улкан қўрқувни.» Бу унинг сизга ифодалаб берадиган иккинчи фойдаси бўлиб, юқорида ўтган хурсандчилик билан бирга ўз нафсингиз ва динингизга нисбатан хавф-қўрқувни ифодалаб беради. Натижада, сиз дин ва унга амал қилиш билан хурсанд бўласиз, мана шу неъматни заволга юз тутишидан ва мана шу нурни йўқ бўлишидан хавф қиласиз. Пайғамбарларнинг динини билиш ва унга эргашиш шудир, мушрикларнинг динини билиш ва ундан сақланиш шудир, ҳолбуки аксарият одамлар бундан умуман беҳабар-жоҳилдирлар.

«Чунки, агар инсон — қалбидан эмас, шунчаки — оғзидан чиққан

бир калима сўз билан ҳам кофир бўлиб қолишини билсангиз — баъзан уни жоҳиллик билан гапириб ҳам қўяди, жоҳиллиги эса узрга ўтмайди, баъзан эса у сўзни худди мушриклар гумон қилганларидек, ўзини Аллоҳга яқинлаштиради деган гумонда айтиб қўяди...» Яъни, мушриклар ширкларида ва Аллоҳдан бошқани ўртада воситачи қилишларида бу уларни Аллоҳга яқинлаштиради, деб гумон қилишади ва жоҳилликлари туфайли холис ибодатни уларга буриб юборишади, «Улар биз учун Аллоҳдан сўраб берадилар ва улар Аллоҳга биздан кўра яқинроқдирлар», дейишади, лекин бу айни катта ширкдир.

«Хусусан, Аллоҳ таоло сизга Мусо қавмини солиҳ ва илмли бўлган ҳолларида — бутларга сиғинаётган қавмнинг ёнидан ўтиб боришаркан — унинг ҳузурига: «Эй Мусо, бизларга ҳам уларнинг илоҳлари каби худо қилиб (ясаб) бер» (Аъроф: ١٣٨), деб келишганини — шунда Мусо уларнинг бу сўзларини мункар-ёмон санаб: «Албатта, сизлар билмайдиган қавмдирсизлар» деганини — айтиб турган бўлса..»

«Ана шунда — инсон бир калима сўз билан кофир бўлиб қолиши мумкинлигини билгач — сизнинг қўрқувингиз ва ўзингизни ана шунга ўхшаш ҳолатдан қутқаришга

ҳарислигингиз қаттиқ ортади». Бу оғир дарддан қутулиш сабаби — билмаган ҳолда унга тушиб қолишдан сақланиш учун унинг келиб чиқиш сабабларини, унга олиб борувчи воситаларни қидириб топишдир. Ҳузайфа ибн ал-**Ямон** розияллоҳу анҳу айтардилар:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари у зотдан яхшиликлар ҳақида сўрардилар, мен эса ўзимга ёмонлик етиб қолишидан қўрқиб, ёмонликлар ҳақида сўрардим» (Бухорий, Абу Довуд ривоятлари).

Бундан қутулиш йўлларида яна бири Аллоҳга чин кўнгилдан ялиниб-ёлвориш ва Ундан

собитқадам қилиши-ни сўрашдир.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам кўпинча қуйидаги дуони

ўқирдилар: «Эй Аллоҳим, эй қалбларни ва кўзларни буриб қўювчи зот, қалбимни динингда саботли қилгин» (Термизий ривояти). Иброҳим Халил

алайҳиссалом Аллоҳга ёлвориб, шундай дуо қилганлар: «Мени ва болаларимни бутларга бандалик қилишдан йироқ қилгин.

Парвардигорим, у бутлар кўпдан-кўп одамларни йўлдан оздирдилар» (Иброҳим: ۳۵, ۳۶). Ҳадисда

келганки: «Ким динига нисбатан кўз очиб юмгунча Аллоҳдан хотиржам бўлса, (Аллоҳ) уни ундан олиб қўяди».

Билингки, Аллоҳ субҳанаҳунинг ҳикматидан бўлди-ки, қай бир пайғамбарни мана шу тавҳид билан юборган бўлса, албатта у учун душманларни ҳам қилиб қўйди.

Аллоҳ таоло айтганидек: «Шунингдек, ҳар бир пайғамбар учун инсужин(дан бўлган) шайтонларни душман қилиб қўйдик. Улар бир-бирларини алдаш учун гўзал (ялтироқ) сўзлар билан васваса қиладилар» (Анъом: ١١٢).

«Билингки, Аллоҳ субҳанаҳунинг ҳикматидан бўлдики — Нух алайҳиссаломдан тортиб, то Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламгача ўтган пайғамбарлардан — қай бир пайғамбарни мана шу

тавҳид билан юборган бўлса, албатта у учун душманларни ҳам қилиб қўйди». У душманларнинг қасди иғво ва Аллоҳнинг динидан, Унинг Тўғри Йўлидан тўсиш бўлди. Бу етук ҳикмат бўлиб, яхшиларни ёмонлар билан синашдир, токи яхшилар учун жиҳод мартабалари мукаммал бўлсин. Бўлмасам, Аллоҳ агар истаса, ёмонлар учун ҳеч қандай ҳукмронлик бермаслиги мумкин эди: «Агар Аллоҳ хоҳласа улардан (жанг-жадалсиз ҳам) ғолиб бўлур (яъни, уларни йўқ қилиб юборур) эди, лекин У зот сизларнинг айримларингизни айримларин-гиз билан имтиҳон қилиш учун (сизларни жангга буюрди)» (Муҳаммад: ʼ).

Ёмонларни яхшиларга ҳукмрон қилиб қўйиши Унинг етук қонуниятидан бўлиб, пайғамбарларга ва бошқаларга ёмонларни мусаллат (ҳукмрон) қилди. Буни пайғамбар-ларни ва уларга эргашган зотларни хорлаш учун қилмади. Балки, яхшилар жиҳод қилишлари ва шу билан даражалари юксалиши, ажрлари кўпайиши ва олий мартабаларга етишлари учун қилди. Зеро, жаннат қимматбаҳодир, унга фақат меҳнат-машаққатларга сабр қилиш билангина эришилади.

«Аллоҳ таоло айтганидек:

«Шунингдек, ҳар бир пайғамбар учун инсу жин(дан бўлган)

шайтонларни душман қилиб
қўйдик» (Анъом: ١١٢).»

Инсонлардан ва жинлардан бўлган у
шайтонларда қайсарлик ва
такаббур-лик бор. Баъзи уламоларга
кўра, аввал инсон шайтонларини
зикр қилинишига сабаб, улар бу
ўринда жин шайтон-ларидан кўра
васвасаси кучлироқдир. Чунки,
инсон шайтони меҳрибон ва
ҳамдард насихатгўй суратида
келади. Шундан сўнг уларнинг нима
билан ҳақдан тўсишларини баён
қилиб деди: «Улар бир-бирларини
алдаш учун гўзал (ялтироқ) сўзлар
билан васваса қиладилар».

Демак, шу билан сизга маълум
бўлдики, гўзал иборалар билан

айтилган сохта гапларнинг ҳам дилларга таъсири бўлади, баъзида эса ҳақни ботил суратида қилиб қўядиган гаплар ҳам бўлади. Шоир айтганидек (**шеър маъноси**):

Ялтироқ сўз билан ботилни чиройли қилиб кўрсатиш мумкин,

Ҳақни эса баъзан нотўғри ибора билан таъбир қилиш мумкин.

Асални кимдир асаларининг боли деб, кимдир арининг қусуғи деб атайди,

Ҳар икки сифат ҳам тўғри, фақат бирида мақтов, иккинчисида бузуқ таъбир бор.

Зотан, ҳақни баъзан ёмон сўз билан ҳам ифодаланади.

«Агар Парвардигорингиз хоҳласа, ундай қилмаган бўлур эдилар».

Лекин, уларни имтиҳон ва синовга дучор этди, шу билан мужоҳидлар бошқалардан ажралишини, собирлар собир бўлмаганлардан ажралишини истади. «Бас, уларни тухмат, бўҳтонлари билан бирга тарк қилинг!» (Анъом: ١١٢). Бу уларга нисбатан қаттиқ азоб билан огоҳлантириш ва кучли пўписадир.

Баъзан тавҳид душманларининг жуда кўп илмлари, китоблари, ҳужжатлари бўлади. Аллоҳ таоло айтга-нидек: «Чунки уларга

пайғамбарлари (Аллоҳга иймон келтириш ва У зотга бўйсунуш зарур экан-лиги ҳақида) аниқ ҳужжатлар келтирган вақтларидан улар ўзларининг олдиларидаги (фақат дунёвий бўлган) билимлари билан шодланиб-мақтандилар» (Ғофир: ٨٣).

«Баъзан тавҳид душманларининг жуда кўп — луғавий — илмлари, — мурожаат қиладиган — китоблари, ҳужжатлари бўлади». Лекин, таҳқиқ қилинганда улар саробга ўхшаган бўлади, мунозара пайтида у илмларининг ҳеч нарсага арзимаслиги очилиб қолади: «Кофир бўлган кимсаларнинг қилган амаллари эса саҳродаги

саробга ўхшайди. Ташна одам уни сув деб ўйлар, унинг олдига келгач эса ҳеч нарса топа олмас» (Нур: ۳۹).

Яъни, керак бўлган пайтда ўзига асқотмайди. Бу ҳужжатлардан баъзи-лари ҳақида юқорида айтиб ўтилди, баъзилари ҳақида эса қуйида жавоб келади.

Илм — пайғамбарлар алайҳимуссаломдан қолган меросдир. Аммо, уларнинг илми ё тушда кўрилган нарсалар ё асли бўлмаган ботил афсоналардир. Ичида саҳиҳ гаплар ҳам бўлиши мумкин, бироқ улар уни тушунмайдилар, аслида у гаплар уларнинг ботилларига далил

бўлмайди, балки уларга қарши раддия бўлади.

Уларда ҳам кўплаб илмлар, китоблар ва ҳужжатлар борлигига далил сифатида қуйидаги оятни келтирилди:

«Аллоҳ таоло айтганидек: «Чунки уларга пайғамбар-лари (Аллоҳга иймон келтириш ва У зотга бўйсунуш зарур эканлиги ҳақида) аниқ ҳужжатлар келтирган вақтларида улар ўзларининг олдиларидаги (фақат дунёвий бўлган) билимлари билан шодланиб-мақтандилар» (Ғофир: ٨٣)».

Мана шуни билган бўлсангиз ва Аллоҳ таолога олиб борувчи йўл унинг устида ўтирувчи фасоҳат, илм ва ҳужжат аҳли бўлган душманларсиз бўлмас-лиги аниқлигини билган бўлсангиз, демак, сизга Аллоҳнинг динидан ўзингиз учун ўша шайтонларга қарши курашишга қурол бўладиган нарсани ўрганиб-билишингиз вожиб бўлади. Шайтонларки, **уларнинг имоми ва пешвоси**

Парвардигорингиз азза ва жаллага шундай хитоб қилган эди:

«Қасамки, энди мени йўлдан оздирганинг сабабли мудом Сенинг тўғри йўлинг устида уларни **(Одам болала-рини)** кутиб ўтирурман. Сўнгра уларга олдилари-дан ва

ортларидан, ўнгу сўлларида келиб
(тўғри йўлдан оздирурман) ва
(оқибатда) уларнинг кўпла-рини
(берган неъматларингга) шукр
қилган ҳолларида топмайсан»
(Аъроф: ١٦, ١٧). Лекин, қачонки,
Аллоҳга иқбол қиларкансиз ва
Унинг ҳужжатларига ва
далилларига қулоқ соларкансиз,
қўрқманг ва ғамгин бўлманг:
«Шубҳасиз, шайтон-нинг макри
заиф бўлувчидир» (Нисо: ٧٦).

«Мана шуни билган бўлсангиз...»
Яъни, мусанниф юқорида баён
қилиб берган нарсаларни англаб
олган бўлсангиз..

«Ва Аллоҳ таолога олиб борувчи
йўл унинг устида ўтирувчи — шу
йўл устига маҳкам ўрнашиб олган,
ундан ажралмайдиган ва ундан
қайтмайдиган, мақсадлари иғво ва
шу тўғри йўлдан тўсиш бўлган —
фасоҳат, илм ва — ўз ботилларига
бўлган — ҳужжат аҳли бўлган
душманларсиз бўлмаслиги
аниқлигини билган бўлсангиз...»

Бироқ, уларнинг ҳужжатлари
пайғамбарлар алайҳимуссаломдан
мерос бўлиб қолган ҳужжатлар
бўлмасдан, фақат тушда кўрилган
нарсалар ва ёлғонлардан иборатдир
ва ўзлари учун керакли пайтда
асқотмайдиган бўш ҳужжатлардир.

«Демак, сизга Аллоҳнинг динидан ўзингиз учун ўша шайтонларга қарши курашишга қурол бўладиган нарсани ўрганиб-билишингиз вожиб бўлади». Бу билан сиз ўзингизни ва динингизни ҳимоя ва муҳофаза қиласиз, шу билан ҳалигидай мақомда турган ва жин шайтонларидан кўра зарари кучлироқ бўлган, иблиснинг ўринбосарлари бўлган одамий шайтонларга қарши курашасиз.

«Шайтонларки, уларнинг имоми ва пешвоси Парварди-горингиз азза ва жаллага шундай хитоб қилган эди: «Қасамки, энди мени йўлдан оздирганинг сабабли мудом Сенинг тўғри йўлинг устида уларни (Одам

болаларини) кутиб ўтирурман». Яъни, у инсон зотиға адовати ғоят қаттиқлиғидан: «Мен бу йўлдан ўтувчи бирон кишини қўймасдан, унга маҳкам ёпишаман ва уни йўлдан оздираман» деди, одамзотни йўлдан оздиришға, ҳақ йўлдан бутунлай буриб юборишға қаттиқ ҳаракат қилди, ўзи жон-жаҳди билан қасд қилган иши ҳақида хабар берди, сўнг уни таъкидлаб: «Сўнгра уларға олдиларидан ва ортларидан, ўнгу сўлларидан келиб (тўғри йўлдан оздирурман) ва (оқибатда) уларнинг кўпларини (берган неъматларинг-ға) шукр қилган ҳолларида топмайсан» (Аъроф: ١٦, ١٧)», деди.

Модомики, мазкур сифатда бўлган
йўл устига ўтириб олинган, ундан
тўсиш учун анвои хил тўсиқлар,
анвои хил аслаҳалар, анвои хил
ҳужжатлардан фойдаланилар экан,
анвои хил фириб-найранг, алдов ва
макр-ҳийлаларни ишга солинар
экан, инсон қандай хотиржам
бўлсин, қандай қўрқмасин?!

Инсон ва жин шайтонлари пистирма
қўйган бу йўлда қанчадан-қанча
одамлар ҳалок бўлиб кетмади
дейсиз?! У шайтонлар учун қалбга
ҳукмронлик бериб қўйилгани ҳолда,
ўзларини омонликда деб кўрдилар
ва унинг хатарларидан хавфда
бўлмадилар.

Мусанниф шайтон ва унинг
ўринбосарларининг адоватини,
уларнинг инсон зотини ҳалок
қилишга нақадар ҳарисликларини
зикр қилиб ўтганидан сўнг шундай
дейди:

«Лекин, қачонки — қалбингиз ва
бор вужудингиз билан — Аллоҳга
иқбол қиларкансиз — Унинг
Ўзигагина илтижо қилишингиз, куч-
қудратни фақат Унга нисбат
беришингиз ва Ундан бошқалардан
безор бўлишингиз билиниб
тураркан — ва Унинг — Китоб ва
Суннатдан бўлган — ҳужжатларига
ва далилларига кулоқ соларкансиз,
— Тўғри Йўл устида пойлаб ўтирган
душманлардан — қўрқманг ва

Ғамгин бўлманг — сизда ўзингизни бундан ҳимоя қиладиган қалқон мавжуддир, Аллоҳнинг ҳужжат ва далилларида юз ўгиришдан қўрқиш керак.

Қўрқув ва ғамгинлик сизга ушбу далил-ҳужжатларга қулоқ тутмасликдан бўлиши даркор. Аммо, уларга иқбол қиларкансиз, **қўрқишга ҳожат йўқ: «Шубҳасиз, шайтон-нинг макри заиф бўлувчидир» (Нисо: ۷۶)». Агарчи, шайтоннинг улуши мингдан тўққиз юз тўқсон тўққизтани ташкил этса ҳам, унга эргашганларнинг кўплиги унинг куч-қудрати кўплигидан эмас, унинг макри заиф, балки кўпчилик халқлар унга итоат қилиб, унга ўз**

қалбларидан ўрин бериб қўйганлар,
уни ўзларига ҳукмрон қилиб
олишгач, улар устидан ҳукмронлиги
тўла бўлди, йўқса, Аллоҳнинг
бандалари устидан унинг
ҳукмронлиги йўқ эди. Агар улар уни
ўзларига ҳукмрон қилиб қўйишмаса
эди, у улар устидан асло ҳукмрон
бўлолмас эди. Осийлар ўзлари унга
итоат қўлини узатдилар, агар улар
унга адоват ва исённи изҳор
қилишганида у ҳаргиз ўзича уларга
ҳукмрон бўлиб олмас эди. Инсонлар
ўзлари шахватларни деб, нақдни
насиядан афзал кўришганидан
тизгинларини унга бериб қўйдилар.
Аллоҳ таоло айтганидек: «Албатта,
иймон келтирган ва ёлғиз
Парвардигорларига тавак-кул

қиладиган зотлар устида (шайтон) учун ҳеч қандай салтанат — ҳукмронлик йўқдир. Унинг (шайтоннинг) ҳукмронлиги фақат (уни) дўст тутиб, (Аллоҳ)га шерик қилиб оладиган кимсалар устидадир» (Наҳл: ٩٩, ١٠٠). Қай бир кишига шайтон бирон ишда ҳукмрон бўлиб олган бўлса, у одам уни ўзига дўст тутган бўлиб чиқади, агар бир ишда унга итоат қилса, шайтон бошқа ишда ҳам ундан итоат кутади, шундай қилиб, охири уни ҳалокатга етказади, Аллоҳ сақласин.

Оддий бир илмсиз муваҳҳид ўша мушрикларнинг мингта олимига ғолиб бўлади. Аллоҳ таоло

айтганидек: «Шак-шубҳасиз
Бизнинг қўшинимиз (яъни,
пайғамбарлар ва уларга иймон
келтирган кишилар) ғолиб
бўлувчидирлар» (Соффат: ۱۷۳).
Аллоҳнинг қўшини қилич ва тиф
билан ғолиб бўлганлари каби
ҳужжат ва тил билан ҳам ғолиб
бўлувчидирлар.

«Оддий бир илмсиз муваҳҳид...»
Яъни, ўзи олим ва фақиҳ бўлмаса
ҳам, динининг далилларини яхши
билган бир аҳли тавҳид киши.. Бу
ерда жоҳил илмсиз кишини кўзда
тутилмади. Бироқ, илмсиз оми киши
ҳам ақлий ҳужжатларни танишга
муваффақ қилиниши ҳам мумкин,
лекин бу жуда камёб ҳолдир.

«... ўша мушрикларнинг мингта олимига ғолиб бўлади». Чунки, мушрикларнинг ҳужатлари ботил, афсона ва ёлғон тушлардир. Бу ҳужжатлар ичида бор бўлган ҳақ гаплар ҳам аслида уларнинг ўзларига қарши ҳужжат бўлади.

«Аллоҳ таоло айтганидек: «Шакшубҳасиз Бизнинг қўшинимиз (яъни, пайғамбарлар ва уларга иймон келтирган кишилар) ғолиб бўлувчидирлар» (Соффат: ١٧٣).» Бу оят ғалабани фақат Аллоҳнинг қўшинига чеклади.

«Аллоҳнинг қўшини қилич ва тиф билан ғолиб бўлганлари каби ҳужжат ва тил билан ҳам ғолиб

бўлувчидирлар». Демак, бу ғалабани барча жиҳатга умумий бўлишини тақозо қилади, улар ҳужжат ва тил жиҳатидан ҳам, қилич ва тиф жиҳатидан ҳам ғолиб бўладилар.

Ҳозирги замонда ёмонлик аҳлига ҳукмронлик бериб қўйилганини айтиб раддия беришга шошилманг. Бунга сабаб уларнинг ўзлари динларини зое қилишлари бўлди. Бўлмасам, Роббул оламийннинг дини сақланувчидир, уни муҳофаза қилувчилар томонидан муҳофаза қилинувчидир.

Хавф-хатар фақат қуролсиз йўлга чиққан муваҳҳид учунгина мавжуддир. Аллоҳ таоло бизга

Ўзининг «Ҳамма нарсани баён қилиб берувчи, ҳидоят, раҳмат ва мусулмонлар учун хушхабар бўлган Китоби» (Наҳл: ʌ⁹) билан миннат-марҳамат қилди.

«Хавф-хатар фақат қуролсиз йўлга чиққан муваҳҳид учунгина мавжуддир». Яъни, ўзини ҳимоя қиладиган қуроли — далил-ҳужжати бўлмаган, динининг далилла-рини ўрганмаган муваҳҳид хавф-хатар устида бўлади, душмани бўлмиш шайтон ва унинг лашкари қўлида ҳалок қилиниши, асирга олиниши хавфида қолади, шайтон ва унинг тобеълари уни йўлдан оздиришларидан ташвиш бор бўлади.

«Аллоҳ таоло бизга Ўзининг
«Ҳамма нарсани баён қилиб
берувчи, ҳидоят, раҳмат ва
мусулмонлар учун хушхабар бўлган
Китоби» (Наҳл: ٨٩) билан миннат-
марҳамат қилди». Бу биз учун энг
катта қуролдир.

Ботил эгаси қандай бир ҳужжат
келтирмасин, Қуръонда уни
синдирадиган ва ботиллигини баён
қилиб берадиган далил албатта
бордир. Аллоҳ таоло айтганидек:
«Улар сизга (Қуръонни айблаш учун
юқоридаги каби) бирон мисол-савол
келтир-салар, албатта Биз сизга ҳақ
(жавобни) ва энг гўзал шарҳни
келтириб қўйдик» (Фурқон: ٣٣).
Баъзи муфассирлар бу оят ботил

аҳллари то қиёматгача келтирадиган ҳар қандай ҳужжатга ом эканини айтганлар.

«Ботил эгаси қандай бир ҳужжат келтирмасин, Қуръонда уни синдирадиган ва ботиллигини баён қилиб берадиган далил албатта бордир». Буни билган билади, бунга муваффақ қилинган киши муваффақ қилинади, билмаган киши билмайди.

«Аллоҳ таоло айтганидек: «Улар сизга (Қуръонни айблаш учун юқоридаги каби) бирон мисол-савол келтирсалар, албатта Биз сизга ҳақ (жавобни) ва энг гўзал шарҳни келтириб қўйдик» (Фурқон: ۳۳)».

Қуръон ҳар қандай ботилни рад қилишга кафилдир. Лекин, фаҳм қуввати ҳар кимда ҳар хил бўлади. Баъзи одамлар бошқаларда бўлмаган кучли фаҳмлаш қувватига эга қилинган бўлади, бир хил одамларга бошқаларга берилмаган тавфиқ берилган бўлади.

«Баъзи муфассирлар бу оят ботил аҳллари то қиёматгача келтирадиган ҳар қандай ҳужжатга ом эканини айтганлар». Лекин, инсонга уни тушуниш ва англаб етиш қобилияти берилмаган бўлиши мумкин. Баъзи уламолар, жумладан шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ фикрларига кўра, ботил иш устидаги киши ўзининг ботилига бирон оят ё

сахих ҳадисни ҳужжат қилиб келтирса, аслида шу оят ё ҳадисда унинг зиддига далил бўлади. Бунга бир неча оятларни мисол ўлароқ келтиради. **Жумладан:** «Кўзлар унга ета олмас» (Анъом: ١٠٣), «Бирон нарса У зотнинг мислидек эмасдир» (Шўро: ١١) оятлари каби.

Мен замонамиздаги мушриклар бизга қарши ҳужжат қилган гапларга жавоб тариқасида Аллоҳ таоло Китобида зикр қилган нарсалардан баъзила-рини сизга айтиб бераман.

«Мен замонамиздаги мушриклар бизга қарши ҳужжат қилган гапларга жавоб тариқасида Аллоҳ

таоло Китобида зикр қилган
нарсалардан баъзиларини сизга
айтиб бераман». Китобнинг мавзуси
ва унинг ёзилишига асосий сабаб
ҳам шудир ўзи. Китоб айрим
мушрикларнинг ибодат тавҳиди
борасида келтирган шубҳаларига
раддия тарзида ёзилган. Шайх
раҳимаҳуллоҳ Аллоҳга даъват
қилишга бел боғлаб, кўпчилик
одамлар ботиб қолган катта ширк
турини баён қилиб бергач, баъзи
жоҳиллар ўзларига ўхшаган
жоҳилларни шубҳага тушириш
мақсадида у кишига қарши
фикрларни кўтариб чиқдилар ва
мусанниф раҳимаҳуллоҳ
мусулмонларни кофирга
чиқараётганини даъво қилдилар.

Бундай бўлишдан Аллоҳ сақласин, у киши аслида куфр амалини қилаётган ва куфрига ҳужжат барпо бўлган кишиларнигина кофир санайди. Шундан сўнг мусанниф — гарчи ўзи ўргимчакнинг тўридан ҳам заиф бўлса-да — жоҳилларни шубҳага туширган ўша шубҳаларни аритиш ва уларни рад қилиш мақсадида қўлга қалам олди.

Мусанниф раҳимаҳуллоҳ инсон шубҳаларга дучор бўлган пайтда пайғамбарлар динининг ҳақиқатидан бохабар ҳолда бўлиши ва пайғамбарларнинг дини мушрикларнинг динидан афзал эканини билиб олиши учун аввал пайғамбарларнинг дини ва улар

даъват қилган нарсанинг
ҳақиқатини баён қилишда,
шунингдек мушрикларнинг дини ва
уларнинг аҳволини баён қилишда
фойдали бўлган бир муқаддимани
тақдим қилди ва замонасининг
мушриклари ўтган мушрикларнинг
диниға эргашган эканларини
тушунтириб берди.

Айтамизки, **ботил аҳлиға жавоб
икки йўл билан:** мужмал (**қисқа**) ва
муфассал (**батафсил**) бўлади.

Аммо, мужмал уни англаган киши
учун жуда катта иш ва улкан
фойдадир. **Бу Аллоҳ таолонинг
қавлики:** «У Сизға Китоб нозил
қилган Зотдирки, у (**Китобдан**) шу

Китобнинг асли моҳияти бўлган муҳкам аниқ-равшан оятлар ҳам ва бошқа (Қиёмат, жаннат, дўзах ва ҳоказолар ҳақидаги) муташобих — тушуниш қийин бўлган оятлар ҳам (ўрин олган-дир). Энди дилларида ҳақ йўлдан оғиш бўлган кимсалар одамларни алдаб фитнага солиш ва ўз ҳавойи нафсларига мувофиқ таъвил-тафсир қилиш учун Унинг муташобих оятларига эргашадилар. Ҳолбуки, (ундай оятларнинг) таъвилини ёлғиз Аллоҳгина билур» (Оли Имрон: Ү). Саҳиҳ ҳадис борки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Агар ундан (яъни, Қуръондан) муташо-бих бўлган оятларга эргашаётган кишиларни кўрсангиз, Аллоҳ

номлаган кишилар ўшалардир,
улардан эҳтиёт бўлинг» (Бухорий ва
Муслим ривоятлари).

«Айтамизки, ботил аҳлига жавоб
икки йўл билан: мужмал (қисқа) ва
муфассал (батафсил) йўл билан
бўлади.

Аммо, мужмал уни англаган киши
учун жуда катта иш ва улкан
фойдадир». Аммо, дили билан
англамасдан, фақат тилига жорий
бўлган кишилар учун бу жавоб
ҳужжат бўлмайди. Бу далил мужмал
ва мухтасар бўлиши билан бирга
ҳақиқатда ҳар қандай шубҳага
жавоб бўлишга ярайди.

«Бу Аллоҳ таолонинг қавлики: «У Сизга Китоб нозил қилган зотдирки, у (Китобдан) шу Китобнинг асли моҳияти бўлган муҳкам аниқ-равшан оятлар ҳам ва бошқа (Қиёмат, жаннат, дўзах ва ҳоказолар ҳақидаги) муташобих — тушуниш қийин бўлган оятлар ҳам (ўрин олгандир). Энди дилларида ҳақ йўлдан оғиш бўлган кимсалар одамларни алдаб фитнага солиш ва ўз ҳавойи нафсларига мувофиқ таъвил-тафсир қилиш учун Унинг муташобих оятларига эргашадилар. Ҳолбуки, (ундай оятларнинг) таъвилини ёлғиз Аллоҳгина билур» (Оли Имрон: Ҷ)». Муҳкам оятлар — бандалар уларни билиши, уларга амал қилиши ва иймон келтириши

билан Аллоҳга бандалик қилиши лозим бўлган оятлардир. Демак, **муҳкамнинг ҳукми қуйидагича:**

۱) Унинг Аллоҳ ҳузуридан эканига иймон келтириш.

۲) Унинг маъноларини билиш.

۳) Унга амал қилиш.

Муташобих оятларнинг далолати эса муҳкам оятларни-кидек аниқ-равшан эмас. **Унинг ҳукми қуйидагича:**

۱) Уни Аллоҳ ҳузуридан деб, Аллоҳ таоло бандаларига унга иймон келтиришлари учун нозил қилган, деб ишониш.

Ў) Уни муҳкамга хилоф келадиган маънода тафсир қилмаслик, балки уни асл-асос бўлмиш муҳкамга қайтариш ва шу билан тафсир қилиш[[9](#)].

«Энди дилларида ҳақ йўлдан оғиш бўлган кимсалар одамларни алдаб фитнага солиш ва ўз ҳавойи нафсларига мувофиқ таъвил-тафсир қилиш учун Унинг муташобих оятларига эргашадилар». Яъни, дилларида ҳақдан оғиш бўлган кишилар далил келтиришда муҳкамни қўйиб, муташобихни талаб қиладилар, уларнинг ботилларини вайрон қилиб ташлайдиган ва ўзларини шармисор

қиладиган возиҳ-равшан далилни тарк қиладилар.

Демак, бундан келиб чиқадики, ҳидоят ва тўғрилиқ эгалари муҳкамга эргашадилар ва муташобихни муҳкамга қайтарадилар, «Нега энди унга ё бунга эҳтимоли бўлмаган мана бу аниқ-равшан оятдан бурилишим керак?!», дейди-лар.

Улар зайғ аҳлидан, яъни қалбларида ҳақ йўлдан оғиш бўлган кишилардан бутунлай фарқлидирлар. Чунки, Аллоҳ таоло зайғ аҳлини муташобихга эргашадилар, деб хослади.

«Ҳолбуки, (ундай оятларнинг) таъвилини ёлғиз Аллоҳгина билур». Таъвил деганда таҳриф (бузиб ўзгартириш) ҳам, тафсир ҳам, ғойб ишларнинг кайфият-ларини билиш ҳам кўзда тутилиши мумкин. Таҳриф ботилдир, тафсирни уламолар биладилар, ғойб ишларнинг кайфиятларини эса Аллоҳдан бошқаси билмайди.

«Саҳиҳ ҳадис борки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Агар ундан (яъни, Қуръондан) муташо-бих бўлган оятларга эргашаётган кишиларни кўрсангиз, Аллоҳ — «дилларида ҳақ йўлдан оғиш бўлган кимсалар» деб — номлаган кишилар ўшалардир,

улардан эҳтиёт бўлинглар».

Сизларни ҳам ўзларига ўхшаб ҳақ йўлдан тойдириб юбормасинлар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам улардан огоҳлантирдилар, чунки улар билан аралашиш ва гапларига қулоқ солиш қалбни бузадиган ёмон дард ва касалликдир. Инсон ўзининг ҳақда турганига суяниб хотиржам бўлиб қолмасин, балки тойилиш аҳлларидан узоқлашсин. Гарчи ўзи ҳақда бўлса ҳам, улардан бегоналашсин. Зеро, салафларнинг ҳолатлари ана шундай эди ва улар ушбу ҳадисни далил қилиб келтирар эдилар. Ботил аҳлининг ҳукми шу, яъни улардан имкон қадар йироқлашиш лозим, токи қалбга

ундан қутулиш қийин бўлган шубҳа оралаб қолмасин. Ботил аҳли сизни ҳам ўзидек қалбида оғиш бўлган одам қилиш учун бор кучини аямайди, улар шаҳвоний маъсият эгаларидан кўра одамларга зарари кўпроқдир.

Мисол учун, **агар сизга баъзи мушриклар:** «Огоҳ бўлингизким, албатта Аллоҳнинг дўстларига (**охи-ратда**) бирон хавф-хатар йўқдир ва улар ғамгин бўлмайдилар» (**Юнус: ٦٢**), ёки **«шафоат ҳақ»** ёки «пайғамбарларнинг Аллоҳ ҳузурида жоҳлари (**ҳақ-ҳурматлари**) бор», деса ёки Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бирон сўзларини ўзининг ботилига далил қилиб

келтирса, сиз у айтган сўзнинг маъносини тушунмасангиз, **унга шундай жавоб беринг:** «Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида қалбларида ҳақ йўлдан оғиш бор бўлган кимсалар муҳкам оятларни қўйиб, муташобих оятларга эргашадилар, деган. Мен сизга айтгандек, мушрик-лар рубубият (**тавҳиди**)га иқроқ бўлишган, бироқ Аллоҳ таоло уларни малоикаларга, анбиё ва авлиёларга боғланишлари ва **«Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз»** (**Юнус: ١٨**) дейишлари сабабидан кофир санаган. Бу аниқ-равшан ва муҳкам иш бўлиб, бирон киши унинг маъносини ўзгартиришга қодир эмас.

«Мисол учун...» Яъни,
мушрикларнинг муташобихни
ҳужжат қилиб келтиришларига ва
бунга мужмал-мухтасар жавоб
билан жавоб беришга мисол шуки..

«Агар сизга баъзи мушриклар:
«Огоҳ бўлингизким, албатта
Аллоҳнинг дўстларига (охиратда)
бирон хавф-хатар йўқдир ва улар
ғамгин бўлмайдилар» (Юнус: ٦٢),
деса...». Яъни, шу оят улар даъво
қилаётган нарсага далил бўлишини
айтса, яъни шунга суяниб улар азиз-
авлиёлардан талаб қилишларини,
уларнинг Аллоҳ ҳузурида
манзилати, обрў-эътибори, жоҳи ва

фазли борлигини, шундай манзилатларга эга бўлган одам сўралишга, восита бўлишга лойиқ деб, айтса...

«Ёки «шафоат ҳақ», деса...» Яъни, нассларда (оят ва ҳадисдан бўлган далилларда) зикр қилинган шафоат ҳақ ва воқедир, деса ва модомики ҳақ бўларкан, уни ўликлардан ҳам сўраш мумкин, уларнинг номини айтиб: «Эй фалончи, менга шафоатчи бўлинг», дейиш мумкин, деса...

«Ёки «пайғамбарларнинг Аллоҳ ҳузурида жоҳлари (ҳақ-ҳурматлари) бор», деса». Улар Аллоҳ ҳузурида

жоҳи бўлмаган кишилар учун дуо қилиб сўраб беришади, деса..

«Ёки Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бирон сўзларини ўзининг ботилига далил қилиб келтирса, сиз у айтган сўзнинг маъносини тушунмасангиз...» Яъни, шу ҳадиснинг унинг мақсудига далил бўлишини тушунма-сангиз ва унинг қилаётган ишини ботил деб тушунсангиз ва эътиқод қилсангиз...

«Унга шундай жавоб беринг: «Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида қалбларида ҳақ йўлдан оғиш бор бўлган кимсалар муҳкам оятларни қўйиб, муташобих оятларга эргашадилар, деган...» Яъни, улар

муҳкам оятларни қўйиб,
муташобихларни далил қилишади.
Сен ҳам муҳкам оятлар бўлмиш
қуйидаги оятларни тарк қилдинг:
«Бас, (масжид-ларда) Аллоҳ билан
бирга яна бирон кимсага дуо-
илтижо қилманглар!» (Жин: ʾʾ),
«Ким ўзи учун ҳеч қандай ҳужжат
бўлмаган ҳолда Аллоҳ билан бирга
бошқа бирон илоҳга илтижо қилса,
бас унинг ҳисоб-китоби
Парвардигорининг ҳузурида бўлур.
Албатта, кофир бўлган кимсалар
нажот топмаслар» (Муъминун: ʾʾʾ)
ва қуйидаги: «Огоҳ бўлингизким,
албатта Аллоҳнинг дўстларига
(охиратда) бирон хавф-хатар йўқдир
ва улар ғамгин бўлмайдилар»
(Юнус: ʾʾ) дейилган муташобих

оятга мурожаат қилдинг. Сен шафоат ҳақлигини баён қилувчи муташобихга мурожаат қилдинг ва Аллоҳ билан бирга яна бирон кимсага дуо қилмаслик лозимлиги ҳақидаги муҳкам оятни тарк қилдинг.

«Мен сизга айтгандек...» Яъни мусанниф айтган нарса билан унга жавоб берингки... «... мушриклар рубубият (тавҳиди)га иқрор бўлишган», бу ҳақда баҳс-мунозара қилишмаган.

Яна унга айтасизки, масалан, Абдулқодир (Жийло-нийга) дуо қилаётган одам унинг эътиборли шахс эканини даъво қилади. Сен

рубубиятга иқрорсан, аввалги мушрик-лар ҳам рубубиятга иқрор бўлишган, бироқ бу уларга фойда бермаган..

«Аллоҳ таоло уларни малоикаларга, анбиё ва авлиёлар-га боғланишлари ва «Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз» (Юнус: ʼʼ) дейишлари сабабидан кофир санаган». Шунингдек, уларни: «Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз» (Зумар: ʼ) дейишлари сабабли кофир санаган. Улар шундан ортиқ нарса қилишмаган.

«Бу аниқ-равшан ва муҳкам иш бўлиб, бирон киши унинг маъносини ўзгартиришга қодир эмас». Яъни, қалбларида ҳақдан оғиш бор бўлган кимсалар муташобихни ҳужжат қилиб, муҳкамдан бурилишлари, аввалги мушрикларнинг улар ҳақида рубубиятни ва ёмғир ёғдиришларини даъво қилишмагани, улар фақатгина ўшаларнинг шафоатларини ва Аллоҳга яқинлаштириш-ларини умид қилиб, қалбларини уларга боғлашлари сабабли кофир ва мушрик бўлишгани аниқ-равшандир. Демак, мана бу икки иш аниқ-равшан ва муҳкамдир:

١) Уларнинг муташобихни ҳужжат қилишлари.

٢) Мушриклар — юқорида айтилганидек — рубубиятга иқрор бўлишгани ва Аллоҳ таоло уларни малоикаларга ва бошқаларга боғланишлари сабабли кофир деб атагани, улар фақатгина шафоат ва Аллоҳга яқинлаштиришлари умидидагина улардан талаб қилишган экани.

Муҳкам ишлардан яна бири шуки, улар ўзлари унга дуо-илтижо қилаётган, унга атаб жонлиқ сўяётган, унга боғланишаётган кишиларидан фақатгина шафоат умид қилишарди. [Аллоҳ таоло](#)

айтганидек: «У зотдан ўзга
«дўстлар»ни («худо») қилиб олган
кимсалар: «Биз (ўша
«худо»ларимизга) фақат улар бизни
Аллоҳга яқин қилишлари учунгина
ибодат қилурмиз», (дерлар). Шак-
шубҳа йўқки, Аллоҳ (қиёмат
кунида) улар ихтилоф қилаётган
нарсалар хусусида уларнинг
ўртасида ҳукм қилур. Шак-шубҳа
йўқки, Аллоҳ ёлғончи ва кофир
кимсаларни ҳидоят қилмас». (Зумар:
۳).

Эй мушрик, сен менга айтган
Қуръон (ояти) ёки Набий
соллаллоҳу алайҳи ва саллам
сўзларининг маъносини билмайман.
Лекин, қатъий айтаманки,

Аллоҳнинг Каломи бир-бирига зид келмайди, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сўзлари Аллоҳ азза ва жалланинг каломига хилоф келмайди.

«Эй мушрик, сен менга айтган Қуръон (ояти)...» Яъни, «Огоҳ бўлингизким, албатта Аллоҳнинг дўстларига (охиратда) бирон хавф-хатар йўқдир ва улар ғамгин бўлмайдилар» (Юнус: ٦٢) каби оятлар муташобихдир[١٠] ва унинг ҳукми муҳкамга қайтарилишдир.

«Ёки Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сўзлари...» «Ва менга

шафоат берилди» деган сўзлари каби..

«... маъносини билмайман». Яъни, сен қасд қилганингдек, сен истаганингдек, Аллоҳни қўйиб уларга дуо қилинишлари маъносига далолат қилишини билмай-ман. Тўғри, Аллоҳнинг дўстларига охиратда бирон хавф-хатар йўқ ва улар ғамгин бўлмайдилар. Бирок, бунинг уларга дуо-илтижо қилиш мумкин бўлишига далолат қани?! Ким уларни бу даражага етказди?! Сен шундай деб айтасанми?!

Менинг эса кундек тиниқ-равшан ва қатъий далил-ларим бор: «Бас, (масжидларда) Аллоҳ билан бирга

яна бирон кимсага дуо-илтижо қилманглар!» (Жин: ۱۸), «Ким ўзи учун ҳеч қандай ҳужжат бўлмаган ҳолда Аллоҳ билан бирга бошқа бирон илоҳга илтижо қилса, унинг ҳисоб-китоби Парвардигорининг ҳузурида бўлур. Албатта, кофир бўлган кимсалар нажот топмаслар» (Муъминун: ۱۱۷) каби.

«Лекин, қатъий айтаманки, Аллоҳнинг Каломи бир-бирига зид келмайди, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам-нинг сўзлари Аллоҳ азза ва жалланинг каломига хилоф келмайди». Яъни, биламанки, у ва бошқа оятлар бу насларга зид келмайди, мендаги наслар муҳкамдир, далолати очиқ-равшан

бўлган муҳкамни тарк қилиб,
муташобихни ушламайман.

Менда бўлган далилларга ҳеч нарса
зид келмайди, улар муҳкамлардир.
Бу далилларга зид келади, деб
айтаётган муташобих ҳам унга асло
хилоф келмайди. Агар Аллоҳнинг
каломи бир-бирига зид келади, деб
даъво қилса, бу бошқа бир куфр
бўлади. Шунингдек, агар Набий
соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг
сўзлари Аллоҳнинг каломига зид
келади, деб даъво қилса, бу ҳам
аввалги куфридан бошқа алоҳида
яна бир куфр бўлади.

Мана шу яхши ва тўғри жавобдир.
Лекин, уни фақат Аллоҳ таоло

муваффақ қилган кишигина
тушунади, сиз уни (яъни, шу
жавобни) енгил-арзимас санаманг.
Зеро, у Аллоҳ таоло айтганидек:
«Унга фақат сабр-тоқатли
зотларгина эришурлар, унга фақат
улуғ насиба эгасигина эришур»
(Фусси-лат: ۳۵).

«Мана шу яхши ва тўғри жавобдир.
Лекин, уни фақат Аллоҳ таоло
муваффақ қилган кишигина
тушунади, сиз уни (яъни, шу
жавобни) енгил-арзимас санаманг».
Бу мазкур мухтасар жавобга
муаллиф томонидан айтилган
мақтовдир. Зеро, у шубҳага
солувчининг шубҳаларини даф
қилишда асосли аслдир.

«Зеро, у Аллоҳ таоло айтганидек:
«Унга фақат сабр-тоқатли
зотларгина эришурлар, унга фақат
улуғ насиба эгасигина эришур»
(Фуссилат: ٢٥)». Бу жавоб ҳам мана
шундай улкан сифатдадир, агар сиз
шу жавобга муваффақ қилинсангиз,
жуда катта ишга муваффақ этилган
бўласиз.

Мазкур шубҳаларнинг ушбу жавоби
учта ишдан ташкил топган бўлди:

١) Қалбларида ҳақдан оғиш бўлган
кишилар муҳкамни қўйиб,
муташибихга эргашишлари баёни.

٢) Аввалгилар рубубиятга иқрор
бўлишган ва унда талашишмаган,
улар ҳам бугун шубҳа солаётган

мана шу кишидек фақат шафоат ва Аллоҳга яқинлаштиришни талаб қилишларини даъво қилганлар.

Ў) Менда бир-бирига зид келмайдиган далиллар мавжуд, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сўзлари Аллоҳнинг каломига зид келмайди, ботил устидаги шахс аслида ҳақ бўлган, лекин унинг ботилига асло далил бўлмайдиган нарсани ҳужжат қилиб келтирмоқда.

Энди батафсил жавоб шуки, Аллоҳнинг душманла-рининг у билан одамларни пайғамбарларнинг динидан тўсадиган кўп эътирозлари бор. **Мана бу гаплари ҳам шу**

жумладан: «Биз Аллоҳга ширк келтирмаймиз, балки ягона, шериксиз Аллоҳгина яратади, ризқ беради, фойда етказади, зарар етказади деб, шунингдек Абдулқодир ё ундан бошқаси у ёқда турсин, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ўзларига бирон фойда ё зарар етказишга эга эмаслар, деб гувоҳлик берамиз. Лекин, мен гуноҳкор бандаман, солиҳ зотларнинг эса Аллоҳ ҳузурида жоҳлари (**хурмат-эҳтиромлари**) бор, мен улар воситасида Аллоҳдан сўрайман».

«Энди батафсил — яъни, ҳар бир шубҳага алоҳида, ўзига хослаб берилган — жавоб шуки, Аллоҳнинг душман-ларининг — Аллоҳдан бошқага сиғинувчи мушрикларнинг — у билан одамларни пайғамбарларнинг динидан тўсадиган кўп эътирозлари бор.

Мана бу гаплари ҳам шу жумладан:

«Биз Аллоҳга ширк келтирмаймиз, балки ягона, шериксиз Аллоҳгина яратади, ризқ беради, фойда етказади, зарар етказади деб, шунингдек Абдулқодир (Жийлоний) ё ундан бошқаси — жоҳ, манзилат ва катта мақомга эга бўлган шахслар — у ёқда турсин, Мухаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ўзларига бирон фойда ё зарар

етказишга эга эмаслар, деб гувоҳлик берамиз. Лекин, мен гуноҳкор бандаман, — Олий даргоҳдан бевосита сўрашга лойиқ эмасман — солиҳ зотларнинг эса Аллоҳ ҳузурида жоҳлари (хурмат-эҳтиромлари) бор, мен улар воситасида Аллоҳдан сўрайман». Яъни, мен улардан талаб қиламан, улар мен учун Аллоҳдан сўраб ва талаб қилиб берадилар ва мени Аллоҳга яқинлаштирадилар, мен уларнинг ўзларидан сўрамайман.

Сиз унга ҳам юқорида ўтгани каби жавоб беринг. Яъни, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушган кимсалар ҳам сен айтган нарсаларга иқрор эдилар,

бутлари уларга ҳеч нарсани
бошқариб бермаслигига иқрор
эдилар, фақатгина жоҳ ва шафоатни
мақсад қилгандилар, денг ва унга
Аллоҳ Китобида зикр қилган ва баён
қилиб берган нарсаларни ўқиб
беринг.

«Сиз унга ҳам юқорида ўтгани каби
жавоб беринг. Яъни, Расулуллоҳ
соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга
қарши урушган кимсалар ҳам сен
айтган нарсаларга иқрор эдилар,
бутлари уларга ҳеч нарсани
бошқариб бермас-лигига иқрор
эдилар, — фойда етказувчи ҳам,
зарар етказувчи ҳам ёлғиз Аллоҳ
эканига иқрор эдилар — фақатгина
жоҳ ва шафоатни мақсад

қилгандилар...». Уларга фақат Аллоҳ ҳузурида жоҳлари-хурматлари борлиги учунгина боғлангандилар. Зеро, улар ҳақида Қуръон оятлари нозил бўлган мушрикларнинг ҳолати шу эди, яъни ўзлари сиғинаётган кишиларга яратувчи ва ризқ берувчи деб эмас, фақат Аллоҳ олдида шафоат қилувчи деб дуо-илтижо қилишарди.

«Унга Аллоҳ Китобида зикр қилган ва баён қилиб берган нарсаларни ўқиб беринг». Унга мана шу айтиб ўтганларимизга далолат қилувчи оятларни ўқиб беринг.

Уларнинг Аллоҳ таолонинг
рубубиятига иқрорликла-рига
далолат қилувчи оятлардан
баъзилари булардир:

«(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи
ва саллам) айтинг: «Ким сизларга
осмон ва заминдан ризқ берур ёки
ким қулоқ-кўзларингизга эғалик
қилур?! Ким ўликдан тирикни
чиқарур ва тирикдан ўликни
чиқарур ҳамда ким барча ишларни
тадбир қилиб турур?!» Улар
албатта: «Аллоҳ», дейдилар. Бас, сиз
айтинг: «Ахир Ўша зотдан
қўрқмайсизларми?!» (Юнус: ۳۱).

«(Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи
ва саллам, уларга) айтинг: «Агар

билувчи бўлсанглар (айтинглар-чи),
бу ер ва ундаги бор жонзот
кимники?» Улар: «Аллоҳникидир»,
дерлар. Айтинг: «Бас (шундан)
ибрат-эслатма олмайсизларми?!»

Айтинг: «Етти осмоннинг ҳожаси ва
улуғ аршнинг соҳиби кимдир?»

Улар: «(Буларнинг барчаси)

Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг:

«Ахир қўрқмайсизларми?!» Айтинг:

«Агар билсанглар (айтинглар-чи),

«Барча нарсанинг подшоҳлиги

қўлида бўлган, Ўзи (барчага)

ҳомийлик қиладиган, Унга қарши

бирова ҳомийлик қила олмайдиган

зот кимдир?» Улар: «Бундай

подшоҳлик ва ҳомийлик ёлғиз

Аллоҳникидир», дерлар. Айтинг:

«Бас қандай

алданмоқдадирсизлар?!»

(Муъминун: ٨٤-٨٩).

«Қасамки, агар улардан «Осмонлар ва ерни ким яратган?» деб сўрасангиз албатта «Аллоҳ» дерлар. Сиз «Аллоҳга ҳамду-сано бўлсин», денг. Йўқ, уларнинг кўплари (ана ўша Аллоҳгагина ибодат қилиш зарур эканини) билмаслар» (Луқмон: ٢٥).

«Қасамки, агар сиз улардан: «Осмонлар ва ерни яратган, қуёш ва ойни (Ўз измига) қаратган зот ким?» — деб сўрасангиз, албатта улар: «Аллоҳ», деб (жавоб қилурлар). Бас (шундоқ экан, ўша Аллоҳга ибодат

қилишнинг ўрнига) қаёққа бурилиб кетмоқдалар-а?!» (Анкабут: ٦١).

Ва бошқа оятлар.

Яна унга сиз Аллоҳ таоло уларни улуҳиятдаги ширклари сабабли кофир санагани, ваҳоланки улар фақат ўшаларнинг шафоатларини ва Аллоҳга яқинлаштириш-ларини истаган эканлари, бугунгилар ҳам аввалги мушриклар қилган ишдан ортиқча иш қилишмаётганига далолат қиладиган оятларни ўқиб беринг, токи у ўзининг пайғамбарлар келтирган диндан узоқлашган ва пайғамбар-лар келтирган нарсанинг аксини

қилаётганини англасин. Улар қуйидаги оятлардир:

«Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларига зиён ҳам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қиладилар ва: «Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз», дейдилар» (Юнус: ١٨).

«У зотдан ўзга «дўстлар»ни («худо») қилиб олган кимсалар: «Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз», (дерлар). Шак-шубҳа йўқки, Аллоҳ (қиёмат кунида) улар ихтилоф қилаётган нарсалар

хусусида уларнинг ўртасида ҳукм қилур. Шак-шубҳа йўқки, Аллоҳ ёлғончи ва кофир кимсаларни ҳидоят қилмас» (Зумар: ۳).

«Нега мен ўзимни яратган Зотга ибодат қилмайин? Сизлар ҳам (дунёдан ўтгач) ёлғиз Унгагина қайтари-лурсизлар. Мен У зотни қўйиб (жонсиз бутларни) худо қилиб олайми?! (Ҳаргиз ундай қилмасман, чунки) агар Раҳмон менга бирон зиён етказишни истаса, у (бут)-ларнинг оқловлари мени бирон нарсадан беҳожат қила олмас ва улар мени (Аллоҳнинг азобидан) қутқара олмаслар» (Ясин: ۲۲, ۲۳).

«Мана, Бизнинг ҳузуримизга сизларни аввал-бошда қандай яратган бўлсак, шундай ёлғиз ҳолда келдингиз. Сизларга берган нарсаларимизни ортингизда қолдириб-сиз. Сизлар билан бирга ўзингизча Аллоҳга шерик деб гумон қилган — оқловчиларингизни ҳам кўрмаймиз. Ўрталарингиз (орангиз) узилиб қолибди. Ишониб юрган нарсаларингиз — бутларингиз сизлардан йўқ бўлибди!» (Анъом: ٩٤).

Ва улар ўзлари қасд қилган кишиларидан жоҳ ва шафотдан бошқа нарсани истамаган эканларига далолат қилувчи бошқа оятлар.

Ушбу жавобнинг хулосаси қуйидагича: сен аввалги мушриклар иқроф бўлган нарсадан ортиқча иш қилмадинг, сенинг ишинг уларнинг ишларидан ўзгача эмас, сен ҳам, улар ҳам бир хил.

Агар у: «Бу оятлар бутларга сиғинадиган одамлар ҳақида тушган, сен қандай қилиб солиҳларни бутларга тенглаштирасан?! Қандай қилиб пайғам-барларни бутларга тенг деб кўрасан?!», деса, унга юқоридаги гаплар билан жавоб беринг. Агар у кофирларнинг ҳам рубубиятнинг ҳаммасини Аллоҳ учун деб гувоҳлик беришганига ва ўзлари қасд қилган кишиларидан

шафоатдан бошқа нарсани
истамаганларига иқрор бўлса, лекин
айтган гапи билан уларнинг
феъллари билан ўзининг феълини
ажратишни истаса, сиз унга
айтингки, кофирлар ичида бутларга
сиғинадиганлари бор эди, авлиё-
ларга дуо-илтижо қиладиганлари
бор эди, **Аллоҳ таоло улар ҳақида:**
«Улар (**илоҳ деб**) илтижо қиладиган
ўша кимсаларнинг ўзлари ҳам
Парвар-дигорга қай бирлари
яқинроқ бўлиш учун йўл изларлар»
(**Исро: ٥٧**) деди, Ийсо ибн Марямга
ва унинг онасига дуо қиладиганлари
бор эди, **Аллоҳ таоло деди:** «Масих
ибн Марям фақат бир пайғамбар
бўлиб, ундан илгари ҳам кўп
пайғамбарлар ўтгандир. Унинг

онаси эса сиддиқа — Аллоҳга ҳаққирост иймон келтирган аёлдир. Иккалалари ҳам таом ер эдилар. (Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), оят-ҳужжатларни уларга қандай баён қилишимизни кўринг, сўнг уларни қандай бўҳтон томонга оғаётганларни кўринг! Айтинг: «Аллоҳни қўйиб, сизлар зарар ҳам, фойда ҳам беришга эга бўлмаган нарсаларга ибодат қиласизми? Аллоҳ эшитувчи, билувчидир» (Моида: ۷۵, ۷۶).

«Агар у: «Бу оятлар бутларга сиғинадиган одамлар ҳақида тушган...» Яъни, агар у шубҳа

солувчи кимса: «Бу оятлар, яъни «Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларига зиён ҳам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қиладилар ва: «Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз», дейдилар» (Юнус: ١٨) ва бошқа шу мазмундаги оятлар бутларга сиғинадиган одамлар ҳақида тушган», деса ва энди бу шубҳага ўтса, Аллоҳдан бошқага ибодат дегани фақат бутларга сиғиниш билан бўлади, ундан бошқаси ибодат саналмайди, бундай қилганлар бутпараст-мушрик бўлиб қолмайди, у одам солиҳларга дуо қиляпти, демак у мушрик эмас, деса..

«Сен қандай қилиб солихларни бутларга тенглаш-тирасан?! Қандай қилиб пайғамбарларни бутларга тенг деб кўрасан?!», деса...» Яъни, Аллоҳдан бошқага ибодат қилишни фақат бутларга сиғинишга чекласа...

Ботил аҳли ва уларга ўхшаганлар солиҳ зотларни уларнинг (яъни, оддий инсонларнинг) даражасига тушир-ганларни уларнинг ҳақларини камситганликда айблайди-лар. Ҳақиқатда эса, уларнинг ўзлари пайғамбарларни камситувчи ва ботилга берилишни истайдиган кишилардир. Ҳақ аҳли уларни ўзларига лойиқ бўлган ва ўзлари олиб келган ҳақ манзилларига қўядилар, ундан зиёда

ҳам қилмайдилар,
камайтирмайдилар ҳам, уларни
шаънларига нолойиқ бўлган
ботилдан поклайдилар.

«Унга юқоридаги гаплар билан
жавоб беринг..» Яъни, аввалги
мушриклар рубубиятга иқрор
бўлган, Аллоҳ таолони ягона ва
шериксиз яратувчи, ризқ берувчи
эканини тан олишар, фақат ўртага
воситачилар қўйиш билан мушрикка
айланган эдилар... ва ҳоказо. Лекин,
улар рубубиятга ҳам тўла ҳаққини
бермадилар. Зеро, юқорида айтиб
ўтилгани каби, улуҳиятдаги тавҳид
рубубиятдаги тавҳиднинг
натижасидир.

«Агар у — яъни, шубҳага солувчи кимса — кофир-ларнинг ҳам рубубиятнинг ҳаммасини Аллоҳ учун деб гувоҳлик беришганига ва ўзлари қасд қилган кишиларидан шафоатдан бошқа нарсани истамаганларига иқрор бўлса, лекин айтган гапи билан уларнинг феъллари билан ўзининг феълини ажратишни истаса...» яъни, мушриклар бутларга ибодат қилишган, мен бутга сиғинмайман деса...

«Сиз унга айтингки, кофирлар ичида бутларга сиғинадиганлари бор эди..» Аллоҳ таоло айтганидек: «Улар: «Бут-санамларга ибодат қилмоқдамиз. Бас уларга

содиклигимизча қолурмиз»,
 дедилар» (Шуъаро: ٧١), «Сизлар
 Аллоҳни қўйиб фақат бутларга
 ибодат қилмоқдасизлар ва (уларни
 «худолар» деб) ёлғон
 тўқимоқдасизлар» (Анкабут: ١٧),
 «Сизлар доимо чўкина-диган бу
 ҳайкаллар нимадир (яъни, нега
 жонсиз ҳайкалларга
 сиғиняпсизлар?!))» (Анбиё: ٥٢).

«... авлиёларга дуо-илтижо
 қиладиганлари бор эди, Аллоҳ таоло
 улар ҳақида: «Улар (илоҳ деб)
 илтижо қиладиган ўша
 кимсаларнинг ўзлари ҳам Парвар-
 дигорга қай бирлари яқинроқ бўлиш
 учун йўл изларлар» (Исро: ٥٧)
 деди...» Уларнинг маъбудалари ҳар

турли бўлиб, фақат бутлардан иборат эмасди. Ману шу оят бунга далил бўлади. Чунки, у жинларга сиғинадиган инсонлар ҳақида нозил бўлган бўлиб, жинлар Исломга кириб, инсонлар уларга сиғинишда қолиб кетгандилар.

Кўпчилик муфассирлар фикрига кўра, бу оят Узайр ва Масихга сиғинадиган кишилар ҳақида нозил бўлган экан.

Ҳар икки сўз ўртасида зидлик йўқ, зеро у қандайдир бир дуо қилинувчига дуо қилаётган кишиларга нозил бўлган бўлиб, ўша дуо қилинаётган шахс Парвардигорнинг раҳматидан

умидвор ва азобидан қўрқувчи
солиҳ кишидир. Гўё Аллоҳ
субҳанаҳу ва таоло уларга раддия
бериб айтмоқдаки, сизлар дуо
қилаётган зотлар худди сизлар
қандай бўлсангиз ўшандай
бандаларимдир, улар менинг
рахматимдан умидвор бўлиб,
азобимдан қўрқадилар, сизлар ҳам
худди улар қилганидек
қилишларингиз лойиқ бўлади. Улар
учта нарса билан — ёлғиз Унинг
ўзига ибодат қилишлари, Унинг
ўзидангина умидвор бўлишлари ва
Унинг ўзидангина қўрқишлари
билан Унга бандага айландилар.

Бу оят уларнинг авлиёларни ҳам маъбуд санаган эканларига далиллар жумласидандир.

«Ийсо ибн Марямга ва унинг онасига дуо қиладиганлари бор эди». Бу насронийларнинг пайғамбар-ларни Аллоҳга шерик қилишларига очик далилдир, зеро Ийсо алайҳиссалом пайғамбар эди.

«Аллоҳ таоло деди: «Масих ибн Марям фақат бир пайғамбар бўлиб, ундан илгари ҳам кўп пайғамбарлар ўтгандир. Унинг онаси эса сиддиқа — Аллоҳга ҳаққирост иймон келтирган аёлдир. Иккалалари ҳам таом ер эдилар. (Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), оят-

ҳужжатларни уларга қандай баён қилишимизни кўринг, сўнг уларни қандай бўҳтон томонга оғаётганларни кўринг! Айтинг: «Аллоҳни қўйиб, сизлар зарар ҳам, фойда ҳам беришга эга бўлмаган нарсаларга ибодат қиласизми? Аллоҳ эшитувчи, билувчидир» (Моида: ٧٥, ٧٦)».

Бу аввалги аҳли китобларнинг ширк турларидан биридир.

Унга Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятларини эслатинг: «(Эсланг, Аллоҳ) уларнинг (яъни, мушрикларнинг) барчаларини тўплаб, сўнгра фаришталарга: «Ана у (мушриклар) сизларга ибодат

қилувчи бўлганмидилар?» дейилган кунда (фаришталар): «Пок Парвардигор, Сен Ўзинг бизларнинг дўстимиздирсан, улар эмас. Йўқ, улар жинларга ибодат-итоат қилар эдилар. Уларнинг кўплари уларга (яъни, жинларга) иймон келтирувчидирлар», дерлар» (Сабаъ: ٤٠, ٤١).

«Унга Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятларини эслатинг:

«(Эсланг, Аллоҳ) уларнинг (яъни, мушрикларнинг) барчаларини тўплаб, сўнгра фаришталарга: «Ана у (мушриклар) сизларга ибодат қилувчи бўлганми-дилар?» дейилган

кунда (фаришталар): «Пок Парвардигор, Сен Ўзинг бизларнинг дўстимиздирсан, улар эмас. Йўқ, улар жинларга ибодат-итоат қилар эдилар. Уларнинг кўплари уларга (яъни, жинларга) иймон келтирувчидирлар», дерлар» (Сабаъ: ٤٠, ٤١)». Бу оят мушриклар ичида фаришталарга сиғинувчилари бўлганига далил бўлади.

Ушбу оятлардан билдингизки, мушриклар ичида авлиёларга ва солиҳларга дуо-илтижо қиладиганлари бор эди, пайғамбарларга дуо-илтижо қиладиганлари бор эди, фаришталарга дуо-илтижо қиладиганлари бор эди. Оятларнинг

баъзиси авлиёларга сиғинадиган
кишилар ҳақида, баъзиси
пайғамбарларга сиғинадиган
кишилар ҳақида, баъзиси
фаришталарга сиғинадиган кишилар
ҳақида нозил бўлган, улар фақат
бутларга сиғинадиган
кишиларгагина хос бўлмаган.
Маъбудотлар ўртасида фарқ йўқ,
уларнинг ҳаммаси ҳам махлуқни
Холиққа тенглаш-тиришдир,
ҳаммаси ҳам ибодатда Аллоҳ
таолодан бошқага бурилишдир,
ҳаммаси ҳам ширкдир, ҳаммаси ҳам
мушриклардир. Оятлардан маълум
бўлдики, у ҳам ўшаларнинг айна
ўзи, шу билан унинг шубҳаси
очилди ва ҳужжати яроқсиз бўлди.

«Эсланг (эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва сал-лам), Аллоҳ: «Эй Ийсо ибн Марям, одамларга: «Аллоҳни қўйиб, мени ва онамни худо қилиб олинглар», деб сен айтдингми?» — деганида, (Ийсо) айтди: «Эй пок Парвардигор, ҳаққим бўлмаган нарсани айтиш мен учун дуруст эмас-ку. Агар айтган бўлганимда Сен албатта билар эдинг. Зотан Сен дилимдаги бор нарсани билурсан. Аммо мен Сенинг дилингдаги ҳеч нарсани билмасман. Фақат Сен Ўзинг ғайб илмларининг билимдонисан. Мен уларга фақат Ўзинг амр қилган гапнигина айтдим: «Парвардигорим ва Парвардигорингиз бўлмиш

Аллоҳга ибодат қилингиз!»»(Моида: ۱۱۶, ۱۱۷).

«Эсланг (эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), Аллоҳ: «Эй Ийсо ибн Марям, одамларга: «Аллоҳни қўйиб, мени ва онамни худо қилиб олинглар», деб сен айтдингми?» — деганида...» Аллоҳ таоло Ийсонинг бундай деб айтмаганини жуда яхши билувчи, бироқ мурод — уни гувоҳлар олдида гапиртириш ва уларнинг унга сиғинишлари ботил иш бўлганини, унинг ўзи бунга рози бўлмаганини баён қилиб беришдир. Аллоҳ таоло тарафидан бўлган бу хабар Аллоҳни қўйиб, Масиҳни ва

унинг онасини худо қилиб
олганларни айблаш ва мазаммат
қилишдир.

«Эй пок Парвардигор...» Сени
улуғлигинг ва буклигингга лойиқ
бўлмайдиган нарсалардан
поклайман..

«Ҳаққим бўлмаган нарсани айтиш
мен учун дуруст эмас-ку...»
Оламлар Парвардигорининг ҳеч
кимни унда шерик қилмаган
ҳаққини ўзимга қилиб олишим
дуруст эмас...

«Агар айтган бўлганимда Сен
албатта билар эдинг...» Бу гап
мендан содир бўлмаганини Ўзинг
яхши билувчисан..

Зотан Сен дилимдаги бор нарсани билурсан. Аммо мен Сенинг дилингдаги ҳеч нарсани билмасман. Фақат Сен Ўзинг ғайб илмларининг билимдонисан. Мен уларга фақат Ўзинг амр қилган гапнигина айтдим: «Парвардигорим ва Парвардигорингиз бўлмиш Аллоҳга ибодат қилингиз!»» (Моида: ١١٥, ١١٧).

Унга айтилганки: «Билдингки, Аллоҳ таоло бутларни қасд қилганларни ҳам кофир деди, солиҳларни қасд қилганларни ҳам кофир деди, Расулуллоҳ соллал-лоҳу алайҳи ва саллам ҳам уларга қарши уруш қилдилар, улар ўртасини ажратмадилар».

«Унга — яъни, юқоридаги шубҳага солувчи кимсага — айтингки:

«Билдингки, Аллоҳ таоло бутларни қасд қилган-ларни ҳам кофир деди, солиҳларни қасд қилганларни ҳам кофир деди...» балки уларни кофир санаш ва шундай деб эътиқод қилиш бунга қўшилиши зарур, ким уларни кофир санамаса, бу уларнинг ишларини куфр деб кўрмаслигига далил бўлади.

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам уларга қарши уруш қилдилар, улар ўртасини ажратмадилар». Балки, уларнинг йўлларини битта деб билдилар, гарчи маъбудлари ҳар турли бўлса-да, ҳаммаси бир нарсага

қайтувчидирлар, яъни Аллоҳдан бошқани ибодатда Аллоҳга шерик қилишди. Шу билан унинг шубҳаси очилди ва ҳужжати яроқсиз бўлди, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган дин ҳақида ғоят билимсиз экани маълум бўлди.

Агар айтсаки: «Кофирлар ўша (бут)ларидан истар-дилар, мен фақат Аллоҳгина фойда етказувчи, зарар етказувчи, ишларни бошқарувчи, деб гувоҳлик бераман, фақат Унинг Ўзидан истайман, солиҳларга ишдан ҳеч қандай улуш йўқ, лекин мен уларни қасд қиламан ва Аллоҳдан уларнинг шафоатларини умид қиламан».

Жавоб шуки: Бу кофирларнинг сўзларининг айнаи ўзидир. Унга сиз Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятларини ўқиб беринг: «У зотдан ўзга «дўстлар»ни («худо») қилиб олган кимсалар: «Биз (ўша «худо»-ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилиш-лари учунгина ибодат қилурмиз», (дерлар)» (Зумар: ٣), «Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз, дейишади» (Юнус: ١٨).

«Агар айтсаки: «Кофирлар ўша (бут)ларидан истар-дилар...» Яъни, ҳақларида Қуръон оятлари нозил бўлган Абу Жаҳл ва унга ўхшаш кофирлар ўзлари дуо-илтижо

қиладиган бутлардан сўрардилар ва талаб қилардилар, чунки ўша бутлар уларнинг Аллоҳга бўлган ҳожатларининг эшиклари эди, мушриклар уларга бевосита ибодат қилишарди..

«Мен фақат Аллоҳгина фойда етказувчи, зарар етказувчи, ишларни бошқарувчи, деб гувоҳлик бераман, фақат Унинг Ўзидан истайман, солиҳларга ишдан ҳеч қандай улуш йўқ, лекин мен уларни қасд қиламан ва Аллоҳдан уларнинг шафоатларини умид қиламан».

Уларнинг ҳам, мен талаб қилаётган ишнинг эгаси ҳам Аллоҳдир, мен уларни фақат Аллоҳга воситачим

бўлишларини талаб қилиб қасд қиламан..

У аввалги иккита шубҳаси ариганидан кейин энди бу шубҳага ўтса..

«Жавоб шуки: Бу кофирларнинг сўзларининг айна ўзидир...»

Буларнинг сўзлари енгилроқ эмас, балки уларникидан оғирроқ ҳамдир. Зеро, улар рубубиятга иқроор бўлишган, Аллоҳ ягона тадбир қилувчи зот, шериги йўқ деб тан олишган — китобнинг бошида айтиб ўтилгани каби — сиз унга уларнинг рубубиятга иқроор бўлишларига далолат қилувчи оятларни ўқиб беринг, уларнинг

шафоатдан бошқа нарсани талаб қилмаганларига далолат қилувчи оятларни ўқиб беринг..

«Унга сиз Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятларини ўқиб беринг: «У зотдан ўзга «дўстлар»ни («худо») қилиб олган кимсалар: «Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз», (дерлар)» (Зумар: 3)». Бу оятда уларнинг талабларини фақат битта нарсага чеклаш бор, **яъни улар:** «Бизда Аллоҳнинг ўзидан сўрашга лойиқлик йўқ, биз улардан сўраймиз, улар биз учун Аллоҳдан сўраб берадилар, бизни Аллоҳга яқинлаштирадилар», дейишарди.

««Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз, дейишади» (Юнус: ١٨)». Бу оятда уларнинг қасдлари фақат битта нарса экани, яъни барчанинг Парвардигори бўлмиш Зотга воситачилик талаб қилишлари баён қилинди.

Билингки, мазкур учта шубҳа уларда бўлган энг катта шубҳалардир. Агар Аллоҳ таоло уларни Ўз Китобида очиқлаб берганини билган бўлсангиз ва яхшилаб тушуниб олган бўлсангиз, улардан кейин-ги шубҳалар енгилдир.

«Билингки, мазкур учта шубҳа уларда бўлган энг катта шубҳалардир». Мазкур ва ундан аввалги иккита шубҳа — рубубият тавҳидига иқрор бўлиш билан ширк йўқолиши шубҳаси, ширкни бутларга сиғинишга чеклаш шубҳаси ва кофирлар улардан (яъни, ўзлари сиғинаётганлардан) сўраганлари, у эса улардан фақат шафоат талаб қилиши шубҳасидир.

«Агар Аллоҳ таоло уларни Ўз Китобида очиқлаб берганини билган бўлсангиз ва яхшилаб тушуниб олган бўлсангиз, улардан кейинги шубҳалар енгилдир». Яъни, уларнинг мана шу энг катта шубҳаларига раддия бериш

осонлашган бўлса, улардан бошқа шубҳаларига жавоб бериш жуда ҳам енгил кечади, сиз насларда уларга бўлган жуда осон раддияларни топасиз.

Агар: «Мен Аллоҳдан бошқасига ибодат қилмай-ман, солихларга дуо-илтижо қилиш ибодат эмас», **деса:** «Сен Аллоҳ таоло ибодатни Унинг ўзига холис қилишингни фарз қилганига иқрормисан?», денг. Агар «Ҳа», **деса:** «Аллоҳ сенга фарз қилган нарсани, яъни ибодатни Унинг ўзига ихлос билан қилиш нима эканини менга баён қилиб бер», денг, у ибодатни ва унинг турларини билмайди. **Сиз унга баён қилиб берингки:** «Аллоҳ таоло:

«Парвардиго-рингизга тазарру билан ичингизда (махфий) илтижо қилингиз! Зотан, у ҳаддан ошувчи кимсаларни севмас» (Аъроф: ٥٥), деди. Мана шуни билдиргач, унга: «Шуни Аллоҳга ибодат деб биласанми?», денг, у: «Ҳа», дейишга мажбур бўлади, зеро дуо ибодатнинг мағзидир. Унга айтинг: «Бунинг ибодат эканига иқрор бўлсанг, кеча-ю кундузлар хавф ва умид билан Аллоҳга дуо қилсанг, сўнг мана шу ҳожагингни сўраб пайғамбарга ё бошқасига ҳам дуо қилсанг, Аллоҳнинг ибодатида бошқасини шерик қилган бўласанми?!» У: «Ҳа», дейишга мажбур бўлади. Шунда сиз унга айтинг: «Агар сен Аллоҳ таолонинг:

«(Парвардигорингиз учун намоз
ўқинг ва (жонлик) сўйинг
(қурбонлик қилинг)» (Кавсар: ۲)

оятига амал қилсанг ва Аллоҳга
тоат-ибодат қилиб, Унга атаб
жонлик сўйсанг, шу ибодат
бўладими?». У «Ҳа», дейишга
мажбур бўлади. Сиз унга айтингки:

«Агар пайғамбар бўлсин, жин
бўлсин ё бошқаси бўлсин, бирон
махлуқотга атаб жонлик сўйсанг, шу
ибодатда Аллоҳдан бошқасини
шерик қилган бўласанми?». У иқрор
бўлиб, «Ҳа» дейишдан бошқа чора
тополмайди.

«Агар: «Мен Аллоҳдан бошқасига ибодат қилмайман, солиҳларга дуо-илтижо қилиш ибодат эмас», деса...» ва ўзидан ширк содир бўлганини инкор қилса..

««Сен Аллоҳ таоло ибодатни Унинг ўзига холис қилишингни фарз қилганига иқрормисан?», денг».

Буни инкор қилиш имконини тополмайди, агар инкор қилса, унга жавоб бериш масъулиятини биздан соқит қилган бўлади.

«Агар «Ҳа», деса: «Аллоҳ сенга фарз қилган нарсани, яъни ибодатни Унинг ўзига ихлос билан қилиш нима эканини менга баён қилиб бер», денг...» Агар Аллоҳ унга

ибодатни ихлос билан қилишини фарз қилганини билгани ҳолда ва иқрор бўлгани ҳолда ундан Аллоҳ унга фарз қилган нарсанинг ҳақиқатини сўрасангиз, «у ибодатни ва унинг турларини билмайди».

Чунки, агар ибодатни ва унинг турларини билганида эди, уни ўзидан рад қилмаган ва Аллоҳнинг ибодатига Ундан ўзгасининг ибодатини муқаддам қилмаган бўларди. Лекин, у жоҳилларнинг жоҳили ва адашганларнинг адашганроғидир. Зеро, жаҳолат ҳам бир неча хил бўлиб, энг катта жаҳолат Аллоҳни танимаслик, Унинг исму сифатларини билмасликдир. Бу жаҳолат Унинг шариати ва динини билмасликдан

кўра каттароқдир. Бу одам
жаҳолатини икки иш сабабли
каттайтириб олди:

Биринчиси: дин асоси бўлган
тавҳидни билмаслиги.

Иккинчиси: ҳар бир одамга маълум
ва равшан бўлган нарсани
билмаслиги. Маълум ва равшан
нарсани билмаслик махфий нарсани
билмасликдан кўра каттароқдир.

«Сиз унга баён қилиб берингки...»

Яъни, сиз унга дуо ва талаб қилиш
ибодат эканини баён қилиб беринг.

Ибодатнинг таърифларидан бири
шуки: «Ибодат — урф жихатидан
амал қилиб келинишисиз ва ақл
тақозосисиз шаръан буюрилган

ишдир». Аллоҳ таоло бизларни
Унинг ўзигагина дуо қилишга
буюрган.

«Аллоҳ таоло: «Парвардигорингизга
тазарру билан ичингизда (**махфий**)
илтижо қилингиз! Зотан, у ҳаддан
ошувчи кимсаларни севмас»
(**Аъроф: ٥٥**), деди.» Шу оят ҳам
мана шуни, янги Унга дуо қилиш
ибодат эканини ифодалайди.

«Мана шуни билдиргач...» Яъни,
мазкур оят дуонинг ибодат эканига
далолат қилишини билдиргач...

**«Унга: «Шуни Аллоҳга ибодат деб
биласанми?»**, денг, **у: «Ҳа»**, дейишга
мажбур бўлади...» Бунинкор
қилолмайди. Агар инкор қилса, у

билан гаплашиш соқит бўлади,
унинг мутакаббирлиги маълум
бўлади ва агар имкони бўлса, уни
жаллодга олиб бориш керак бўлади.

«Зеро, дуо ибодатнинг мағзидир».
Ҳадисда келганидек: «Дуо
ибодатнинг илиги-мағзидир»
(Термизий ривояти).

«Унга айтинг: «Бунинг ибодат
эканига иқрор бўлсанг, кеча-ю
кундузлар хавф ва умид билан
Аллоҳга дуо қилсанг, сўнг мана шу
ҳожатингни сўраб пайғамбарга ё
бошқасига ҳам дуо қилсанг,
Аллоҳнинг ибодатида бошқасини
шерик қилган бўласанми?!» У:
«Ҳа», дейишга мажбур бўлади».

Агар унда далилга илтифот қилиш бўлса, «**Ҳа**», дейишга мажбур бўлади. Чунки, биринчисига иқрор бўлиши иккинчисига ҳам иқрор бўлишини лозим тутади. Шу билан унинг шубҳаси арийди.

«Шунда сиз унга айтинг: «Агар сен Аллоҳ таолонинг:

«(Парвардигорингиз учун намоз ўқинг ва (жонлик) сўйинг (қурбонлик қилинг)» (Кавсар: ۲)

оятига амал қилсанг ва Аллоҳга тоат-ибодат қилиб, Унга атаб жонлик сўйсанг, шу ибодат бўладими?». У «**Ҳа**», дейишга мажбур бўлади». Чунки, далили очик ва ҳужжати қатъий бўлиб

турибди, шу боис инкор қилолмайди.

«Сиз унга айтингки: «Агар пайғамбар бўлсин, жин бўлсин ё бошқаси бўлсин, бирон махлуқотга атаб жонлиқ сўйсанг, шу ибодатда — яъни, жонлиқ сўйиш ибодатида — Аллоҳдан бошқасини шерик қилган бўласанми?». У иқрор бўлиб, «Ҳа» дейишдан бошқа чора тополмайди». Биринчи-сидан кейин иккинчисини инкор қилиши мумкин эмас, балки биринчисига иқрор бўлиши иккинчисига ҳам иқрорликни тақозо қилади. Яъни, бошқа ибодатлар ҳам айни шундайдир, ё ибодатлигига иқрор бўлиш керак ё эса йўқ. Агар ибодат

эканини инкор қилса, унга ҳужжат барпо қилинади, агар иқрор бўлса, енгилади.

Шу билан унинг жаҳолати ва адашиши очиқ-равшан зоҳир бўлди, шубҳаси ариди. **Унинг: «Мен Аллоҳдан бошқасига ибодат қилмайман...»** деган гапи очиқ жоҳил-лигидан экани ва бу Аллоҳдан бошқага ибодат экани маълум бўлди, унинг Аллоҳдан бошқага ибодат қилувчи экани ва уларга нисбатан қилаётган иши ибодат экани, Аллоҳга ҳам, бошқасига ҳам ибодат қилаётгани билинди.

Унга яна айтинг: «Улар ҳақида Қуръон оятлари нозил бўлган мушриклар малоикаларга, солиҳларга, Лотга ва бошқага сиғинармидилар?». У: «Ҳа», дейишга мажбур бўлади. Шунда сиз айтинг: «Уларнинг ўшаларга бўлган ибодатлари дуо қилишда, жонлиқ сўйишда, илтижо қилишда ва шунга ўхшаганларда эдими?». Бўлмасам, улар Аллоҳнинг бандалари ва Унинг қаҳри (қудрати) остида эканларига, фақат Аллоҳгина ишларни юргизувчи зот эканига иқрор эдилар, лекин жоҳ учун, шафоат учун уларга дуо ва илтижолар қилдилар, бу жуда очик кўриниб турган ишдир.

«Унга яна айтинг...» Юқорида айтиб ўтилган жавоб аслида, тўла-тўқис кифоя қилувчи жавоб бўлди. Бироқ, мусанниф ўз одатича, юқоридаги шубҳага иккинчи бир жавобни ҳам эргаштирди. Сўнг бу жавобни ҳам тўқис қилганидан сўнг яна икки ё учта жавобни ҳам қўшиб қўяди.

Мазкур шубҳа — унинг «Мен Аллоҳдан бошқасига ибодат қилмайман, солиҳларга дуо-илтижо қилиш ибодат эмас» деган гапи эди.

«Улар ҳақида Қуръон оятлари нозил бўлган мушриклар малоикаларга, солиҳларга, Лотга ва бошқага сиғинарми-дилар?». У: «Ҳа»,

дейишга мажбур бўлади». Чунки, Қуръон исботлаган нарсани инкор қилишга қурби етмайди. Сиз унга уларнинг фаришталарга, солиҳларга ва Лотга сиғинишларига далолат қилувчи оятларни, **жумладан қуйидаги оятларни ўқиб беринг:**

«(Эсланг, Аллоҳ) уларнинг (яъни, мушрикларнинг) барчаларини тўплаб, **сўнгра фаришталарга:** «Ана у (мушриклар) сизларга ибодат қилувчи бўлганми-дилар?» дейилган кунда (фаришталар): «Пок Парвардигор, Сен Ўзинг бизларнинг дўстимиздирсан, улар эмас. Йўқ, улар жинларга ибодат қилар эдилар. Уларнинг кўплари уларга (яъни, жинларга) иймон

келтирувчидирлар», дерлар» (Сабаъ: ٤٠, ٤١).

«Улар (илоҳ деб) илтижо қиладиган ўша кимса-ларнинг ўзлари ҳам Парвардигорга қай бирлари яқинроқ бўлиш учун йўл изларлар» (Исро: ٥٧).

«(Эй мушриклар, ўзларингизча сиғинаётган санам-ларингиз) — «Лот», «Уззо», ва яна учинчилари бўлмиш тубан «Манот» ҳақида ҳеч ўйлаб кўрдингларми?! (Сизлар ўша бут-санамларни ва фаришталарни «Аллоҳнинг қизлари», дейсизлар, демак) эркак (жинси) сизларники-ю, аёл (жинси) У зотникими?! У ҳолда бу адолатсиз тақсим-ку?! У (ном)лар

фақат сизлар ўзларингиз ва ота-боболарингиз қўйиб олган номлардир. Аллоҳ улар(га ибодат қилиш) ҳақида бирон ҳужжат туширган эмас. У (мушрик)ларга (пайғамбар соллал-лоҳу алайҳи ва саллам воситаларида) Парвардигор томонидан ҳидоят (Қуръон) келиб турган ҳолда улар фақат гумонга ва ҳавойи нафсларигагина эргашадилар-а!» (Ван-нажм: ۱۹-۲۳).

Шунда сиз айтинг: «Уларнинг ўшаларга бўлган ибодатлари дуо қилишда, жонлиқ сўйишда, илтижо қилишда ва шунга ўхшаганларда эдими?». Яъни, уларнинг ўшаларга сиғинишлари фақат мана шунга ўхшаш ишларда эди. Бу иш айти шу

ишми ё бошқами?! У шундан бошқа далил тополмайди.

Сиз унга айтинг: «Менинг далилим бор, яъни уларнинг ибодатлари айна шу эди, «Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларига зиён ҳам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қиладилар ва: «Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизлар-нинг оқловчиларимиз», дейдилар» (Юнус: ١٨).

«Бўлмасам, улар Аллоҳнинг бандалари ва Унинг қаҳри (қудрати) остида эканларига, фақат Аллоҳгина ишларни юргизувчи зот эканига иқрор эдилар, лекин жоҳ учун, шафоат учун уларга дуо ва

илтижолар қилдилар, бу — унинг шубҳасини бартараф этишга — жуда очик кўриниб турган ишдир».

Агар у: «Сен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шафоатларини инкор қиласанми ва ундан ўзингни пок биласанми?», деса, **айтингки:** «Мен у зотнинг шафоатларини инкор қилмайман, ўзимни ундан пок тутмайман ҳам, балки у зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам шафоат қилувчи ва шафоатга изн берилган зотдирлар, мен у кишининг шафоатларини умид қиламан. Лекин, шафоат ҳаммаси Аллоҳникидир, **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Айтинг: Барча шафоат-оқлов ёлғиз Аллоҳники-

дир» (Зумар: ٤٤). Шафоат фақат Аллоҳ изн берганидан кейин бўлади, Аллоҳ таоло айтганидек: «Унинг ҳузурида ҳеч ким (бировни) Унинг изнисиз оқлай олмайди» (Бақара: ٢٥٥). Бирон киши хусусида Аллоҳ у ҳақда изн бермасидан туриб шафоат қилолмайдилар, Аллоҳ таоло айтганидек: «Улар (қиёмат қойим бўлган кунда) фақат (Аллоҳ) рози бўлган кишиларнигина шафоат қилурлар — оқлай олурлар» (Анбиё: ٢٨). Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло эса фақат тавҳидга рози бўлади, Аллоҳ таоло айтганидек: «Кимда-ким Исломдан ўзга дин истаса, бас (унинг «дини» Аллоҳ ҳузурида) ҳаргиз қабул қилинмайди ва у охираатда зиён кўрувчилардандир»

(Оли Имрон: ٨٥). Демак, шафоатнинг ҳаммаси Аллоҳники экан, фақат Унинг изнидан кейингина бўлар экан, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам, бошқаси ҳам бирон киши хусусида то Аллоҳ у ҳақда изн бермагунича шафоат қилолмас эканлар, Аллоҳ таоло фақат тавҳид аҳли учунгина изн берар экан, бундан маълум бўлдики, шафоат фақат Аллоҳники, мен уни Аллоҳдан талаб қиламан ва айтаманки: «Эй Аллоҳим, мени у зотнинг шафоатларидан маҳрум қилмагин, эй Аллоҳим, у зотни менга шафоатчи қилгин» ва ҳоказо.

«Агар у — яъни, шубҳага солувчи кимса бошқа бир шубҳага ўтса ва — : «Сен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шафоатларини инкор қиласанми ва ундан ўзингни пок биласанми?», деса...» Аллоҳнинг душманлари бўлмиш қабрпарастларнинг ҳоли ана шундай бўлади, агар уларга ботилни инкор қилинса: «Бу ҳақни инкор қилиш», дейишади, агар Аллоҳдан бошқага дуо қилишни инкор қилинса: «Бу шафоатни инкор қилиш», дейишади.

Ботил аҳлининг, шубҳага солувчи ширк аҳлининг ҳоли шуки, улар ҳақ аҳлини ўз шубҳалари билан чалғитишга уринишади. Агар уларга

Аллоҳдан бошқага дуо қилишлари каби ширк ва залолат ишлари инкор қилинса, **тавҳид аҳлини айблашга ўтишади ва: «Сизлар шафоатни инкор қиласизлар, сизлар авлиёларни ва солиҳларни камситасиз-лар», дейишади.**

«Айтгинки: «Мен у зотнинг шафоатларини инкор қилмайман, ўзимни ундан пок тутмайман ҳам...» Бошқалар-дан фарқли ўлароқ, бу тавҳид аҳли учун асл-асосдир. Балки, мен ва менга ўхшаган кишилар у зотнинг суннатларини маҳкам тутишимиз боис шафоатларига ҳам бошқалардан кўра умидлироқмиз. Улар эса ҳар кимларнинг этакларига осилиб

юришгани учун ундан
махрумдирлар, балки улар у зотнинг
— соллаллоҳу алайҳи ва саллам —
шафоатларига етишиш сабабини
тарк қилганлар.

«Балки, у зот соллаллоҳу алайҳи ва
саллам шафоат қилувчи ва шафоатга
изн берилган зотдирлар, мен у
кишининг шафоатларини умид
қиладман. Лекин, шафоат ҳаммаси
Аллоҳникидир». Пайғамбар
соллаллоҳу алайҳи ва саллам
шафоатга ўзлари мустақил равишда
эга бўлолмайдилар, балки у зотнинг
шафоатларига етишишга лойиқ
бўлган махсус кишиларни шафоат
қилиш изнига эга бўладилар.

«Аллоҳ таоло айтганидек: «Айтинг: Барча шафоат-оқлов ёлғиз Аллоҳникидир» (Зумар: ٤٤)». Бу ояти карима Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятлари оқимида келган: «(Йўқ, мушриклар тафаккур қилмадилар), балки улар Аллоҳ-дан ўзга «оқловчилар»ни (яъни, ўзларининг гумонлари-ча уларни Аллоҳ ҳузурида шафоат қиладиган «оқловчи-лар»ни — бутларни) ушладилар. (Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), айтинг: «(Ўша жонсиз бутлар сизларни оқлайдими?!) Агар улар бирон нарсага эга бўла олмайдиган ва (бирон нарсани) англамайдиган бўлсалар ҳам-а!» (Зумар: ٤٣).

Ояти каримада баён қилинишига кўра, шафоат ёлғиз Аллоҳнинг мулки, уни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга берилиши Аллоҳдан мустақил равишда эмас, балки мулк эгаси у зотни бу билан икром қилди, у зотнинг шафоатлари махсус кишиларга, махсус миқдордадир. Демак, у чекланган нарсачун чекланган нарсачидир.

«Шафоат фақат Аллоҳ изн берганидан кейин бўлади, **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Унинг ҳузурида ҳеч ким **(бировни)** Унинг изнисиз шафоат қила олмайди» **(Бақара: ۲۰۰)**. Қайси бир инсон Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламни

мана шу умумийликдан хориж қила олади?!

«Бирон киши хусусида Аллоҳ у ҳақда изн бермасидан туриб шафоат қилолмайдилар. **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Улар (қиёмат қойим бўлган кунда) фақат (Аллоҳ) рози бўлган кишиларнигина шафоат қилурлар — оқлай олурлар» (**Анбиё: ٢٨**)». Яъни, у зот фақат Аллоҳ таоло сўзи ва ишидан рози бўлган кишиларнигина шафоат қила оладилар.

«Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло эса **фақат тавҳидга рози бўлади**». Яъни, Аллоҳ таоло бандаларидан фақат битта амалга, яъни Исломга в

Исломнинг меҳвари бўлган тавҳидга рози бўлади. Тавҳиднинг Исломдаги ўрни пойдеворнинг бинодаги ўрнидир. Аллоҳ таоло тавҳиддан бошқасига рози бўлмайди.

«Аллоҳ таоло айтганидек: «Кимда-ким Исломдан ўзга дин истаса, бас (унинг «дини» Аллоҳ ҳузурида) ҳаргиз қабул қилинмайди ва у Охиратда зиён кўрувчи-лардандир» (Оли Имрон: ٨٥)». У мушриклар ҳақида: «Энди оқловчиларнинг оқлови уларга фойда бермас!» (Муддассир: ٤٨), дейди.

«Демак, — биринчи оятда айтилганидек — шафоат-нинг ҳаммаси Аллоҳники экан, —

иккинчи оятда айтилга-нидек —
фақат Унинг изнидан кейингина
бўлар экан, — учинчи оятда
айтилганидек — Пайғамбар
соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам,
бошқаси ҳам бирон киши хусусида
то Аллоҳ у ҳақда изн бермагунича
шафоат қилолмас эканлар, —
тўртинчи оятда айтилганидек —
Аллоҳ таоло фақат тавҳид аҳли
учунгина изн берар экан, бундан
маълум бўлдики, шафоат фақат
Аллоҳники, — у ёлғиз Унинг мулки,
уни Аллоҳдан ўзгадан талаб
қилинмайди, фақат Аллоҳнинг
Ўзидан сўралади — мен уни
Аллоҳдан талаб қиламан —
шафоатни унинг ёлғиз эгаси бўлган
Парвардигори оламнинг Ўзига дуо

қилиб сўрайман, Пайғамбар
соллаллоҳу алайҳи ва салламга дуо
қилиб эмас, — **ва айтаманки:** «Эй
Аллоҳим, мени у зотнинг
шафоатларидан маҳрум қилмагин,
эй Аллоҳим, у зотни менга
шафоатчи қилгин» ва ҳоказо». Агар
шундай десангиз, сиз шафоатга
эришасиз. Мурод шуки, сиз гарчи
лафзини айтмаган бўлсангиз-да,
маъноси бўйича талаб қилган
бўласиз. Агар тавҳидга амал
қилсангиз, сиз шафоатга эришиш
сабабларини излаган бўласиз, бунини
тилингиз билан айтинг ё айтманг,
фарқсиз.

Агар: «Набий соллаллоҳу алайҳи ва
салламга шафоат берилган, мен у

зотдан Аллоҳ у кишига берган нарсани талаб қиламан», деса, унга жавоб шуки, Аллоҳ таоло у зотга шафоат берган ва сени бундай қилишдан қайтарган. Аллоҳ таоло айтган-ки: «Бас, Аллоҳ билан бирга яна бирон кимсага дуо-илтижо қилманглар!» (Жин: ۱۸). Агар сен Аллоҳга пайғамбарини сенга шафоатчи қилишини сўраб дуо қилувчи бўлсанг, Унга «Бас, Аллоҳ билан бирга яна бирон кимсага дуо-илтижо қилманглар!», деган сўзида ҳам итоат қил.

«Агар: «Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга шафоат берилган, мен у

зотдан Аллоҳ у кишига берган
нарсани талаб қиламан», деса...»

Яъни, энди бу шубҳага ўтса ва мол-
дунёга эга киши ундан истаган
кишисига бергани каби шафоат
берилган киши ҳам худди шундай,
уни ўзи истаган кишисига бера
олади, деб даъво қилса...

«Унга жавоб шуки, Аллоҳ таоло у
зотга шафоат берган ва сени бундай
қилишдан қайтарган...» Ҳа, у зот
шафоат қилувчиларнинг
саййидилар. Бироқ, у зотга
шафоатни ато этган Зот бўлмиш
Аллоҳ таоло сени бундай қилишдан,
яъни шафоатни у кишидан талаб
қилишдан қайтарган. Бу одам
жоҳиллигидан ман қилинган ишни

талаб қилмоқда. Қолаверса, Аллоҳ таолонинг у кишига

(Пайғамбаримизга) шафоат ато этиши чекланган атодир, мутлақ эмас. Уни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам худди пул-мол бергандек ўзлари истаган кишига беравермайдилар, балки беришга буюрилган кишиларга берадилар.

«Аллоҳ таоло айтганки: «Бас, Аллоҳ билан бирга яна бирон кимсага дуо-илтижо қилманглар!» (Жин: ʼʼ)».

Бу Аллоҳдан бошқага дуо қилишдан қайтариқдир. Аллоҳдан бошқага дуо қилиш бир неча хил бўлади.

Жумладан, Аллоҳдан бошқасига шафоат қилишларини тилаб дуо қилиш, Аллоҳдан бошқасига

мусибатларни аритишларини сўраб дуо қилиш ва ҳоказо. Бундай қилишдан қайтарилган. Балки аввалги мушрикларнинг динининг ҳақиқати ҳам шу ўзи. Уларнинг олиҳаларига қиладиган ибодатлари уларга дуо қилиш билан, шафоат сўраш билан ва шу каби ишлар билан эди.

«Агар сен Аллоҳга пайғамбарини сенга шафоатчи қилишини сўраб дуо қилувчи бўлсанг...» Яъни, шундай деб умид қилувчи бўлсанг..

«Унга «Бас, Аллоҳ билан бирга яна бирон кимсага дуо-илтижо қилманглар!», деган сўзида ҳам итоат қил». Агар шафоат

қилувчилар саййидининг
шафоатларига лойиқ бўлишни
истасанг, тавҳид аҳлидан бўл,
амалингни Аллоҳнинг ўзига холис
қил, шунда Муҳаммад Мустафо
соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг
шафоатларига эришасан. Чунки,
Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва
салламга берилган ва у кишининг
ҳақлари бўлган шафоатга эришиш
учун юқорида айтиб ўтилганидек,
бир неча шартлар белгиланган.
Шариат баён қилишича, унга
эришиш сабаби пайғамбарларга
эргашиш ва амални холис
қилишдир, сен шу билан шафоатга
эршувчилар сафидан ўрин оласан.
Мушриклар шафоатга эришиш

сабабларини зое қилдилар ва унга хилоф қилдилар.

Шариат баён қилишича, шафоатга эришиш сабаби уни у кишидан сўраш ва талаб қилиш эмас, балки шафоатга эришиш сабаби у зотга — соллаллоҳу алайҳи ва саллам — иймон келтириш ва у зот олиб келган нарсага амал қилишдир.

Аллоҳ таоло айтди: «Энди оқловчиларнинг оқлови уларга фойда бермас!» (Муддассир: ٤٨).

Аллоҳ таоло айтади: «Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларига зиён ҳам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қиладилар ва: «Ана шу нарсалар Аллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз»,

дейдилар. **Айтинг:** «Аллоҳга осмонлар ва Ердаги У зот билмайдиган нарсаларни (шерикларни) билдириб қўймоқчимисиз-лар?!» (Юнус: ʼʼ). Аллоҳ «билмайдиган нарса» ботилдир. Яъни, У Ўзидан бошқа шафоат берувчи борлигини билмайди. **Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан:** «Қиёмат куни сизнинг шафоатингиз ила энг саодатли бўлувчи инсон ким?» деб сўралганда у зот: «Сидқидилдан, **холис:** «Ла илаҳа иллаллоҳ» деб айтган киши», деб жавоб берганлар (Имом Бухорий ривояти). **Яна айтганлар:** «У (яъни, шафоатим) Аллоҳга ширк келтирмасдан вафот этган кишига ноил бўлувчидир,

иншооллох». Шафоат гуноҳкорларгадир. Аммо, мушрикларга шафоат бўлмайди.

Ундан ташқари, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан бошқаларга ҳам шафоат берилган. Саҳиҳ хабарларда келганки, малоикалар шафоат қиладилар, авлиёлар шафоат қиладилар, фаратлар (балоғатга етмай вафот этган фарзандлар) шафоат қиладилар. Шундай экан, сен: «Аллоҳ таоло уларга ҳам шафоат берган, мен улардан шафоат тилай-ман», деб айтасанми?! Агар шундай десанг, сен Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида айтган, солиҳларга ибодат қилишга қайтган бўласан. Агар йўқ десанг, «Аллоҳ

унга шафоат берган, мен ундан Аллоҳ берган нарсани талаб қиламан», деган гапинг ботил бўлади.

«Ундан ташқари, Набий соллаллоҳу алайҳи ва сал-ламдан бошқаларга ҳам шафоат берилган». Бу юқоридаги шубҳани аритиш учун иккинчи жавобдир. Юқорида унинг шубҳасини очиб ташлайдиган тўлатўкис жавоб ўтди. Буниси иккинчи жавобдир.

«Саҳиҳ хабарларда келганки, малоикалар шафоат қиладилар, авлиёлар шафоат қиладилар, фаратлар (бало-ғатга етмай вафот этган фарзандлар) шафоат

қиладилар». Яъни, шафоат жинси Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан бошқаларга ҳам берилган, лекин бу берилиш чеклидир.

«Шундай экан, сен: «Аллоҳ таоло уларга ҳам шафоат берган, мен улардан шафоат тилайман», деб айтасанми?!» Яъни, унинг Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламга шафоат берилган, мен у кишидан сўрайман, деган сўзи айни шунга далолат қилади.

«Агар шундай десанг, сен Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида айтган, солиҳларга ибодат қилишга қайтган бўласан». Чунки, солиҳларга

сиғиниш улардан шафоат талаб қилиш, Аллоҳга яқинлаштиришларини умид қилиб улар учун жонлиқ сўйиш каби ишлардан ортиқ эмасди. **Аллоҳ таоло айтганидек:** «У зотдан ўзга «дўстлар»ни («худо») қилиб олган кимсалар: Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз», (дерлар)» (Зумар: ۳).

«Агар йўқ десанг...» Гарчи, уларга шафоат берилган бўлса-да, мен улардан талаб қилмайман, десанг...

««Аллоҳ унга шафоат берган, мен ундан Аллоҳ берган нарсани талаб қиламан», деган гапинг ботил

бўлади». Яъни, бировга шафоат ҳаққи берилди, деган сўз у уни ўзи истаган кишиларга беради, деган маънога далолат қилмаслиги сенга маълум бўлган бўлади. Акс ҳолда, шафоат сўралувчи киши уни ўзи истаган кишисига бераверадиган бўлганида шариатлар вайрон бўларди. Демак, бу шунга далолат қиладики, (Расулуллоҳ соллал-лоҳу алайҳи ва салламга) шафоат берилиши чеклидир ва шафоатни у кишидан талаб қилинмайди. Агар у зотнинг ўзларидан талаб қилинадиган бўлганида, саҳобалар биринчи бўлиб талаб қилишган бўларди. Аксинча, Зайнул-Обидийн раҳимаҳуллоҳ Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг

қабрлари яқинидаги бир ковак-ёриққа кириб, дуо қилаётган одамнинг ишини мункар санаганлар.

Шу билан унинг шубҳаси ариди, хужжати бекор бўлди, жоҳиллиги ва адашганлиги маълум бўлди.

Агар: «Мен асло Аллоҳга бирон нарсани шерик қилмайман, лекин солиҳларга илтижо қилиш ширк эмас», деса, сиз унга айтинг: «Агар сен Аллоҳ таоло ширкни зинони ҳаром қилганидан кўра қаттиқроқ ҳаром қилганига иқрор бўлсанг ва Аллоҳ таоло уни кечирмаслигига иқрор бўлсанг, хўш, Аллоҳ таоло ҳаром қилган ва уни

кечирмаслигини айтган бу иш (яъни, ширк) нима ўзи?». У буни билмайди. Сиз унга айтингки: «Сен қандай қилиб ўзингни ширк-дан покман дейсан, ваҳоланки унинг нималигини ўзинг билмайсан?! Аллоҳ уни сенга ҳаром қилган бўлса ва уни кечирмаслигини айтган бўлса, сен қандай қилиб у ҳақда сўрамайсан, уни билишга уринмайсан?! Аллоҳ уни ҳаром қилган-у, лекин унинг нималигини бизга баён қилиб бермаган, деб гумон қиласанми?!»

«Агар: «Мен асло Аллоҳга бирон нарсани шерик қилмайман, лекин солиҳларга илтижо қилиш ширк

эмас», деса...» Яъни, ўзидан ширкни рад қилса..

«Сиз унга айтинг: Агар сен Аллоҳ таоло ширкни зинони ҳаром қилганидан кўра қаттиқроқ ҳаром қилганига иқрор бўлсанг ва Аллоҳ таоло уни кечирмаслигига иқрор бўлсанг, — у буни инкор қилиши мумкин эмас — ҳўш, Аллоҳ таоло ҳаром қилган ва уни кечирмаслигини айтган бу иш (яъни, ширк) нима ўзи?». Яъни, сен менга Аллоҳга ширк келтиришнинг ҳақиқати ва моҳиятини тушунтириб бер, Аллоҳга ибодат қилиш маъноси нима ўзи?!

«У буни билмайди». Яъни, ширк ҳақида, тавҳид ҳақида унинг маълумоти йўқ.. Бу иккиси ҳақида сўрасангиз, тўхталиб қолади.

«Сиз унга айтингки: Сен қандай қилиб ўзингни ширкдан покман дейсан, ваҳоланки унинг нималигини ўзинг билмайсан?!»

Зеро, бир нарс ҳақида бор ёки йўқ деб ҳукм қилиш учун ўша нарс тўғрисида билим ва тасаввурга эга бўлиш зарур. Сен ширк нималигини билмайсан-ку, қандай қилиб уни ўзингда йўқ дейсан, тавҳид нималигини билмайсан-ку, қандай қилиб уни ўзингда бор дейсан?!

«Аллоҳ уни сенга ҳаром қилган бўлса ва уни кечирмаслигини айтган бўлса, сен қандай қилиб у ҳақда сўрамайсан, уни билишга уринмайсан?!» Уни билмасли-гинг ва унга нисбатан эътиборсизлигинг сенинг ўз динингни билмаслигингга ва сен диндорликдан жуда узоқда эканингга, диндан ва динни билишдан ғофил ва юз ўгирган шахс эканингга далил бўлади. Сенга сукут муносиб, умуман бу ҳақда сўзлашга лойиқ эмассан.

«Аллоҳ уни ҳаром қилган-у, лекин унинг нималигини бизга баён қилиб бермаган, деб гумон қиласанми?!» Агар шундай деб ўйласа, аввалги адашишидан ҳам узоқроқ адашган

бўлади ва бунга иккинчи бир куфрни ҳам қўшиб олган бўлади. Зотан, Аллоҳ таоло ҳар бир катта-ю кичик нарсаларни бизга баён қилиб берди, динни бизга мукаммал қилди.

Агар у: «Ширк дегани бутларга сиғиниш, биз бутларга сиғинмаймиз», деса, **сиз унга айтинг**: «Бутларга сиғиниш маъноси нима ўзи? Сен ўша бутпарастлар шу ёғоч ва тошлар ҳақида улар яратади, ризқ беради, ўзларига дуо қилганларнинг ишларини юргизади, деб эътиқод қиладилар, деб ўйлайсанми?! Қуръон буни ёлғон санайди». **Агар у**: «У (яъни, бутпараст) ёғоч ё тошга ё қабр устига қурилган сағанага ё бошқа

нарсага қасд қилиб борадиган ва унга дуо қиладиган, унга атаб жонлиқ сўядиган ва «У бизни Аллоҳга яқинлаштиради, унинг баракасидан Аллоҳ биздан (балони) даф қилади ё унинг баракасидан бизга марҳамат қилади» деб айтадиган одамдир», деса, **айтингки:** «Тўппа-тўғри айтдинг, сизларнинг тошлар ва сағаналарга бориб, қилаётган ишларингиз ҳам айни шунинг ўзидир». Бу одам ўзларининг мана шу феъллари бутларга сиғиниш эканига иқрор бўлди, мақсад ҳам шу эди.

«Агар у: «Ширк дегани бутларга сиғиниш, биз бутларга сиғинмаймиз», деса...» Эди бу шубҳага ўтса, ширк дегани фақат бутларга сиғиниш дегани, деб даъво қилса ва ўзининг бутга эмас, валийга сиғинаётганини айтса...

«Сиз унга айтинг: «Бутларга сиғиниш маъноси нима ўзи? Сен ўша бутпарастлар шу ёғоч ва тошлар ҳақида улар яратади, ризқ беради, ўзларига дуо қилганларнинг ишла-рини юргизади, деб эътиқод қиладилар, деб ўйлайсанми?!»

Агар: «Ҳа», деса, «Қуръон бунӣ ёлғон санайди» ва рад қиладӣ. Зеро, Қуръон уларнинг асло бундай

эътиқод қилмаганларини баён қилади.

«Агар у: «У (яъни, бутпараст) ёғоч ё тошга ё қабр устига қурилган сағананага ё бошқа нарсага қасд қилиб борадиган ва унга дуо қиладиган, унга атаб жонлиқ сўядиган ва «У бизни Аллоҳга яқинлаштиради, унинг баракасидан Аллоҳ биздан (балони) даф қилади ё унинг баракасидан бизга марҳамат қилади» деб айтадиган одамдир», деса...» Унинг бу гапи бутга сиғинишнинг тўғри баёни бўлган бўлади.

«Айтингки: «Тўппа-тўғри айтдинг, сизларнинг тошлар ва сағаналарга

бориб, қилаётган ишларингиз ҳам айна шунинг ўзидир». Бу айтганинг айна шу қилаётган ишингнинг энг тўғри тафсири бўлди.

«Бу одам ўзларининг мана шу феъллари бутларга сиғиниш эканига иқрор бўлди, мақсад ҳам шу эди».

Яъни, мақсад уни ҳаққа иқрор қилдириш ва шубҳасини аритиш эди. Дарҳақиқат, шубҳаси очилди, ҳужжати бекор бўлди, жаҳолати ва залолати аниқ бўлди.

Хулоса шуки, **сиз унга:** «Улар ўша бут-санамлар яратади.... деб эътиқод қилишадими?» деб сўрайсиз.

Агар «**Ҳа**», деса, унга шу ҳақда ворид бўлган оятларни ўқиб берасиз.

Агар у: «Бутпараст дегани ёғоч ё тошга ё қабр устига қурилган сағанага ё бошқа нарсага қасд қилиб борадиган киши...» деб юқоридаги гаплари билан жавоб берса, **сиз:** «Жуда тўғри айтасан, сизларнинг ишларингиз ҳам шунинг ўзи», дейсиз.

Яъни, у бутпарастликни нотўғри тушунтирса, унинг сўзи ботиллиги баён қилиб берилади, агар тўғри тушунтирса, ўзининг қилаётган иши шунга тўғри келишига иқдор бўлади.

Унга яна айтилади: «Ширк дегани бутларга сиғиниш» деган сўздан муродинг ширк фақат шунга хос, солиҳларга эътимод қилиш ва уларга дуо-илтижо қилиш бунга кирмайди, деганими? Бу гапни Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида малоика-ларга, Ийсога, солиҳларга боғланишнинг куфр экани ҳақида зикр қилган гап рад қилади. Энди у Аллоҳга ибодатда солиҳлардан бирортасини шерик қилиш Қуръонда зикр қилинган ширк эканига иқрор бўлмай иложи қолмайди, мақсад ҳам шу эди.

«Унга яна айтилади...» Бу унга иккинчи жавобдир.

««Ширк дегани бутларга сиғиниш» деган сўздан муродинг ширк фақат шунга хос, солиҳларга — анбиёларга, авлиёларга, фаришталарга — эътимод қилиш ва уларга дуо-илтижо қилиш бунга кирмайди, деганими?» Бундай қилиш ширк бўлмайди, деганими?

«Бу гапни Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида малоика-ларга, Ийсога, солиҳларга боғланишнинг куфр экани ҳақида зикр қилган гап рад қилади.» Зеро, Қуръони Карим уларга (сиғиниш ва дуо-илтижо қилиш билан) боғлана-диган кишиларнинг кофир бўлишлари ҳақида хабар берган, бу ҳақда юқорида айтиб ўтилди. Бут-

санамларга сиғиниш ширкнинг қисмларидан бир қисмдир.

«Энди у Аллоҳга ибодатда солиҳлардан бирортасини шерик қилиш Қуръонда зикр қилинган ширк эканига иқрор бўлмай иложи қолмайди, мақсад ҳам шу эди».

Маълум бўлдики, санамга, васанга ё бошқа нарсага сиғинган одам мушрик бўлади. Шу билан унинг шубҳаси ариган ва ҳужжати бекор бўлган бўлди.

Масаланинг сири шундаки, **агар у:**

«Мен Аллоҳга ширк

келтирмайман», деса, **сиз унга:**

«Аллоҳга ширк келтириш маъноси нима, менга тушунтириб бер?»,

денг. Агар: «Ширк бутларга сиғинишдир», деса, сиз: «Бутларга сиғиниш нима дегани, менга тушунтириб бер», дейсиз. Агар: «Мен фақат ягона Аллоҳнинг Ўзига ибодат қиламан», деса, сиз: «Ягона Аллоҳнинг Ўзига ибодат қилиш маъноси нима, менга тушунтириб бер», дейсиз. Агар у буни Қуръон баён қилганидек тушунтириб берса, хўп, мақсад ҳам шу ўзи. Агар билмаса, қандай қилиб ўзи билмаган нарсани даъво қилади?! Агар у уни бошқача маънода тушунтирса, сиз унга Аллоҳга ширк келтириш ва бутларга сиғинишнинг маъноси улар ҳозирги даврда қилишаётган ишнинг айнаи ўзи экани, Аллоҳнинг Ўзига шериксиз ибодат қилиш улар

бизга инкор қилаётган ва ўтмишдаги биродар-лари қичқирганлари каби бизга қараб: «(Шунча) худоларни битта худо қилиб олибдими?!
Ҳақиқатан бу жуда қизиқ нарса!»
(Сод: ۵), деб қичқираётган ишнинг айнаи ўзи эканини очиқ баён қилувчи оятларни айтиб беринг.

«Масаланинг сири шундаки...»

Яъни, юқорида ўтган учта шубҳага берилган жавобларнинг хулосаси ва йиғин-диси шуки... Мусанниф раҳимаҳуллоҳ аввал шубҳаларнинг жавобини зикр қилиб, ҳар бир шубҳага битта ёки иккита жавобни

хослагач, охирида ихчам шаклда уларнинг хулосасини келтирди.

«Агар у: «Мен Аллоҳга ширк келтирмайман», деса, **сиз унга:** «Аллоҳга ширк келтириш маъноси нима, менга тушунтириб бер?», денг.

Агар: «Ширк бутларга сиғинишдир», деса, **сиз:** «Бутларга сиғиниш нима дегани, менга тушунтириб бер», дейсиз.

Агар: «Мен фақат ягона Аллоҳнинг Ўзига ибодат қиламан», деса, **сиз:** «Ягона Аллоҳнинг Ўзига ибодат қилиш маъноси нима, менга тушунтириб бер», дейсиз.

Агар у буни Қуръон баён қилганидек тушунтириб берса, ҳўп, мақсад ҳам шу ўзи. Агар билмаса, қандай қилиб ўзи билмаган нарсани даъво қилади?! Агар у уни бошқача маънода тушунтирса, сиз унга Аллоҳга ширк келтириш ва бутларга сиғинишнинг маъноси улар ҳозирги даврда қилишаётган ишнинг айнаи ўзи эканини айтинг...» Яъни, мазкур учта шубҳага берилган жавобнинг ҳосили-хулосаси шуки, сиз унга савол бериб, жавоб беришини талаб қиласиз. Шунда учта ҳолатдан бири бўлади.

Агар тўхталиб қолса, **сиз унга: «Сен ҳақ билан ботилни ажрата билмас экансан»**, денг. Шунда агар индамай

қолса ва нима дейишни билмаса, унга бошқа гап айтишга ўрин қолмайди. Бутларга сиғинадиган кишилардан кўпларининг ҳолати ана шундай бўлади, ширк ҳақида, ширк аҳли ҳақида маълумоти бўлмайди, бутларга сиғиниш маъносини тушунмайди, бутларга сиғиниш нима, Аллоҳга ибодат қилиш қандай бўлади, билмайди.

Агар у мазкур саволларга Қуръон баён қилганидек жавоб берса, унга ҳам ортиқча сўз айтишга ўрин қолмайди. Чунки, ўзи қурган бино пойдеворини ўзи бузган бўлади.

Агар уни Қуръон айтганига зид бўлган ботил гаплар билан

тушунтирса, сиз унга Аллоҳга ширк келтириш ва бутларга сиғиниш маъносини очиб берадиган Қуръон оятларини ўқиб берасиз.

Хулоса, унинг учта шубҳасига жавоб бериш орқали тўққизта ҳолат ҳосил бўлади.

«Аллоҳнинг Ўзига шериксиз ибодат қилиш — яъни, **Унинг тавҳиди** — улар бизга инкор қилаётган ва ўтмишдаги биродарлари — пайғамбар уларни тавҳидга чақирганида уни инкор қилишиб — қичқирганлари каби бизга қараб: «**(Шунча)** худоларни битта худо қилиб олибдими?! Ҳақиқатан бу жуда қизиқ нарса!» **(Сод: ۝)**, деб

қичқираётган ишнинг айни ўзи эканини очик баён қилувчи оятларни айтиб беринг».

Шу билан маълум бўладики, уммат ичида Исломга нисбатланадиган кишилардан кўплари динда эмаслар, уларда диннинг номигина бор, холос. Улар илгаригилар-нинг ширки нимада бўлганини ҳам билишмайди. Агар аввалгиларнинг ширкини ва бу замон аҳлининг ширкини билишганда эди, ҳар иккисини бир хил деб топган бўлишарди. Ва ҳатто бу замондаги мушрикларнинг ширки илгаригиларнинг ширкидан каттароқ эканини ҳам билган бўлишарди. Аввалгиларнинг ширки

бор-йўғи ўзлари эътиқод қўйган шахсларидан улар учун Аллоҳдан сўраб беришни талаб қилиш эди, уларни Аллоҳга бўлган ҳожатларига етказувчи эшик қилиб олишган эди, холос. **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Аллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз», (дерлар) (Зумар: ۳).

Агар замонамиздаги мушриклар эътиқод деб номлаётган нарсаси у ҳақда Қуръон оятлари нозил бўлган ва Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шу хусусда одамлар билан урушган ширкнинг айнаси ўзи эканини билган бўлсангиз, билингки, аввалги-ларнинг ширки

замонамиз аҳлининг ширкидан кўра
икки жиҳатдан енгилроқ эди:

«Агар замонамиздаги мушриклар
эътиқод деб номлаётган нарс...»
Уни тавассул деб ҳам номлашади.

«... у ҳақда Қуръон оятлари нозил
бўлган ва Расулуллоҳ соллаллоҳу
алайҳи ва саллам шу хусусда
одамлар билан урушган ширкнинг
айни ўзи эканини билган
бўлсангиз...» Яъни, унинг Қурайш
ва унга ўхшаганларда бўлган катта
ширк эканини билган ва юқоридаги
шубҳаларга жавобларда
келтирилган гапларни яхши англаб
олган бўлсангиз..

«... билингки, аввалгиларнинг ширки замонамиз аҳлининг ширкидан кўра икки жиҳатдан енгилроқ эди..» Замонамиз аҳлининг ширки каттароқ ва улканроқдир. Замондошларимизнинг ширки қуйида айтадиганимиз икки жиҳатдан каттароқ бўлиши унинг фақат шу икки иш билангина катта бўлишини англатмайди, балки шу икки иш сабабли у катталашганини англатади.

Биринчиси: Аввалгилар фаровонлик пайтларида-гина Аллоҳга ширк келтиришар, Аллоҳга қўшиб малоикаларга, авлиёларга ва бутсанамларга дуо қилишар, аммо шиддатлар пайтида дуони холис

Аллоҳнинг ўзига қилишарди. Аллоҳ таоло айтга-нидек:

«Қачон денгизда сизларга бирон мусибат етса, сизлар илтижо қиладиган бутлар ғойиб бўлур, фақат Унинг Ўзигина қолур. Энди қачонки, У зот сизларга нажот бериб қуруқликка чиқариб қўйгач, сизлар Ундан юз ўтиурсиз. Дарҳақиқат, инсон куфрони неъмат қилувчидир» (Исро: ٦٧).

«Айтинг (эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва сал-лам), «Аллоҳдан ўзга илоҳлар бор» деган сўзингизда ростгўй бўлсангизлар, хабар берингиз-чи, агар сизларга Аллоҳнинг азоби келса ёки Қиёмат

қойим бўлса, Аллоҳдан ўзгага дуо-илтижо қиласизларми?! Йўқ, Унинг Ўзигагина илтижо қиласизлар, бас, У агар хоҳласа, сизлар дуо-илтижо қилган нарсани (бало-мусибатни) аритур. Аллоҳга шерик деб биладиган бутларингизни эса унутиб юборурсиз-лар» (Анъом: ٤٠, ٤١).

«Қачон инсонни бирон зиён ушласа, у Парварди-гориға тавба-тазарруъ қилган ҳолида дуо-илтижо қилур. Сўнгра қачон (Аллоҳ) Ўз томонидан унга бирон неъмат ато этса, (инсон) илгари (Аллоҳга) қилган дуо-илтижоларини унутиб кўюр ва (ўзгаларни ҳам) Аллоҳнинг йўлидан оздириш учун У зотга «тенг»ларни

(ўйлаб) топур. (Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам),
айтинг: «Сен ўз куфринг билан (бу ўткинчи дунёда) озгина фойдаланиб қол! Шак-шубҳасиз сен дўзах эгаларидандир-сан» (Зумар: ʌ).

«Қачон (кофирларни) тоғлардек тўлқин(лар) ўраб олса, улар чин ихлос билан Аллоҳга дуо илтижо қилурлар. Энди қачонки, (Аллоҳ) уларга нажот бериб, қуруқликка (чиқарса), у ҳолда улардан (айримларигина) тўғри йўл тутувчидир» (Лукмон: ۳۲).

«Биринчиси: Аввалгилар фаровонлик пайтларидагина Аллоҳга ширк келтиришар, Аллоҳга

қўшиб малоикаларга, авлиёларга ва бут-санамларга дуо қилишар, аммо шиддатлар пайтида дуони холис Аллоҳнинг ўзига қилишарди».

Аввалги мушрикларнинг аҳволи шундай эди. Зеро, улар бу ишлар хусусида ақллари дурустроқ ва фаҳмлари ўткирроқ эди, чунки шиддат ва машаққатларда Аллоҳдан ўзга ҳеч ким нажот беролмаслигини билишарди, шунинг учун шиддатлар пайтида динни Аллоҳга холис қилишарди. Шунинг учун ҳам Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳусойндан: «Сен нечта худога сиғина-сан?», деб сўраганларида у: «Жами еттита илоҳга сиғинаман, олтитаси ерда, биттаси осмонда», деб жавоб

берган, «Қаттиқ умид қилган ва қаттиқ қўрққан пайтингда қай бирига сиғинасан?», деб сўраганларида: «Осмондагиси-га», деб жавоб берганди. (Ибн Хузайма «Тавҳид» китобида (۱/ ۱۷۴) шу мазмунда ҳадис келтирган).

«Аллоҳ таоло айтганидек:

«Қачон денгизда сизларга бирон мусибат етса, сизлар илтижо қиладиган бутлар ғойиб бўлур, фақат Унинг Ўзигина қолур. Энди қачонки, У зот сизларга нажот бериб қуруқликка чиқариб қўйгач, сизлар Ундан — яъни, Унга ибодат ва илтижо қилишдан — юз ўгирурсиз. Дарҳақиқат, инсон

куфрони неъмат қилув-чидир»
(Исро: ٦٧).

«Айтинг (эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), «Аллоҳдан ўзга илоҳлар бор» деган сўзингизда ростгўй бўлсангизлар, хабар берингиз-чи, агар сизларга Аллоҳнинг азоби келса ёки Қиёмат қойим бўлса, Аллоҳдан ўзгага дуо-илтижо қиласизларми?! Йўқ, Унинг Ўзигагина илтижо қиласизлар, бас, У агар хоҳла-са, сизлар дуо-илтижо қилган нарсани (бало-мушибатни) аритур. Аллоҳга шерик деб биладиган бутларингизни эса унутиб юборурсизлар» (Анъом: ٤٠, ٤١).

«Қачон инсонни бирон зиён ушласа,
у Парварди-горига тавба-тазарруъ
қилган ҳолида дуо-илтижо қилур.
Сўнгра қачон (Аллоҳ) Ўз томонидан
унга бирон неъмат ато этса, (инсон)
илгари (Аллоҳга) қилган дуо-
илтижоларини унутиб қўюр ва
(ўзгаларни ҳам) Аллоҳнинг йўлидан
оздириш учун У зотга «тенг»ларни
(ўйлаб) топур. (Эй Муҳаммад
соллаллоҳу алайҳи ва саллам),
айтинг: «Сен ўз куфринг билан (бу
ўткинчи дунёда) озгина фойдаланиб
қол! Шак-шубҳасиз сен дўзах
эгаларидандирсан» (Зумар: ʌ).

«Қачон (кофирларни) тоғлардек
тўлқин(лар) ўраб олса, улар чин
ихлос билан Аллоҳга дуо илтижо

қилурлар. Энди қачонки, (Аллоҳ) уларга нажот бериб, қуруқликка (чиқарса), у ҳолда улардан (айримлари-гина) тўғри йўл тутувчидир» (Лукмон: ۳۲).

Бу ва шу мазмундаги бошқа оятлар далолатига кўра, улар фаровонлик пайтларида ширк келтиришар, шиддат ва машаққатлар пайтида эса ихлос билан ибодат қилишар ва Аллоҳнинг Ўзигагина дуо қилишарди.

Аммо, замонамиз мушриклари ҳар икки ҳолатда ҳам ширк келтиришади. Бошларига иш тушган пайтларда хоссатан, Аллоҳни бутунлай унутиб, Аллоҳдан бошқа

маъбудотларига илтижо қила бошлайдилар. Кемага миниб боришаётганда тўлқинлар кўтарилиб, кемани ўйната бошласа, тилларига Аллоҳдан аввал «ё Матбулий, ё Бадавий, ё Абдулқодир, ё Алий, ё Ҳусайн» деган сўзлар келади. Аввалгиларнинг ширки ёмонроқми, ҳозиргилар-нингми?! Буни баҳолаш энди ўзингизга ҳавола.

Ким Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида очиқлаб берган бу масалани, **яъни:** Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушган мушриклар фаровонлик пайтида Аллоҳга ҳам, бошқаларга ҳам дуо қилишганини, машаққатлар пайтида

эса фақат ягона Аллоҳнинг ўзигагина дуо қилиб, бут-санамларини унутиб юборишганини яхши тушуниб олган бўлса, у учун замонамиздаги ширк аҳли билан аввал ўтган мушриклар ўртасидаги фарқ ойдинлашади.

Лекин, қани у, бу масалани қалби билан яхшилаб, пухта англаб оладиган одам?! Аллоҳ Ўзи ёрдам берсин.

«Ким Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида очиқлаб берган бу масалани... яхши тушуниб олган бўлса...» Уни Аллоҳ ва Расули истаганларидек, ҳақиқий тушуниш билан тушунса, таассуб ва ҳавои

нафсдан саломат бўлса, жаҳолатдан саломат бўлса..

«Яъни, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушган мушриклар фаровонлик пайтида Аллоҳга ҳам, бошқаларга ҳам дуо қилишганини, машаққатлар пайтида эса фақат ягона Аллоҳнинг ўзигагина дуо қилиб, бут-санамларини унутиб юборишганини яхши тушуниб олган бўлса, у учун замонамиздаги ширк аҳли билан аввал ўтган мушриклар ўртасидаги фарқ ойдинлашади». Яъни, замонамиз аҳлининг ширки каттароқ, улканроқ ва қамрови кенгрокдир, улар Қуръонни тарк қилишлари, уни тафаккур ва

тадаббур қилишдан юз ўгиришлари сабабли адашдилар.

«Лекин, қани у, бу масалани қалби билан яхшилаб, пухта англаб оладиган одам?! Аллоҳ Ўзи ёрдам берсин».

Иккинчи: Аввалгилар Аллоҳ билан бирга Аллоҳ ҳузурида муқарраб бўлган анбиё ва авлиёларга ёки малоикаларга дуо қилишарди ёки Аллоҳга итоатли бўлган ва осий бўлмаган тошлар ва дарахтларга дуо қилишарди. Замондошларимиз эса Аллоҳга қўшиб энг фосиқ инсонларга дуо қилишади. Ўзлари дуолар қиладиган кимсаларнинг зино, ўғирлик, бенамоз-лик каби

фиску фужур ишларини айтиб ҳам юришади. Солиҳ кишиларга ёки осий бўлмаган тош ва дарахтларга эътиқод қиладиган киши фиску фужури ва фасодига гувоҳ бўлиб турилган кимсага эътиқод қилган кишидан енгилроқдир.

«Иккинчи иш...» Юқорида биринчи ишни, яъни илгариги мушриклар замонамиз аҳлидан кўра енгилроқ ширкда бўлганларини айтиб ўтилди...

«Аввалгилар Аллоҳ билан бирга Аллоҳ ҳузурида муқарраб бўлган анбиё ва авлиёларга ёки малоикаларга — ёки солиҳларга — дуо қилишарди ёки Аллоҳга итоатли

бўлган ва осий бўлмаган тошлар ва дарахтларга дуо қилишарди». Зеро, борлиқ коинот У зотга итоат қилувчидир: «Мавжуд бўлган барча нарса ҳамду сано айтиш билан У зотни поклар» (Исро: ٤٤), «Осмонлар ва Ердаги барча жонзот ва уларнинг соялари хоҳ истасинлар, хоҳ истамасинлар, эртаю кеч фақат Аллоҳгагина сажда қиладилар — бўйсунадилар» (Раъд: ١٥).

«Замондошларимиз эса Аллоҳга қўшиб энг фосиқ инсонларга дуо қилишади». Балки, улар ичида энг кофир одамларга дуо-илтижо қиладиганлари бор, балки баъзилари яҳуд ва насоролардан ҳам кофирроқ бўлиб, масалан, ваҳдатул-вужуд

аҳли имоми Ибн Арабийга дуо қилади-ганлари бор.

«Ўзлари дуолар қиладиган кимсаларнинг зино, ўғирлик, бенамозлик каби фисқу фужур ишларини айтиб ҳам юришади. Солиҳ кишиларга ёки осий бўлмаган тош ва дарахтларга эътиқод қиладиган киши фисқу фужури ва фасодига гувоҳ бўлиб турилган кимсага эътиқод қилган кишидан енгилроқдир». Маълумки, Аллоҳга қўшиб, ҳар қандай бошқа киши ё нарсага ҳам дуо қиладиган киши кофир бўлиб, Аллоҳнинг ҳаққини бошқасига буриб юборган бўлади. Ўша дуо-илтижо қилаётган кишиси пайғамбар ё бошқа бўлиши уни

ширкдан қутқаролмайди, лекин унинг ширки нариги одамнинг ширкидан енгилроқ. Чунки, у умуман улуғланмайдиган кимсани улуғлади, у бу билан саркаш ҳам бўлди. Шаръий далиллар унинг ноқислигига, хор ва разиллигига далолат қилади. Бу эса шариатга қарши чиқди ва уни улуғлади. Гарчи, ҳамма ширк ҳам куфр ва залолат бўлса-да, унинг ширки каттароқ бўлди.

Шу билан мусанниф айтган гап, яъни замонамиз аҳлининг ширки аввалги мушрикларнинг ширкидан каттароқ ва ёмонроқ экани ойдинлашди. Лекин, аввалгиларда жоҳилият аҳлининг шубҳаси, яъни

ўзлари сиғинаётган шахсларнинг умуман муаззам ва улуғладиган шахслар экани ҳақидаги фикр бор эди. Фосиққа ё кофирга дуо қиладиган киши эса, шариатда айбли ва ёмон саналган кимсадан талаб қилади ва унга ибодат қилади, шу билан қайсар ва саркашга ҳам айланади. Демак, ҳар иккиси ширкда бўлиш жиҳатидан баробар бўлишди, умуман олганда улуғланиб келинадиган шахслар борасида эса фарқли бўлишди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушган кишилар булардан кўра ақллари дурустроқ ва ширклари енгилроқ эканини билган бўлсангиз, билингки

буларнинг биз айтган нарсаларга етказадиган шубҳалари бор, бу уларнинг энг катта шубҳаларидан. Яхшилаб қулоқ солинг, мен уларнинг жавобини айтаман. **Улар айтишади:** «Улар ҳақида Қуръон (оятлари) нозил бўлган (мушрик)лар **«Ла илаҳа иллаллоҳ»** деб гувоҳлик бериш-масди, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ёлғончи қилишарди, қайта тирилишни инкор қилишарди, Қуръонни ёлғон ва сеҳр деб санашарди. Биз **«Ла илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадун Расулуллоҳ»** деб гувоҳлик берамиз, Қуръонни тасдиқлаймиз, қайта тирилишга иймон келтирамиз, намоз ўқий-миз, рўза тутамиз.

Шундай экан, қандай қилиб сиз бизни уларга тенглаштирасиз?!»

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши урушган кишилар булардан — яъни, замонамиз мушрикларидан — кўра ақллари дурустроқ ва ширклари енгилроқ эканини билган бўлсангиз, билингки буларнинг биз айтган нарсаларга — яъни, замонамиз мушрикларининг ширки аввалгиларнинг ширкидан ҳам каттароқ экани ҳақидаги гапга — етказадиган шубҳалари бор...» «Бу уларнинг энг катта шубҳаларидан. Яхшилаб қулоқ солинг, мен уларнинг жавобини айтаман».

Мусанниф раҳимаҳул-лоҳ бу

шубҳага тўққизта жавоб билан раддия беради, уларнинг ҳар бири уни тўла рад қилишга кифоя қилади аслида, бироқ уни бутунлай аритиб юбориш ва очиқлаб бериш учун зиёдаси билан жавоб беради.

«Улар айтишади: «Улар ҳақида Қуръон (оятлари) нозил бўлган (мушрик)лар «Ла илаҳа иллаллоҳ» деб гувоҳлик беришмасди...» Яъни, икки калимаи шаҳодатни айтишмасди..

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ёлғончи қилишарди» ва у зотга итоат қилишдан бош тортишарди..

«Қайта тирилишни инкор қилишарди, Қуръонни ёлғон ва сеҳр деб санашарди». Намоз ўқишмасди, рўза тутиш-масди..

«Биз «Ла илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадун Расулуллоҳ» деб гувоҳлик берамиз, Қуръонни тасдиқлаймиз, қайта тирилишга иймон келтирамиз, намоз ўқиймиз, рўза тутамиз. Шундай экан, қандай қилиб сиз бизни уларга тенглаштирасиз?!» Яъни, сизлар мана шундай улуғ ишларга иқрор бўлувчи кишиларни улардан умуман бегона бўлган кишиларга тенглаштирдингиз, икки бир-биридан тафовутли кишини жамлаб қўйдингиз, устига-устак бизни

улардан кўра жоҳилроқ ва
адашганроқ деб эълон қил-дингиз..

Демак, улар мусаннифнинг
фикрларига қарши ўлароқ,
ўзларининг улардан (яъни, илгариги
мушриклардан) эмасликларини
айтишиб, мазкур хислатларга эга
бўлган кишиларни у хислатлардан
умуман бегоналар билан
тенглаштиришни инкор қилишди.

Қуйида муаллифнинг уларга жавоби
келади. Унда таъкидланишича, улар
айтаётган бу фарқлар Китоб, суннат
ва ижмоъга таъсири ўтмайди. Балки,
бу фарқлар билан уларнинг
куфрлари кучайиши мумкин. Зеро,
бу айтилган ишлардан биронтасига

икрор бўлмаган аслий кофирнинг куфри ҳаққа иқрор бўла туриб инкор қилган кишининг куфридан енгилроқ. Шунинг учун ҳукмларда муртаднинг куфри аслий кофирнинг куфридан каттароқ деб кўрилади.

Жавоб шуки, ҳамма уламоларнинг иттифоқларига кўра, киши агар бир нарсада Расулуллоҳ соллал-лоҳу алайҳи ва салламни тасдиқласа-ю, бошқа бир нарсада у зотни ёлғончи қилса, у кофир бўлади ва Исломга кирган бўлмайди. Шунингдек, агар Қуръонга иймон келтирса-ю, баъзи жойини ёлғон санаса, масалан, тавҳидга иқрор бўлса-ю, намоз-нинг фарзлигини инкор қилса, ёки тавҳид ва намозга иқрор бўлса-ю,

закотнинг фарзлигини инкор қилса, ёки буларнинг барчасига иқрор бўлса-ю, рўзани инкор қилса, ёки буларнинг ҳаммасига иқрор бўлгани ҳолда ҳажни инкор қилса, у ҳам шундай, кофир бўлади.

«Жавоб шуки...» Улар эътироз билдиришган ва таъсири бор деб гумон қилишган фарқлар борасидаги жавоб шуки, фарқлар икки қисмга — таъсир кўрсатувчи фарқлар ва таъсир кўрсатмайдиган фарқларга бўлинади. Улар айтаётган бу фарқлар таъсири йўқ бўлган фарқлар эканига ижмоъ бор.

«Ҳамма уламоларнинг иттифоқларига кўра, киши агар бир нарсада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни тасдиқласа-ю, бошқа бир нарсада у зотни ёлғончи қилса, у кофир бўлади ва Исломга кирган бўлмайди..» Яъни, ундай одам мусулмон бўлмайди ва унда тирноқча ҳам Ислом бўлмайди.

Агар битта нарсада у зотни ёлғончи қилиб туриб, намоз, рўза, садақа каби бошқа мингта нарсада тасдиқласа ҳам, ўша мингта нарсага қарши ҳукм қилувчи бўлади. Агар у зотни битта нарсада тасдиқлаб, битта нарсада ёлғончи қилган одам кофир бўларкан, қандай қилиб у зот олиб келган энг улуғ фарз бўлмиш тавҳидда ёлғончи қилган одам

мусулмон бўлиб қолсин?! Бу одам рисолатнинг қаймоғи-асосига қасд қилди, осмонлару Ернинг Яратувчисига ибодатда шерик пайдо қилди, ибодатнинг илиги-мағзи бўлмиш дуони унга буриб юборди.

Ана шу фарқларки таъсир кўрсатолмас экан, тавҳид ҳақида нима дейиш мумкин?! Лекин — Аллоҳ сақласин — ширк уларнинг қалбларига ўрнашиб, чирмашиб кетган. Бу шубҳалар эгаси жаҳолат ва залолат аҳлидан бўлди. Инсоф билан назар солувчи киши агар мазкур шубҳалар аҳлига назар солса, уларни умуман илмдан бегона эканларини билади.

«Шунингдек, агар Қуръонга иймон келтирса-ю, баъзи жойини ёлғон санаса...» Гарчи битта ҳарфини инкор қилса ҳам, ёки Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан собит бўлган нарсалардан бир донасини инкор қилса ҳам, унинг бу иши очик куфр бўлади. Аллоҳ ва Расулини ёлғончи қилишдан кўра каттароқ куфр бўладими?!

«Масалан, тавҳидга — лафзан ва маънан — иқрор бўлса-ю...»

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган шариатнинг энг муҳим қисмларидан бири бўлмиш «намознинг фарзлигини инкор қилса...» Беш вақт намознинг

фарзлигини инкор қилган одам,
гарчи тавҳидга гувоҳлик берса ва
намозларни ўқиса ҳам, кофирлигига
ижмоъ қилинган.

«Ёки тавҳид ва намозга иқрор
бўлса-ю, закотнинг фарзлигини
инкор қилса...» гарчи уни адо этса
ҳам, уммат унинг кофирлигига
ижмоъ қилган.

«Ёки буларнинг барчасига иқрор
бўлса-ю, рўзани инкор қилса...»
гарчи рўзани тутса ҳам, Аллоҳ ва
Расулини ёлғончи қилгани учун
уммат ижмоъсига кўра кофир
бўлади.

«Ёки буларнинг ҳаммасига иқрор
бўлгани ҳолда ҳажни инкор қилса, у

ҳам шундай, кофир бўлади». Гарчи ҳаж қилса ҳам, Аллоҳ ва Расулини ёлғончи қилгани ва уммат ижмоъсини рад қилгани учун кофир бўлади.

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида одамлар ҳажга бўйин эгмаганларида Аллоҳ таоло улар ҳаққида: «Йўлга қодир бўлган кишилар зиммасида Аллоҳ учун мана шу уйни ҳаж-зиёрат қилиш бурчи бордир. Кимда-ким кофир бўлса (яъни, Каъбани зиёрат қилиш фарз эканини инкор қилса), бас, албатта Аллоҳ бутун оламлардан беҳожат бўлган зотдир» (Оли Имрон: 97) оятини туширди. Ким буларнинг ҳаммасига иқрор бўлса-

ю, қайта тирилишни инкор қилса, билиттифоқ кофир бўлади ҳамда қони-ю моли ҳалол бўлади. **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Албатта, Аллоҳ ва пайғамбари-га ишонмайдиган, Аллоҳ билан пайғамбарларининг ораларини ажратишни истайдиган (яъни, Аллоҳга ишониб, пайғамбарларини инкор қиладиган) ва «айрим пайғамбарларга ишонамиз, айримларига ишонмаймиз», дейдиган ҳамда ора йўлни тутишни истайдиган кимсалар — ана ўшалар ҳақиқий кофирдирлар» (**Нисо: ۱۵۰, ۱۵۱**).

«Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларида одамлар ҳажга бўйин эгмаганларида Аллоҳ таоло

улар ҳаққида: «Йўлга қодир бўлган кишилар зиммасида Аллоҳ учун мана шу уйни ҳаж-зиёрат қилиш бурчи бордир. Кимда-ким кофир бўлса (яъни, Каъбани зиёрат қилиш фарз эканини инкор қилса), бас, албатта Аллоҳ бутун оламлардан беҳожат бўлган зотдир» (Оли Имрон: ٩٧) оятини туширди». Бу оят ҳажни тарк қилиш куфр эканига далил бўлади. Ким унинг фарзлигини инкор қилса, кофир бўлади. Шунингдек, у Байтуллоҳни ҳаж қилиш фарз эканига ва бундай эътиқод қилмаган киши кофир бўлишига далил бўлади. Ожизлик сабабли ҳаж қилмаган киши бундан мустасно, албатта.

Бахилликдан закот бермаган киши ҳам шундай, инкор қилувчининг зидди ўларок (кофир бўлмайди).

Аммо, имом Аҳмаднинг ихтиёрига кўра намозни эътиборсизлик қилиб тарк қилувчи киши кофирдир.

Исҳоқ ибн Роҳавайҳ ундай кишининг кофирлигига ижмоъ борлигини ривоят қилган.

«Ким буларнинг ҳаммасига иқроп бўлса-ю, қайта тирилишни инкор қилса — яъни, ўлгандан сўнг қиёмат куни яна қайта тирилишни ва жисмларга жон киритилишини инкор қилса — билиттифоқ — яъни, аҳли илмлар ижмоъ-иттифоқига кўра — кофир бўлади ҳамда қони-ю

моли ҳалол бўлади. Аллоҳ таоло айтганидек: «Албатта, Аллоҳ ва пайғамбарига ишонмайдиган, Аллоҳ билан пайғамбарларининг ораларини ажратиш-ни истайдиган (яъни, Аллоҳга ишониб, пайғамбарла-рини инкор қиладиган) ва «айрим пайғамбарларга ишонамиз, айримларига ишонмаймиз», дейдиган ҳамда ора йўлни тутишни истайдиган кимсалар — ана ўшалар ҳақиқий кофирдирлар» (Нисо: 100, 101)». Аллоҳ таоло бу оятда унинг ҳақиқий кофир бўлишини очик баён қилди. Бу эса куфр бўлиши учун мана шу нарсаларнинг ҳаммасига кофир бўлиш шарт эмаслигига далил бўлади. Куфр икки хил бўлади:

куллий (буткул) куфр ва навъий (бир турли) куфр. Бу навъий куфр бўлди. Ҳар икки куфр ҳам куфрдир, баъзисига кофир бўлган одам билан ҳаммасига кофир бўлган одам ўртасида фарқ йўқдир.

Модомики, Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида баъзи-сига иймон келтириб, баъзисини инкор қилган киши ҳақиқий кофирдир деб очик айтиб турган экан, ҳалиги шубҳа қолмайди. Аҳсо аҳлидан баъзи-лари бизга юборган мактубда зикр қилган нарсаси шудир.

«Модомики, Аллоҳ таоло Ўзининг Китобида баъзисига иймон келтириб, баъзисини инкор қилган

киши ҳақиқий кофирдир деб очик айтиб турган экан, ҳалиги шубҳа қолмайди. Аҳсо аҳлидан баъзилари бизга юборган мактубда зикр қилган нарсa шудир». Шу билан ўртада фарқлар борлиги, бироқ бу фарқлар таъсир кўрсатол-маслиги маълум ва равшан бўлди. Зеро, ридда (муртадлик) икки турлидир:

Биринчиси: Мутлақ ридда, яъни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган нарсадан буткул қайтиш.

Иккинчиси: У зот келтирган нарсанинг баъзисини инкор қилиш. Аҳли илмлар ўртасида ижмоъ борки, диннинг бир қисмидан

қайтган киши кофир бўлади. Балки уламолар сўзларига кўра, биттагина эътиқод ёки биттагина сўз ҳам баъзан ўз эгасини диндан умуман чиқариб юборади.

Шу билан унинг шубҳаси очилди ва у айтган фарқлар таъсири бўлмайдиган фарқлар жумласидан экани ойдин-лашди.

Яна айтиладики, агар ҳамма нарсада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни тасдиқ қилган, бироқ намознинг фарзлигини инкор қилган киши кофир бўлиб, қони-ю моли ҳалол бўлишига, шунингдек, ҳамма нарсага иқрор бўлиб, фақат қайта тирилишга мункир бўлган ёки

ҳамма нарсага иқрор бўлиб, фақат рўзани инкор қилган одам кофир бўлишига иқрор бўлсангиз (керак). У буни инкор қилмайди, мазҳаблар ҳам бунда ихтилоф қилмайдилар. Юқорида айтиб ўтганимиздек, Қуръон ҳам бу ҳақда айтган.

«Яна айтиладики...» Бу юқоридаги шубҳанинг иккинчи жавобидир.

«Агар ҳамма нарсада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни тасдиқ қилган, бироқ намознинг фарзлигини инкор қилган киши кофир бўлиб, қони-ю моли ҳалоол бўлишига, шунингдек, ҳамма нарсага иқрор бўлиб, фақат қайта

тирилишга мункир бўлган ёки ҳамма нарсага иқрор бўлиб, фақат рўзани инкор қилган одам кофир бўлишига иқрор бўлсангиз (керак). У буни инкор қилмайди...» У юқорида санаб ўтилган нарсаларнинг фарзлигини инкор этмайди. Чунки, агар улардан биронтасини инкор этадиган бўлса, кишининг исломи устивор ҳолда қолмайди, балки исломи емирилиб, асосидан вайрон бўлади.

«Мазҳаблар ҳам бунда ихтилоф қилмайдилар». Яъни, мазҳаблар ҳам мазкур фарзлардан бирортасининг фарз-лигини инкор қилиш банданинг диндан чиқиши ва кофир

бўлишига кифоя экани ҳақида ихтилоф қилмайди.

«Юқорида айтиб ўтганимиздек, Қуръон ҳам бу ҳақда айтган». Яъни, Қуръонда ҳам баъзисига иймон келтириб, баъзисига кофир бўладиган киши ҳақиқий кофир бўлиши ҳақида оят борлигини юқорида айтиб ўтилди.

Маълумки, тавҳид Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган энг улуғ фарздир, унинг фарз-лиги намоздан ҳам, закотдан ҳам, рўзадан ҳам, ҳаждан ҳам улуғдир.

Инсон Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган

нарсаларнинг ҳаммасига амал қилгани ҳолда мазкур ишлардан фақат биттасини инкор қилса кофир бўлар экан, қандай қилиб барча пайғамбарларнинг дини бўлмиш тавҳидни инкор қилса кофир бўлмасин?! Субҳаналлоҳ, бу қандайин қизиқ жаҳолат!.

«Маълумки, тавҳид Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган энг улуғ фарздир, унинг фарзлиги намоздан ҳам, закотдан ҳам, рўзадан ҳам, ҳаждан ҳам улуғдир.

Инсон Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган нарсаларнинг ҳаммасига амал

қилгани ҳолда мазкур ишлардан фақат биттасини инкор қилса кофир бўлар экан, қандай қилиб барча пайғамбарларнинг дини бўлмиш тавҳидни инкор қилса кофир бўлмасин?!» Яъни, Ислом рукнларидан биргина рукнни инкор қилган кишининг ҳоли шундай бўлар экан, диннинг ва миллатнинг асоси бўлган тавҳидни инкор қилган кишининг ҳоли қандай бундай бўлмасин?! Киши асл-асосни инкор қиларкан, унинг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган нарсаларнинг қолган ҳаммасига иқрор бўлиши ва уларга амал қилиши ҳеч қандай фойда бермайди.

Диннинг фаръларидан бир фаръ (шоҳобча)ни инкор қилиш куфр бўлса, диннинг асли бўлган тавҳидни инкор қилиш қандай куфр бўлмасин?!

Улар диннинг асосини эрта-ю кеч вайрон қилаётган кишини Исломни даъво қилишидан келиб чиқиб, мусулмон санашади. Ваҳоланки, закотнинг фарзлигини инкор қилган киши, гарчи уни адо қилиб турган бўлса ҳам, кофир бўлишига ижмоъ қилинган.

«Субҳаналлоҳ, бу қандайин қизиқ жаҳолат!».

Чунки, уларнинг жаҳолати энг қизиқ жаҳолатлардан. Яъни, бир киши

намозни (фарзлигини) инкор қилиш
ёки Ислом рукнларидан бошқа
бирон рукнни инкор қилиш
билиттифоқ куфр эканига иқрор
бўлса-ю, кейин тавҳидни инкор
қилишни куфр деб билмаса!?

Фаразан мазкур рукнларни инкор
қилиши куфр саналмаганда ҳам —
ундай бўлмаслиги эса аниқ —
тавҳидни инкор қилишнинг ўзи ҳам
куфр саналган бўларди.

Далил шуки, асл (асос) фаръ
(шоҳобча) кетиши билан кетмайди.
Аксинча, асл кетиши билан фаръ
ҳам кетади. Масалан, девор ёки
дарахтнинг асли-танаси кетиши
билан унинг фаръи (танаси ва
шоҳлари) ҳам кетади.

Хулоса: Агар тавҳидни мазкур санаб ўтилганлардан бири деб фараз қилинганда ҳам уни инкор қилиш куфр бўларди. Энди у уларнинг ҳаммаси учун асл-асос бўгани ҳолда уни инкор қилиш қандай куфр бўлмасин?! Балки, тавҳиднинг ёлғиз ўзи ҳам баъзан кишининг мусулмон бўлиши ва жаннатга кириши учун кифоя қилиши мумкин. Яъни, киши тавҳид калимасини айтгач, ҳали унга бошқа фарълар вожиб бўлмасидан туриб вафот этиб кетса, тавҳиднинг ўзи кифоя қилади. Тавҳид фаръларга муҳтож эмас, аксинча фарълар саҳиҳ-дуруст саналиши учун тавҳидга муҳтож бўлади.

Мана шуни билмасликдан кўра
ажаблироқ, хунукроқ ва ёмонроқ иш
бўлмаса керак.

Яна айтиладики: «Расулуллоҳ
соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг
асҳоблари Бану Ҳанифа қабиласига
қарши уруш қилдилар. Ваҳоланки,
улар «Ла илаҳа иллаллоҳу
Муҳуммадун расулуллоҳ» деб
гувоҳлик беришарди, азон
айтишарди, намоз ўқишарди». **Агар**
у: «Улар Мусайламани пайғамбар
деб айти-шарди», деса, **биз**
айтамизки: «Ҳа, мақсад ҳам шу ўзи.
Демак, бир кишини Пайғамбар
соллаллоҳу алайҳи ва саллам
рутбаларига кўтарган киши кофир
бўлиб, қони ва моли ҳалол бўлса ва

айтган шаҳодат калимаси ҳам,
 намози ҳам фойда бермаса, қандай
 қилиб Шамсонни ё Юсуфни ё бирон
 саҳобани ё пайғамбарни самовоту
 Ернинг эгаси бўлган Зот рутбасига
 кўтарган киши кофир бўлма-син?!
 Субҳаналлоҳ, бу нақадар оғир иш!
 «Аллоҳ (ҳақиқатни) билмайдиган
 кимсаларнинг дилларини ана
 шундай қоплаб-беркитиб қўюр»
 (Рум: ٥٩).

«Яна айтиладики...» Бу учинчи
 жавобдир..

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва
 салламнинг асҳоб-лари Бану
 Ҳанифа қабиласига қарши уруш

қилдилар». Уларни кофир санадилар, бу урушни муртадларга қарши энг афзал уруш деб кўрдилар, уларнинг қонларини ҳалол санадилар, зурриётларини асир қилдилар, ваҳоланки улар Исломни даъво қилишарди. «Ваҳоланки, улар «Ла илаҳа иллаллоҳу Муҳуммадун расулуллоҳ» деб гувоҳлик беришарди, азон айтишарди, намоз ўқишарди».

«Агар у: «Улар Мусайламани пайғамбар деб айтишарди», деса...» Яъни, улар Мусайламани пайғамбар деб айтишгани учун кофир дейилган, деса..

«Биз айтамызки: Ҳа, мақсад ҳам шу ўзи». Улардан «Мусайлама пайғамбар» дейишдан бошқа иш содир бўлмади, шу билан улар рисолатга жиноят қилишди, бу эса уларнинг тавҳидларини ва динларини ботил қилди.

«Демак, бир кишини Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам рутбаларига кўтарган киши кофир бўлиб, қони ва моли ҳалол бўлса ва айтган шаҳодат калимаси ҳам, намози ҳам — тутган рўзаси ҳам, айтган азони ҳам — фойда бермаса...», сиз эса бунга иқрор бўлгансиз ва бу — яъни, махлукни бошқа бир махлук даражасига кўтариш жиноят бўлса...

«... қандай қилиб — улуҳиятга нисбатан жинойт қилган ва махлуқни Холиқ рутбасига кўтарган ва — Шамсонни ё Юсуфни [] ё бирон саҳобани ё пайғамбарни самовоту Ернинг эгаси бўлган Зот рутбасига кўтарган киши кофир бўлмасин?!» Уламолар рисолатга нисбатан жинойт қилган кишини кофир санаганлари ҳолда, қандай қилиб улуҳиятга нисбатан жинойт қилган киши кофир бўлмасин?! Аллоҳ билан бирга бошқасига ҳам ибодат қилган киши жинойт қилган бўлади, балки унинг жинойтидан кўра оғирроқ жинойт бўлмайди, аслида. Бу кимса кофир ва адашган бўлишга лойиқроқ. Чунки, Холиқдан бошқаси учун муносиб

бўлмайдиган ибодат турларини
махлуққа буриб юборди.

«Субҳаналлоҳ, бу нақадар оғир иш!
«Аллоҳ (ҳақи-қатни) билмайдиган
кимсаларнинг дилларини ана
шундай қоплаб-беркитиб қўюр»
(Рум: ٥٩)». Зеро, бир кишини бошқа
бир киши даражасига кўтариш куфр
бўларкан, қандай қилиб бир
инсонни осмонлару Ернинг эгаси
бўлган Зот даражасига кўтариш
куфр бўлмасин?!

Яна айтилади: «Алий ибн Аби
Толиб розияллоҳу анҳу ёқиб
юборган кишилар ҳаммаси Исломни
даъво қилишарди, улар Алий
розияллоҳу анҳунинг асҳоблари эди,

саҳобалардан илм олишган эди, лекин ҳазрати Алий ҳақларида худди Юсуф ё Шамсон ва шу кабилар тўғрисидаги эътиқодга ўхшаган эътиқодда бўлишган эди. Қандай қилиб саҳобалар уларни қатл қилиш ва кофир санашга иттифоқ қилдилар?! Сиз саҳобалар мусулмонларни кофир санашади деб гумон қиласизми?! Тож ва унга ўхшаганлар ҳақида эътиқод қилишнинг зарари йўғ-у, Алий ибн Аби Толиб ҳақларида эътиқод қилиш кишини кофир қилади, деб ўйлайсизми?!».

«Яна айтилади...» Бу ҳалиги шубҳа солувчи кимсанинг: «Улар ҳақида Қуръон оятлари нозил бўлган кишилар «ла илаҳа иллаллоҳ» деб гувоҳлик беришмасди...» деб айтган шубҳасига тўртинчи жавобдир.

«Алий ибн Аби Толиб розияллоҳу анҳу ёқиб юборган кишилар...» Улар Алий розияллоҳу анҳунинг асҳоблари ичидан ғулувга кетган шиъалар бўлиб, у кишининг муҳаббатида чуқур кетишган ва ҳаддан ошишган эди. Бу эса айрим мунофиқ кимсаларнинг дасисалари (аврашлари) орқали юзага келган бўлиб, улар одамларга динларини бузиш мақсадида ўз макрларини улар ичида ёйишган Абдуллоҳ ибн

Сабаъ ва унга эргашган кимсалар эди. Мазкур кимса мусулмонлик даъво қилган ва Ислом аҳли ичига фитна тарқатиш ва уларни ширкка қайтариш мақсадини кўзлаганди. Хуллас, унинг фитнасидан таъсирланган шиъалар Алий розияллоҳу анҳуга муҳаббатда ва у кишини улуғлашда ҳаддан тажовуз қилишди ва ҳатто унинг шахсида улуҳият даъво қилишгача етишди.

«... ҳаммаси Исломни даъво қилишарди...» ва Ислом амалларини қилишарди..

«Улар Алий розияллоҳу анҳунинг асҳоблари эди, саҳобалардан илм олишган эди, лекин...» улардан

муртад-ликка туширувчи сўзлар
содир бўлди..

«Ҳазрати Алий ҳақларида худди
Юсуф ё Шамсон ва шу кабилар —
Абдулқодир, Айдарус ва бошқалар
— тўғрисидаги эътиқодга ўхшаган
эътиқодда бўлишган эди». Улар у
кишида сирларни билишни — яъни,
улуҳиятни — эътиқод қилишди.
Ҳазрати Алий розияллоҳу анҳу
улардаги бу ҳолатни билганларидан
сўнг у киши ҳақида айтган ўша
гаплари учун уларни Кинда
дарвозаси яқинида чоҳ қаздириб
олов ёқтириб, ўша оловга
ташлатганлар.

Алий розияллоҳу анҳунинг бу ишларини барча саҳобалар маъқуллаганлар, уларни муртад санаб, қатл қилинишларини ҳақ билганлар. Ибн Аббос розияллоҳу анҳумо ҳам шу фикрни билдирганлар, бироқ уларни қиличдан ўтказилса яхши бўларди, чунки ўт билан фақат ўтнинг Роббигина азоблаши мумкин, деганлар. Алий розияллоҳу анҳунинг бу ишлари у кишининг зиёда ижтиҳодлари бўлиб, куфрлари қаттиқ бўлгани учун уларни ўтда ёндиришга қарор қилганлар. Илгари Абу Бакр розияллоҳу анҳу ҳам айрим муртадларни шундай қилгандилар.

«Қандай қилиб саҳобалар уларни қатл қилиш ва кофир санашга иттифоқ қилдилар?! Сиз саҳобалар мусулмонларни кофир санашади деб гумон қиласизми?! Тож ва унга ўхшаганлар ҳақида эътиқод қилишнинг зарари йўғ-у, Алий ибн Аби Толиб ҳақларида эътиқод қилиш кишини кофир қилади, деб ўйлайсизми?!».

Агар саҳобалар даврида Алий розияллоҳу анҳудан шу иш содир бўлганини билган бўлсангиз, **энди бу шубҳа аҳлига уч ишдан бири лозим келади:**

Ё саҳобалар хато қилганлар ва мусулмонларни кофир санаб, куфрга

ва қатлга лойиқ бўлмаган одамларни ўлдирганлар, улар залолатда бўлдилар, деб айтиши. Бундай дейишолмайди, чунки сийрат ва тарих китобларида бу нарсa очик-ойдин келтирилган. Агар саҳобалар ҳақларида шундай дейдиган бўлишса, уларга рад қилишга шунинг ўзи кифоя қилади. Чунки, саҳобаларни кофир санайдиган ва уларни сўкадиган хаворижларга айланадилар.

Ё бўлмасам: «Улар мусулмонларни кофир санашдан, уларга зулмни қасд қилишдан ва хатога иттифок қилишдан пок бўлганлар» деб айтиши лозим келади.

Ё эса: «Тож ва у кабиларга эътиқод қўйиш, солиҳларни воситачи қилиш, улардан ҳожатларни бароридан келти-ришни, кулфатларни аритишни ва музтарларга мадад беришни сўрашнинг зарари йўқ, Алий ибн Аби Толиб ҳақларида эътиқод қилиш эса кишини кофирликка туширади», деб айтишлари лозим келади. Улар бундай демайдилар. Чунки, агар уларга эътиқод қўйиш кофирликка туширмайди, деб айтадиган бўлсалар, шунинг ўзи куфр ва ширк бўлишга кифоя қилади ва уларнинг жаҳолатлари нақадар улканлиги маълум бўлади. Зеро, Алий розияллоҳу анҳу уларга қараганда киёс қилиб бўлмас даражада

фазллари буюк инсондирлар.
Мабодо, Аллоҳдан бошқага дуо қилишга йўл берилганида, Алий розияллоҳу анҳуга дуо қилиш енгилроқ ва яқинроқ иш бўларди.

Демак, бу ерда учинчи иш лозим келади. Яъни, улар таслим бўлишлари ва Аллоҳдан бошқага қай йўл билан бўлса ҳам ибодат билан боғланган киши кофир бўлиб, диндан чиқишига ва муртад бўлишига бўйин эгишлари, бундайларнинг бошқалардан кўра куфри каттароқ эканига, икки шаҳодат калимасини айтишлари, намоз ва закотни адо қилишлари бефойда ва таъсирсиз эканига тан беришлари лозим келади. Демак, шу

билан уларнинг шубҳа солишлари ва шубҳаларини ривожлантиришлари қаттиқ адашиш экани зоҳир бўлди. Чунки, Алий розияллоҳу анҳу ҳақларида ғулув кетган кишилар Тож ва шу кабиларга эътиқод қўйишдан ортиқ иш қилмаганлар.

Яна айтилади: «Банул-Аббос даврида Мағриб ва Мисрга ҳукмронлик қилган Бану Убайд ал-Қаддох қавми ҳаммаси «Ла илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадун расулуллоҳ» деб гувоҳлик беришарди, мусулмонлик даъво қилишарди, жумъа ва жамоат намозларини ўқишарди. Қачонки, шариатдаги баъзи нарсаларга

муҳолиф чиқишгач, уламолар уларни кофир санашга ва уларга қарши уруш қилишга иттифок қилдилар, уларнинг диёрини ҳарб (уруш ҳолидаги душман) диёри санадилар, мусулмонлар уларга қарши жанг қилиб, уларнинг қўллари остидаги мусулмон юртларини улардан қутқариб олдилар».

«Яна айтилади...» Бу юқоридаги шубҳага бешинчи жавобдир.

«Банул-Аббос даврида Мағриб ва Мисрга ҳукмронлик қилган...» ва икки Ҳарами Шарифга ҳам ҳукмронлиги ўтган, подшоҳлари

ҳокимлар деб аталиб, «**ҲОКИМ
фалончи**» деб ном олган...

«**Бану Убайд ал-Қаддох қавми...**»

Улар ўзларини фотимийлар деб деб
даъво қилишган ва бунда улар учун
ёрдамчилар ҳам топилган, аслида
улар сохта фотимийлар бўлиб,
оталари ва унинг бир аёлга
уйланиши қиссаси ҳамда бошқа
тарихлари машҳурдир.

«**Ҳаммаси «Ла илаҳа иллаллоҳу
Муҳаммадун расулул-лоҳ»** деб
гувоҳлик беришарди, мусулмонлик
даъво қилишарди, жумъа ва жамоат
намозларини ўқишарди», қози ва
муфтийларни тайин қилишарди.

«Қачонки, шариатдаги баъзи нарсаларга мухолиф чиқишгач...» айрим маҳрамларни ҳалол санаш, опа-сингилни ўртасини (никоҳда) жамлаш каби..

«Уламолар уларни кофир санашга ва уларга қарши уруш қилишга иттифоқ қилдилар...» Икки шаҳодат калимасини айтишларини, намоз, рўза, жумъа ва жамоатларини таъсирли фарқ деб кўрмадилар, балки уларни беҳуда санадилар. Сабаби, уларда кишини кофир қилувчи амал топилди, шу боис бошқа ишлари бефойда бўлди.

«Уларнинг диёрини ҳарб (уруш ҳолидаги душман) диёри санадилар,

— уларга қарши жиҳод қилишни афзал жиҳод деб санадилар, — мусулмонлар уларга қарши жанг қилиб, уларнинг қўллари остидаги мусулмон юртларини улардан қутқариб олдилар». Ибнул Жавзий «Мисрга нусрат» деб номланган китоб тасниф қилган.

Шундай экан, бизнинг ўзимизни Ислом динида қилиб кўрсатишимиз ва шу пайтнинг ўзида Аллоҳдан бошқага сиғиниш билан диннинг асосини вайрон қилишимизни нима деб тушуниш керак?!

Кофирлиги саркашлик ёки жоҳиллик сабабли бўлган киши ўртасида фарқ йўқ. Куфр саркашлик

билан бўлиши мумкин, жоҳиллик билан бўлиши мумкин. Кофирнинг зиёнига ҳужжат барпо бўлиши учун у уни англаб етган бўлиши шарт эмас. Балки, бировга қарши ҳужжат барпо бўлиши учун уни ўзига ўхшаган бир одам тушунадиган бўлиши кифоя қилади ва у шу билан кофир саналаверади. Уни айнан ўзи тушуниб етган бўладими, бўлмайдими, фарқсиз. Агар уни англаб етиши шарт бўлганда эди, куфр фақат бир қисмдангина, яъни инкор қилиш куфридангина ташкил топган бўларди. Куфр эса бир неча хил, жаҳолат сабабли ва бошқа сабабли бўлган куфрлар бор.

Мақсуд шуки, уламолар уларга қарши уруш қилишга ва уларни кофир санашга иттифоқ қилдилар, уммат залолат устида жамланмайди.

Шу билан мазкур шубҳа ариган бўлди. Яъни, икки шаҳодатни тил билан айтиб қўйиш ва бошқа тоат амалларини қилиш қачонки кишини кофир қилувчи ишлардан биронтаси топилса кифоя қилмайди.

Яна айтилади: «Агар илгаригилар фақат ширк, пайғамбарни ва Қуръонни ёлғончи қилиш, қайта тирилишни инкор қилиш ва бошқа ишларнинг ҳаммасини жамлаганларидан кейингина кофир саналган бўлсалар, унда ҳар бир

мазҳаб уламолари «Муртаднинг ҳукми ҳақидаги боб» деб атаган бобнинг нима маъноси қолади, ахир муртад деб мусулмонликдан кейин кофирликка қайтган киши-га айтилади-ку? Сўнг (уламолар) бошқа кўп тур-ларни зикр қилганларки, ҳар бир тур кишини кофир қилади, қони ва молини ҳалол қилади, ҳатто улар одам арзимас санаб қиладиган айрим ишларни ҳам зикр қилганлар, масалан, дилида қасд қилмасдан фақат тилида айтиб қўйиш ё ҳазил-мазах тарзида айтилган гаплар каби».

«Яна айтилади...» Бу эса мазкур шубҳага олтинчи жавобдир.

«Агар илгаригилар фақат ширк, пайғамбарни ва Қуръонни ёлғончи қилиш, қайта тирилишни инкор қилиш ва бошқа ишларнинг ҳаммасини жамлаганларидан кейингина кофир саналган бўлсалар, унда — тўрт мазҳаб ва бошқа уламолардан — ҳар бир мазҳаб уламолари «Муртаднинг ҳукми ҳақидаги боб» деб атаган бобнинг нима маъноси қолади, ахир — улар берган таърифларга кўра — муртад деб мусулмонликдан кейин кофирликка қайтган кишига айтилади-ку?» Бу хусусда зикр қилинган нарсалар — гарчи икки шаҳодат калимасини айтган тақдирда ҳам — бир эътиқод сабабли ёки бир амал ё биргина сўз

туфайли кишини диндан чиқариши ҳақида уламолар томонидан бўлган ижмоъдир. Аҳли илмларнинг бу ҳақда ижмоъ қилишлари ўзи кифоя қилади.

«Сўнг (уламолар) бошқа кўп турларни зикр қилган-ларки, ҳар бир тур кишини кофир қилади, қони ва молини ҳалол қилади...» ва айтганларки, ким мана бу сўзни айтса ёки мана бундай эътиқод қилса, кофир бўлади, қилган амалларининг ҳеч бири унга фойда бермайди...

«Ҳатто улар қилган одам арзимас санаб қиладиган айрим ишларни ҳам зикр қилганлар, масалан,

дилида қасд қилмасдан фақат
тилида айтиб қўйиш ё ҳазил-мазах
тарзида айтилган гаплар каби».

Ҳатто, баъзи мазҳаб уламолари
масжидни ёки мусҳафни (Қуръонни)
тасғир сийғасида (кичрайтирилган
шаклда) айтган кишини ҳам кофир
санаганлар.

Улар айтган ва таъриф берган
нарсалар умумий бўлиб, улар
орасида шундайлари борки, киши
икки шаҳодат калимасини айтса ва
намоз ўқиса ҳам, бунга қўшимча
равишда ҳаром ишлардан тийилган
бўлса ҳам, битта кофирликка
туширувчи ишни қилиши билан
ўзидаги барча Исломни вайрон
қилган бўлади. Кишини кофир ва

муртад қиладиган ишлар эса жуда кўп.

Муртадлик сабабларидан биргинаси, яъни ўзи учун Роббул олабийннинг ҳақларидан бир ҳақни қилишининг ўзи унинг куфрига кифоядир. Киши муртад бўлиши учун муртадликнинг барча жиҳатларини тўла қамраб олган бўлиши ёки ширк амалларининг ҳаммасини қилган бўлиши ёки Роббул олабийн билан унинг (сохта) маъбуди барча ишларда баробар кўрилган бўлиши шарт қилинмаган.

Шу билан унинг шубҳаси ариди. Яъни, барча уламолар наздида, агарчи икки шаҳодат калимасини

айтган, намоз ўқиган ва рўза тутган бўлса ҳам, муртадга айланади ва аслида Исломда бўлмаган кишидан кўра ҳолати ёмонроқ бўлади.

Уламоларнинг икки сўзларидан саҳиҳроғига кўра, бу замон кофирлари муртаддирлар, уларнинг эрта-ю кеч «**ла илаҳа иллаллоҳ**» дейишлари ва эрта-ю кеч унга зид иш қилишлари (**уларни муртадга айлантиради**), «**ла илаҳа иллаллоҳ**» билан Исломга умумий суратда кирилади.

Иккинчи қавлга кўра, улар аслий кофирлардир. Чунки, улар мусулмон саналишлари учун бирон кун бўлса-да, тавҳидда бўлмадилар.

Яна айтилади: «Аллоҳ таоло улар ҳақида: «Улар (яъни, мунофиқлар сизга етиб келган ҳақорат сўзларини) айтмаганликларига қасам ичадилар. Ҳолбуки, куфр сўзини аниқ айтган эдилар ва Исломга кирганларидан сўнг яна куфрга қайтган эдилар» (Тавба: ҶҲ) деб айтган кишилар (ҳақида нима дейсиз), ахир Аллоҳ таоло уларни бир оғиз сўзлари сабабли кофир санамадими, ваҳоланки улар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг замонларида, у зот билан бирга жиҳод қилардилар, у зотнинг ёнларида намоз ўқирдилар, закот берардилар, ҳаж қилардилар, тавҳидга гувоҳлик берардилар?!

«Яна айтилади...» Бу уларнинг юқорида ўтган шубҳаларига еттинчи жавобдир. Аслида, юқорида ўтган жавобларнинг ўзи ҳам мазкур шубҳа юзини очиб ташлашга кифоя эди.

«Аллоҳ таоло улар ҳақида: «Улар (яъни, мунофиқлар сизга етиб келган ҳақорат сўзларини) айтмаганлик-ларига қасам ичадилар. Ҳолбуки, куфр сўзини аниқ айтган эдилар ва Исломга кирганларидан сўнг яна куфрга қайтган эдилар» (Тавба: ʋʁ) деб айтган кишилар (ҳақида нима дейсиз), ахир Аллоҳ таоло уларни бир оғиз сўзлари сабабли кофир санамадими, ваҳоланки улар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг

замонларида, у зот билан бирга
жиход қилардилар, у зотнинг
ёнларида намоз ўқирдилар, закот
берардилар, ҳаж қилардилар,
тавҳидга гувоҳлик берардилар?!»
Икки шаҳодат калима-сини
айтардилар, зоҳирда
мусулмонларнинг динига амал
қилардилар. Энди нид (шерик)ларни
ўзи учун паноҳгоҳ ва нажотгоҳ деб
биладиган, қийинчиликлар пайтида
унга мурожаат қиладиган кишининг
ҳолига нима дейсиз?! Бу нарса
ҳозирда қубурийларда (яъни,
қабрларга топинадиган кишиларда)
мавжуд, Аллоҳ сақласин. Уларнинг
тиллари «ла илаҳа иллаллоҳ» дегани
билан амаллари «ла илаҳа илла

фулан» (фалончидан бошқа барҳақ илоҳ йўқ) деб туради.

Аллоҳ таоло улар ҳақида: «Айтинг: Аллоҳдан, Унинг оятларидан, Унинг пайғамбаридан кулувчи бўлдингизми? Узр айтманглар! Сизлар иймон келтирганингиздан сўнг яна куфрга қайтдингиз» (Тавба: 10, 11) деб айтган кишилар ҳам айна шундай бўлгандилар. Аллоҳ таоло иймон келтир-ганларидан сўнг яна куфрга қайтишганини очик айтган ўша кишилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга Табук ғазотида эдилар, улар ҳазил-мазах йўсинида бир калима гап айтган эдилар».

«Аллоҳ таоло улар ҳақида: «Айтинг: Аллоҳдан, Унинг оятларидан, Унинг пайғамбаридан кулувчи бўлдингизми? Узр айтманглар! Сизлар иймон келтир-ганингиздан сўнг яна куфрга қайтдингиз» (Тавба: 70, 71) деб айтган кишилар ҳам айни шундай бўлгандилар. Аллоҳ таоло иймон келтирганларидан сўнг яна куфрга қайтиш-ганини очик айтган ўша кишилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга Табук ғазотида эдилар, улар ҳазил-мазах йўсинида бир калима гап айтган эдилар». Улар бир калима гап сабабидан кофир бўлдилар, ҳолбуки шаръий амалларни қилишарди, мусулмонлар қиладиган ишларни қилишарди. Шу

билан улар иймонларидан сўнг кофир бўлдилар, биргина иш содир бўлиши билан кофир ва муртадга айландилар.

Сиз уларнинг мана бу шубҳалари ҳақида фикрлаб кўринг. Яъни, **айтишадики: «Сизлар мусулмонлар ичидан «ла илаҳа иллаллоҳ» деб гувоҳлик беради-ган, намоз ўқийдиган, рўза тутадиган кишиларни кофир санайсизлар».** Энди бу гапларига берилган жавобни ўйлаб кўринг, бу ушбу китоб саҳифа-лардаги энг фойдали гаплардандир.

«Сиз уларнинг мана бу шубҳалари ҳақида фикрлаб кўринг. Яъни,

айтишадики: «Сизлар мусулмонлар ичидан «ла илаҳа иллаллоҳ» деб гувоҳлик берадиган, намоз ўқийдиган, рўза тутадиган кишиларни кофир санайсизлар». Энди бу гапларига — мусанниф тарафидан — берилган жавобни ўйлаб кўринг, бу ушбу китоб саҳифалардаги энг фойдали гаплардандир». Зеро, бу гаплар мусанниф ушбу китобида айтган энг фойдали гаплардандир. Чунки, бу шубҳа илмсиз ва онгсиз кишилар ичида кенг тарқалган бўлиб, шубҳа солувчи кишининг бу гапини таъсирчан шубҳа деб санайдилар. Муаллиф раҳимаҳуллоҳ зикр қилган гаплардан сиз уларнинг таъсир қилмайдиган фарқлар эканини ва

аҳли илмлар уларнинг таъсир қилмайдиган фарқлар эканига иттифоқ қилганларини билиб олдингиз.

Бунга далиллардан яна Аллоҳ таоло Бану Исроил ҳақида айтган гап, яъни улар Исломлари, **илмлари ва салоҳлари билан бирга Мусога**: «Эй Мусо, бизларга ҳам уларнинг илоҳлари каби худо қилиб **(ясаб)** бер» **(Аъроф: ١٣٨)**, деб айтишгани, шунинг-дек, **саҳобалардан баъзилари**: «Бизга ҳам «зоту анвот» қилиб беринг» деб айтишганидир, Расулул-лоҳ **соллаллоҳу алайҳи ва саллам қасам ичиб**: «Бу худди Бану Исроилнинг Мусога: «бизларга ҳам уларнинг илоҳлари каби худо қилиб

(ясаб) бер» деган гаплари билан бир хил эканини айтгандилар.

«Бунга далиллардан яна...» Бу эса унинг: «Сизлар «ла илаҳа иллаллоҳ» дейдиган... мусулмонларни кофир санай-сиз...» деган мазмундаги шубҳасини очиб ташлаган юқоридаги еттита жавобга қўшимча жавобдир.

«Аллоҳ таоло Бану Исроил ҳақида айтган гап, яъни улар Исломлари, илмлари ва салоҳлари билан бирга...» Уларнинг илмларидан мурод — ўз замонасида бошқаларга нисбатан илмлироқ эканларидир, яъни улар Мусо алайҳис-саломнинг издошлари эди, у кишининг

илмларидан ва у киши олиб келган нарсалардан ўзларига олишганди.

Мусо алайҳиссаломнинг уларга:

«Албатта, сизлар билмайдиган қавмдирсизлар» деб хитоб

қилишлари бунга зид келмайди.

Чунки, бу ўша ишнинг улардан жаҳолат (**билмаслик**) сабабли содир бўлганига далолат қилади.

«... **Мусога:** «Эй Мусо, бизларга ҳам уларнинг илоҳлари каби худо қилиб (**ясаб**) бер» (**Аъроф: ١٣٨**), деб

айтишгани...» Бу нарса (**яъни, мушрикларда бўлган бутлар**)

улардан баъзиларига ёқиб қолгани сабабли ана шу сўзларни айтишганида Мусо алайҳиссалом уларнинг бу сўзларини мункар

санаб: «Албатта, сизлар
билмайдиган қавмдир-сизлар»
(Аъроф: ١٣٨) деб хитоб қилганлар.

«Шунингдек, саҳобалардан
баъзилари — аслаҳаларини (ғалаба
ёр бўлади деган ирим билан) бир
дарахтга осиб қўядиган ва у
дарахтни «зоту анвот» деб
атайдиган бир қавм ёнидан ўта
туриб —: «Бизга ҳам «зоту анвот»
қилиб беринг» деб айтишганидир,
— Набий соллаллоҳу алайҳи ва
саллам уларнинг бу сўзларини
мункар-ёмон санадилар ва бундай
сўзлардан қаттиқ қайтардилар, —
Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва
саллам қасам ичиб: «Бу худди Бану
Исроилнинг Мусога: «бизларга ҳам

уларнинг илоҳлари каби худо қилиб (ясаб) бер» деган гаплари билан бир хил эканини айтгандилар».

Лекин, мушрикларнинг бу ҳикоя борасида далил қиладиган шубҳалари бор. Улар айтишади: «Бану Исроил бу билан кофир бўлмаган, шунингдек, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга: «Бизга ҳам зоту анвот қилиб беринг» деган саҳобалар ҳам кофир бўлмаганлар».

Жавоб шуки, Бану Исроил (айтганлари билан мазкур ширкни) қилмаган, Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўраган саҳобалар ҳам қилмаган-лар. Хилоф йўқки,

агар Бану Исроил шу ишни қилган бўлганида аниқ кофир бўлишарди. Яна хилоф йўқки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни қайтарган саҳобалар агар у зотга итоат қилмасдан, ўзларига зоту анвот қилиб олганларида албатта кофир бўлишарди.

«Лекин, мушрикларнинг бу ҳикоя борасида далил қиладиган шубҳалари бор...» Шу билан шубҳаларини кучайтирадилар ва уни далил қилишга зўр бериб уринадилар.

«Улар айтишади: «Бану Исроил бу билан кофир бўлмаган, шунингдек, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва

салламга: «Бизга ҳам зоту анвот қилиб беринг» деган саҳобалар ҳам кофир бўлмаганлар». Яъни, улар айтиша-дики: «Мазкур икки воқеа ҳужжатликка ярамайди. Чунки, сизлар бу ҳикояларни бизнинг кофир бўлишимизга ҳужжат қилиб келтирдингиз, улар эса кофир бўлмаганлар».

«Жавоб шуки, Бану Исроил (айтганлари билан мазкур ширкни) қилмаган...» Кофир бўлмасликлари унинг куфр бўлишга етмаган иш бўлиши туфайли эмас...

«Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўраган саҳобалар ҳам қилмаганлар...» Балки шу ишни

ёқтириб қолиб, ўзларига ҳам шундай бир нарсани сўраганлар..

«Хилоф йўқки, агар Бану Исроил шу ишни қилган бўлганида аниқ кофир бўлишарди. Яна хилоф йўқки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни қайтарган саҳобалар агар у зотга итоат қилмасдан, ўзларига зоту анвот қилиб олганларида, албатта кофир бўлишарди». Агар қабрларга сиғинишса эди, ё эса ўзларига бирон илоҳ қилиб олишганда эди, албатта кофир бўлишарди. Бунда ҳеч ким тортишиб ҳам ўтирмайди, у ҳолда Пайғамбарга эргашиш ҳам, бошқа амаллар ҳам фойда бермаган бўларди. Уларнинг кофир

бўлмаганликлари ўша амалнинг кофир-ликка туширишга етмаганидан эмас — яъни, бизнинг бу амални ҳужжат қилишимиз шу амални қилинган тақдирда деган маънода бўлиб, мабодо шу амал содир бўлса, албатта куфр бўларди. Демак, ҳужжат қилишимиз ўз ўрнидаги иш бўлган — балки улар бу ишни қилмадилар, агар қилишганида, албатта кофир бўлган бўлишарди.

Лекин, бу қиссадан ҳисса шуки, баъзан мусулмон киши, балки олим одам ҳам билмаган ҳолда ширкнинг бирон турига тушиб қолиши мумкин. **Ушбу қисса ўрганиш ва эҳтиёт бўлиш ҳамда жоҳил**

кишининг: «Тавҳидни тушуниб бўлдик» деб айтган сўзи энг катта жаҳолат ва шайтоннинг макр тўрларидан эканини билиш кераклигини ифодалайди.

«Лекин, бу қиссадан — яъни, Бану Исроил қиссасидан ва Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан «зоту анвот» қилиб беришларини сўраган кишиларнинг қиссасидан — ҳисса шуки...»

«Баъзан мусулмон киши, балки олим одам ҳам билмаган ҳолда ширкнинг бирон турига тушиб қолиши мумкин». Чунки, Мусо пайғамбар билан бўлган воқеада у кишидан сўраган кишилар бу

одамдан кўра илмлироқ эдилар,
иккинчи қиссада Расулуллоҳ
соллаллоҳу алайҳи ва салламдан
сўраган кишилар ҳам илм ва
фазилатда муқаддам кишилар эди.
Шундай бўлишига қарамай, улар бу
ишни Аллоҳ яхши кўрса керак,
деган гумонда яхши иш
санагандилар ва уни Аллоҳга
яқинлаштирадиган ибодатлар
сирасидан деб билгандилар.
Шундай экан, энди улардан қуйи
даражада бўлган кишилар ҳақида
нима дейиш мумкин?!

«Ушбу қисса ўрганиш
кераклигини...» яъни, нажот
сабабларини ўрганиш кераклигини
ифодалайди. Чунки, нажот фақат

илм ва билим билан ҳосил бўлади. Киши ширкка тушиб қолишдан саломат бўлиши учун ширк ўзи нималигини, унинг қисмларини, унга олиб борувчи воситаларни билиши лозим. **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Биз сизларни ёмонлик билан ҳам, яхшилик билан ҳам «синаб» имтиҳон қилурмиз». (Анбиё: ٣٥). **Ҳузайфа розияллоҳу анҳу айтганлар:** «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг асҳоблари у зотдан яхшиликлар ҳақида сўрардилар, мен эса ўзимга етиб қолишидан кўрққанимдан ёмонлик ҳақида сўрардим».

(Шеър мазмуни:)

«Ёмонликни ёмонлик қилиш учун эмас, балки ундан сақланиш учун ўргандим.

Қай бир одам ёмонлик нималигини билмаса, унга гирифтор бўлиб қолиши мумкин».

«... ва эҳтиёт бўлиш кераклигини...»
яъни, бу қисса амалга ширкдан бирон аралашма аралашиб қолишдан сақланиш лозимлигини, балки бир амалга қўл уришдан олдин киши ўзида ихлос пайдо қилдими, йўқми деган фикрни кўнглига маҳкамлаши ва нафсни текшириб, шу ўтаётган лаҳзаларни кимга бағишлаётганини билиши кераклигини ифодалайди.

«... ҳамда жоҳил кишининг:

«Тавҳидни тушуниб бўлдик» деб айтган сўзи энг катта жаҳолат ва шайтоннинг макр тўриларидан эканини билиш кераклигини ифода-лайди». Бу гап тавҳид ҳақида кўп дарс ўтилаверганидан зерикиб, малолланиб қолган ва бошқа китобларни ўқиш истагида бўлган айрим толиби илмлардан содир бўлган эди. Баъзилар бу гапни ўзаро ёзишмаларда келганини ҳам айтишган. Мусанниф бу сўзлари билан ана шу гапни айтган кишига танбеҳ беради ва у ҳали-ҳануз тавҳидни мукаммал тушуниб етмаганини айтади. Мазкур қиссада ундай кишиларга ҳам раддия бордир, чунки қиссада айтилган

кишилар ўзингиз кўриб
ўтганингиздек, аҳли илмлар эди,
улардан ана шундай гаплар содир
бўлди.

Демак, тавҳид (**ўрганиш**)дан юз
ўгирмаслик керак. Чунки, ундан юз
ўгириш билан унинг зиддига тушиб
қолиш мумкин. Исломни даъво
қилган кишилар ичидан ҳалокатга
дучор бўлганлари унинг (**яъни,**
тавҳиднинг) ҳаққини тўла адо
қилмаганлари ва уни ҳақиқий
кўринишда ўрганмаганлари
туфайлигина ҳалок бўлдилар. Улар
(**мусулмонча**) исм ва икки шаҳодат
калимаси кифоя қилади, деб гумон
қилгандилар. Тавҳидга ва унинг
камолига зид келадиган нарсалар

ўзларида мавжудми ё йўқми эканига эътибор қаратмагандилар.

Буларнинг ҳаммаси эҳтиётсизликдан ва тавҳид лафзларини сўзмасўз билмасликдан келиб чиқди.

Қани, ким мен тавҳидни буткул ўрганиб олдим, деб айта олади?!

Тўғри, унинг асли — Аллоҳга ҳамдлар бўлсинки — маъруф, бироқ унинг қисмлари, фарълари, шохобчалари мавжуд. Шунингдек, унинг зидди бўлмиш ширкнинг ҳам турлари ва фарълари бор.

Айтишларича, бир куни муаллиф раҳимахуллоҳ ҳузу-рида ўтирган кишиларга: «Кеча айтишларича, биров онасини жимоъ қилган эмиш», дейди. Одамлар буни жуда

катта гуноҳ санаб, ғала-ғовур билан овозларини кўтара-дилар. **Бошқа бир кун:** «Бир киши қаттиқ касал бўлиб қолган экан, **унга:** «Фалон авлиёга атаб, хўроз сўйиб, қон чиқаргин», деб айтишган эмиш», дейди. Одамлар буни у қадар катта гуноҳ сифатида қабул қилмайдилар.

Шундан сўнг у уларга биринчи кишининг қилган иши фаҳш амал бўлгани ҳолда унда тавҳид сақланиб қолганини, иккинчи кишининг иши эса тавҳидга буткул зид келишини тушунтириб, уларнинг иккинчи кишининг ишини аввалги одамнинг ишича ёмон санамаганларини айтиб, танбеҳ беради. Ҳозирда жуда кўпчилик одамларнинг воқелиги

айни шундан ўзгача эмас. Нафслар тавҳидга зид бўлган ишларни қўйиб, ундан бериқда бўлган бошқа ишлардан кўпроқ жирканадиган бўлиб қолган.

Яна шуни ифодалайдики, ижтиҳодли мусулмон киши агар ўзи билмаган ҳолда бирон куфр сўзини айтса, унга бу сўзи куфр эканини айтиб огоҳлан-тирилса ва дарҳол тавба қилса, у кофир бўлмайди. Бану Исроил ва Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўраган саҳобалар қилганлари каби.

Яна шуни ифодалайдики, агарчи у кофир бўлмаса ҳам, унга худди Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва

саллам қилганлари каби қаттиқ гапирилади.

«Яна шуни ифодалайдики, ижтиҳодли мусулмон киши агар ўзи билмаган ҳолда бирон куфр сўзини айтса, унга бу сўзи куфр эканини айтиб огоҳлантирилса ва дарҳол тавба қилса, у кофир бўлмайди». Чунки, айрим ишлар бўладики, кишига унинг куфр ва хатолиги махфий бўлади. Ижтиҳодли-ғайратли одам ҳақни тушунтирилса, дарҳол унга қайтади. «Бану Исроил ва Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўраган саҳобалар қилганлари каби».

«Яна шуни ифодалайдики, агарчи у кофир бўлмаса ҳам, унга худди Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам қилганлари каби қаттиқ гапирилади». Яъни, юқорида айтиб ўтилганидек, **Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам:**

«Бизга ҳам худди уларда бўлгани каби «зоту анвот» қилиб беринг», деб айтган саҳобаларга жуда қаттиқ рад қилгандилар.

Уларнинг бошқа яна бир шубҳалари бор. Айтиша-дики: «Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Усома-нинг «ла илаҳа иллаллоҳ» деб айтган кишини ўлдирганини жуда ёмон санаганлар ва: «Сен уни «ла илаҳа иллаллоҳ» деганидан кейин

ўлдирдинг-ми?!», деганлар. Ундан ташқари, у зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен одамлар билан улар то «ла илаҳа иллаллоҳ» демагунларича урушишга буюрил-дим», деганлар. Бу калимани айтган кишилардан тийилиш кераклиги ҳақидаги бошқа ҳадислар ҳам бор».

У жоҳилларнинг муроиди шуки, «ла илаҳа иллал-лоҳ» деган киши нима иш қилса ҳам кофир бўлмайди ва қатл қилинмайди.

«Уларнинг бошқа яна бир шубҳалари бор. Айтиша-дики: «Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Усоманинг «ла илаҳа иллаллоҳ» деб айтган кишини

ўлдирганини жуда ёмон санаганлар ва: «Сен уни «ла илаҳа иллаллоҳ» деганидан кейин ўлдирдингми?!», деганлар. Ундан ташқа-ри, у зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мен одамлар билан улар то «ла илаҳа иллаллоҳ» демагунларича урушишга буюрилдим», деганлар. Бу калимани айтган кишилардан тийилиш кераклиги ҳақидаги бошқа ҳадислар [۱۲] ҳам бор».

У жоҳилларнинг — бу ҳадисларни келтиришдан ва булар орқали шубҳа солишдан — муроди шуки, «ла илаҳа иллаллоҳ» деган киши нима иш қилса ҳам кофир бўлмайди ва қатл қилинмайди». Яъни, шу калималарни айтиб қўйишнинг ўзи

банданинг мусулмон бўлишига кифоя қилади. Уларнинг муроди шуки: «Сиз муваҳҳидлар «ла илаҳа иллаллоҳ» деб гувоҳлик берган кишини кофир санайсизлар... ва ҳоказо». Бу эса уларнинг нақадар жоҳил-ликлари ва кўрликлари белгиси бўлиб, динни расм-русумлардангина иборат деб тушунишади, уларнинг руҳи ва маъносини англай олишмайди. Ҳолбуки, лафзлар жасад бўлса, маънолар руҳдир. Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бу ҳадисларидан мурод нималиги ва у улар ўйлагандан бошқа нарса экани ҳақида айтиб ўтилади.

У жоҳил мушрикларга айтилади:
Маълумки, Расу-луллоҳ соллаллоҳу
алайҳи ва саллам яҳудларга қарши
урушганлар, уларни асирга
олганлар, ваҳоланки улар ҳам «**ла
илаҳа иллаллоҳ**» деб айтишарди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва
салламнинг асҳоблари Бану Ҳанифа
қабиласига қарши уруш қилдилар,
ваҳоланки улар «**ла илаҳа иллаллоҳу
Муҳаммадун расулуллоҳ**» деб
гувоҳлик беришарди, намоз
ўқишарди, мусулмонлик даъво
қилишарди.

Алий ибн Аби Толиб розияллоҳу
анҳу ёқиб юборган кишилар ҳам
шундай кишилар эди.

«У жоҳил мушрикларга — жавоб тариқасида — айтилади: Маълумки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам яҳудларга қарши — бир неча марта — урушганлар, уларни асирга олганлар...» Бошқа кофирлар билан қандай қилсалар, уларнинг аёлларини ҳам қул-чўрига айлантирганлар..

«... ваҳоланки улар ҳам «ла илаҳа иллаллоҳ» деб айтишарди». «Ла илаҳа иллаллоҳ» дейишлари уларга қарши уруш қилиш ва уларни асир олишдан тўсолмади.

Демак, «ла илаҳа иллаллоҳ» дебгина қўйишнинг ўзи кишини кофир санашдан ман қилмас экан.

Дарҳақиқат, жуда кўпчилик одам бу калимани айтгани ҳолда ўзи ё уни билмагани ё амал қилмагани ё эса унга зид амални қилиши билан кофир бўлиб юради. Уни айтиш билан бир қаторда бошқа бир неча ишлар ҳам зарурки, улардан энг каттаси унинг маъносини билиш ва унга амал қилишдир.

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг асҳоб-лари Бану Ҳанифа қабиласига қарши уруш қилдилар, ваҳоланки улар «ла илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадун расулуллоҳ» деб гувоҳлик беришарди, намоз ўқишарди, мусулмонлик даъво қилишарди». Шундай бўлса ҳам уларга қарши

урушдилар, хотинларини ва болачақаларини асирга олдилар. Чунки, уларда бошқа кофирликка туширувчи амаллар бор эди.

«Алий ибн Аби Толиб розияллоҳу анҳу ёқиб юборган кишилар ҳам шундай кишилар эди». Улар ҳам намоз ўқишарди, Ислумни даъво қилишарди, улар Алий розияллоҳу анҳунинг асҳобларидан эди, лекин улардан Ҳазрати Алий шахсларида ғулув ва у кишини улуғлашда ҳаддан ошиш содир бўлди, ҳатто у кишининг илоҳлигини даъво қилишгача боришди. Демак, мурод лафзнинг ўзигина эмас, балки лафз, иқрор ва амал бўлиши зарур экан. Мана шу учаласи ҳосил бўлса, у

одамда «**ла илаҳа иллаллоҳ**» мавжуд экан, акс ҳолда қуруқ лафзигина бор бўлиб, руҳи ва ҳақиқати йўқ экан.

«**Ла илаҳа иллаллоҳ**»ни бузадиган, ўзи унинг асли-асосидан бўлмаган нарсалар мавжуд. Жумла-дан, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳақорат-лаш, у зотнинг покиза жуфтларини бадном қилиш каби. Булардан ҳар бири мазкур улуғ калимани синдиради-ку, қандай қилиб у калимани рад қилиш, яъни Аллоҳдан бошқага сиғиниш ва бутларни бу калима соҳиби қалбининг қибласига айлантириш (**ушбу калимани йўққа чиқарма-син?!).** Бу ушбу калимани айтишдан бош тортадиган кишининг ҳолидан ҳам кўра

ёмонроқ ҳолатдир. Чунки, бу кимсанинг айби шуки, у Исломга кирди, сўнг ундан содир бўлган иш у номланган (**мусулмонлик номи**)га зид бўлди ва шу билан муртадга айланди. Муртаднинг ҳукми эса аслий кофирникидан кўра қаттиқроқ. Яъни, унинг моли ҳам мусулмонлар ўлжасига айланади ва ҳоказо... Яҳудий, насроний ва мажусийлар эса, аксинча, бири-биридан мерос олаверадилар. Бу эса муртаднинг куфри қаттиқлигидандир. Чунки, у (**ҳақни**) билиб туриб, кейин инкор қилди, кўриб туриб, кейин кўрга айланди, шу билан аслида ҳеч қачон иқрор бўлмаган кишидан кўра ёмонроқ бўлди.

У жоҳиллар ўзлари иқрорки, қайта тирилишни инкор қилган киши гарчи «**ла илаҳа иллаллоҳ**» деса ҳам кофир бўлади ва қатл қилинади. Ислом арконларидан бирини инкор қилган киши «**ла илаҳа иллаллоҳ**» деса ҳам кофир бўлади ва қатл қилинади. Фарълардан бирини инкор қилса, (**бу калимани айтиши**) фойда бермагани ҳолда, қандай қилиб пайғамбарларнинг динларининг асоси ва боши бўлган тавҳидни инкор қилганида фойда берсин?!

«У жоҳиллар — мушриклар — ўзлари иқрорки, қайта тирилишни инкор қилган киши гарчи «**ла илаҳа иллаллоҳ**» деса ҳам кофир бўлади ва

қатл қилинади». Икки калимага гувоҳлик бериши унга фойда бермайди.

Улар яна шунга ҳам иқрорларки, «Ислом арконларидан бирини — масалан, намознинг фарзлигини ёки рўзанинг фарзлигини — инкор қилган киши «ла илаҳа иллаллоҳ» деса ҳам кофир бўлади ва қатл қилинади. Фарълардан бирини инкор қилса, — бу калимани айтиши — фойда бермагани ҳолда, қандай қилиб пайғамбарларнинг динларининг асоси ва боши бўлган тавҳидни инкор қилганида фойда берсин?!»

Лекин, Аллоҳнинг душманлари ҳадислар маънола-рини тушунмадилар.

«Лекин, Аллоҳнинг душманлари ҳадислар маънола-рини тушунмадилар». Уларнинг кўзларини кўр-кўрона тақлид ва тавҳиддан бутунлай юз ўгирган кишиларга нисбатан яхши гумонда бўлиш пардаси қоплаб олди, улар ушбу ҳадисларда айтилган «**ла илаҳа иллаллоҳ**» калима-сини «**ла илаҳа иллаллоҳ**» маъно-мазмунини билмаган ҳолда айтиб қўйишнинг ўзи кифоя, деган гумондаги кишиларга эргашдилар.

Инсон агар фуқаҳоларнинг сўзларини мутолаа қилиб ўрганишни истаса, бир киши агар куфрга туширувчи хоҳ қавлий, хоҳ эътиқодий бир ишни қилса, кофир бўлиши ва унга қилган ҳеч бир амали фойда бермаслигини билади. Замонамиз мушриклари даъво қилишадики, фақат унга (яъни, сиғиниладиган бутга) боғланиб қолган ва у ўзи мустақил равишда фойда ё зарар келтиришга қодир деб ишонган кишигина кофир бўлади. Бу уларнинг жуда катта жаҳолатда эканларидан дарак беради. Бу айни ўша уларни рад қилиб барча самовий китоблар туширилган ва пайғамбарлар юборилган мушрикларнинг динининг ўзи-дир.

Чунки, аввалги мушриклар ичида ҳам жуда камчи-ликлари ўз бутларининг мустақил равишда фойда ё зарар етказа олишига ишонар эди.

Усома розияллоҳу анҳу ҳақидаги ҳадисга келсак, у Исломни даъво қилган бир кишини бунини у жони ва молидан хавф қилиб даъво қилди, деган гумонда ўлдириб қўйган эди. Биров Исломни изҳор қилса, то ундан бунга хилоф келадиган иш содир бўлгани аниқ бўлмагунча ундан тийилиш вожиб бўлади.

Аллоҳ таоло бу ҳақда оят нозил қилган: «Эй мўминлар, қачон Аллоҳ йўлида жиҳод учун сафарга чиқсангиз (душманларингизни) аниқ

таниб олинг-лар» (Нисо: ٩٤). Оят далолатига кўра, ундан тийилиш ва тасаббут (ҳоли нима бўлишини куза-тиш) вожиб бўлади. Шундан кейин агар ундан Исломга хилоф бўладиган иш содир бўлгани аниқланса, ўлдирилади. Чунки, Аллоҳ таолонинг «аниқ таниб олинглар» деган сўзи шунга далолат қилади. Агар (калимаи шаҳодатни) айтса умуман ўлдирилмайдиган бўлганида ушбу ояти калиманинг маъноси бўлмас эди.

«Усома розияллоҳу анҳу — бир кишини «ла илаҳа иллаллоҳ» деб айтганидан сўнг ўлдириб қўйгани —

ҳақидаги ҳадисга келсак, у Исломни даъво қилган бир кишини бунӣ у жонӣ ва молидан хавф қилиб даъво қилди, деган гумонда ўлдириб қўйган эди». Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам даврларида «**ла илаҳа илаллоҳ**»ни ё чин дилдан ишониб ва ихлос билан айтувчи киши бўларди ё эса тили билан айтиб, дилида куфрни яширган мунофиқ бўларди. Булардан бошқалар ушбу калимани айтишмасди. **Аллоҳ таоло айтади:** «Чунки улар ўзларича: «Ҳеч қандай ҳақли илоҳ йўқ, магар ёлғиз Аллоҳгина ҳақдир», дейилган вақтда кибр-ҳаво қилган эдилар. Ва улар «Ҳали бизлар бир мажнун шоирни деб худоларимизни тарк

қилар эканмизми?» дер эдилар»
(Вас-соффат: ۳۵, ۳۶). Расулуллоҳ
соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг
амакилари билан бўлган воқеа, **яъни**
у зот: «Эй амаки, сиз «ла илаҳа
иллаллоҳ» денг...» деб айтганларида
ҳолат буни яққол очиқлаб беради.

«Биров Исломни изҳор қилса, то
ундан бунга хилоф келадиган иш
содир бўлгани аниқ бўлмагунча
ундан тийилиш вожиб бўлади».
Яъни, шаръий ҳукми шуки, у
ўлдирилмайди, модомики рост
айтаётгани ё ёлғон сўзлаётгани
эҳтимолли бўлиб тураркан, то бу
калиманинг зидди ундан содир
бўлмагунча ундан қўл тортиш
лозим бўлади.

«Аллоҳ таоло бу ҳақда оят нозил қилган: «Эй мўминлар, қачон Аллоҳ йўлида жиҳод учун сафарга чиқсангиз (душманларингизни) аниқ таниб олинглар» (Нисо: ٩٤). Оят далолатига кўра, ундан тийилиш ва тасаббут (ҳоли нима бўлишини кузатиш) вожиб бўлади. Шундан кейин агар ундан Исломга хилоф бўладиган иш содир бўлгани аниқланса, ўлдирилади. Чунки, Аллоҳ таолонинг «аниқ таниб олинглар» деган сўзи шунга далолат қилади. Агар (калимаи шаҳодатни) айтса умуман ўлдирил-майдиган бўлганида ушбу ояти калиманинг маъноси бўлмас эди». Мурод — ундан мутлақо тийилиш дегани эмас. Ислом калимасини айтган

киши агар бу калимани ўлимдан қутулиб қолиш учун айтганига аломатлар бўлса, то бу калиманинг хилоф бўладиган иш ундан содир бўлмагунича унинг қони ва жони омонда бўлади. Бунинг хилофи содир бўлсагина ўлдирилади.

Шунингдек, иккинчи ҳадис ва шу каби ҳадислар маъноси, юқорида айтиб ўтганимиздек, ким Исломни ва тавҳидни изҳор қилса, то ундан бунинг хилофи содир бўлгани аниқ бўлмагунича тийилиш вожиб бўлади.

«Шунингдек, иккинчи ҳадис — «Мен одамлар билан улар то «ла илаҳа иллаллоҳ» демагунларича

урушишга буюрилдим» ҳадиси — ва шу каби ҳадислар маъноси, юқорида айтиб ўтганимиздек, ким Исломни ва тавҳидни изҳор қилса, то ундан бунинг хилофи содир бўлгани аниқ бўлмагунича тийилиш вожиб бўлади». Агар бунинг зидди ундан содир бўлгани аниқ бўлса, шундагина у билан уруш олиб борилади.

Умуман «**ла илаҳа иллаллоҳ**» деб айтмайдиган кишининг «**ла илаҳа иллаллоҳ**» дейиши эътиборли бўлади. Агар уни илгарида айтиб келган бўлса-ю Аллоҳдан бошқага ибодат қилишда давом этиб турган бўлса, у одам ҳеч нарсани ўзгартирган бўлмайди. Аҳли

китоблар ҳам «**ла илаҳа иллаллоҳ**» дейишгани ҳолда ҳеч нарсани ўзгартирмаганлар.

Демак, **бу ерда учта сурат юзага келди:**

Биринчиси: Бу кишининг ушбу калимани айтгач унга амал қилгани маълум бўлиши. У ўлдирилмайди.

Иккинчиси: Унинг ҳоли ҳақида шак бўлиши. Агар жонини сақлаб қолиш учунгина айтгани гумон қилинса, у ҳам ўлдирилмайди.

Учинчиси: Калимани айтиши, лекин кейин уни (**унга зид келувчи ишлар билан**) вайрон қилиши. Уни ўлдирилади. Чунки, **Аллоҳ таоло: «аниқ**

таниб олинглар» (Нисо: ٩٤), деган, ундан эса Исломга зид келувчи иш содир бўлди, шу билан қони ва моли ҳалол бўлди. Шунингдек, уни аввалдан айтиб келган бўлса-ю, унга амал қилмаса ва бу ундан такроран содир бўлиб турса, унга (мусулмонлик) ҳукми йўқдир[١٣].

Бунга далил шуки, «Уни «ла илаҳа иллаллоҳ» деганидан кейин ўлдирдингми?!» деган ва «Одам-лар билан то «ла илаҳа иллаллоҳ» демагунларича урушишга буюрилдим» деган Расулуллоҳ соллал-лоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари хаворижлар ҳақида: «Уларни қаерда учратсангиз ўлдириңгиз, агар мен уларни топсам (яъни,

ҳаётлигимда чиқишса), албатта Од қавмининг қатлидек қатл этаман» деганлар, ваҳоланки улар (хаворижлар) энг ибодатгўй ва таҳлили («ла илаҳа иллаллоҳ» дейиши) кўп кишилар эди. Ҳатто, саҳобалар уларнинг намозлари олдида ўз намозларини ҳақир санашар-ди, улар илмни саҳобалардан олган эдилар. Лекин, шариатга муҳолифликлари зоҳир бўлгач, уларга «ла илаҳа иллаллоҳ» дейишлари ҳам, кўп ибодат қилишлари ҳам, Исломни даъво қилишлари ҳам фойда бермади.

«Бунга — яъни, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг муродлари шу эканига — далил шуки, «Уни «ла илаҳа иллаллоҳ» деганидан кейин ўлдирдингми?!» деган ва «Одамлар билан то «ла илаҳа иллаллоҳ» демагунларича урушишга буюрилдим» деган Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ўзлари хаворижлар ҳақида: «Уларни қаерда учратсангиз ўлдирингиз, агар мен уларни топсам (яъни, ҳаётлигимда чиқишса), албатта Од қавми қатлидек қатл этаман» деганлар [١٤], ваҳоланки улар (хаворижлар) энг ибодатгўй ва таҳлили («ла илаҳа иллаллоҳ» дейиши) кўп кишилар эди. Ҳатто, саҳобалар уларнинг намозлари

олдида ўз намозларини ҳақир
санашарди, улар илмни
саҳобалардан олган эдилар, —
хаворижлар «**ла илаҳа иллаллоҳ**»
дейишар ва ундан зиёда амалларни
ҳам қилишарди — Лекин, шариатга
муҳолиф-ликлари зоҳир бўлгач,
уларга «**ла илаҳа иллаллоҳ**»
дейишлари ҳам, кўп ибодат
қилишлари ҳам, Исломни даъво
қилишлари ҳам фойда бермади».

Демак, **Расулуллоҳ соллаллоҳу**
алайҳи ва салламнинг: «Сен уни «ла
илаҳа иллаллоҳ» деганидан кейин
ўлдирдинг-ми?!» деган сўзларидан
муродлари — ҳар бир «ла илаҳа
иллаллоҳ» деган киши кофир
бўлмаслиги ва ўлдирилмас-лиги

эмас экани маълум бўлди.

Уларнинг: «**Ла илаҳа иллаллоҳ**» деган киши ҳар қанақа ишларни қилса ҳам, кофир бўлмайди ва ўлдирилмайди» деган сўзлари жуда катта жоҳилликларидан бўлди.

Шариат нассларига (**яъни, оят ва ҳадислардан бўлган далил-хужжатларга**) назар солган киши кўрадики, «**ла илаҳа иллаллоҳ**» деган кишининг қатл қилиниши жуда кўп топилади. Ким бунинг аксини айтган бўлса, аҳли илм эмас экан.

Юқорида айтиб ўтганимиздек, яҳудларга қарши уруш ҳам, саҳобаларнинг Бану Ҳанифага қарши урушлари ҳам шу турдан эди.

«Юқорида айтиб ўтганимиздек, яҳудларга қарши уруш ҳам, саҳобаларнинг Бану Ҳанифага қарши урушлари ҳам шу турдан эди». Агар «ла илаҳа иллаллоҳ» калимасининг ўзигина қон ва молни сақлаб қололганида эди, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам асло яҳудларга қарши урушмаган бўлардилар, саҳобалар ҳам Бану Ҳанифага қарши жанг олиб бормаган бўлардилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: «Сен уни «ла илаҳа иллаллоҳ» деганидан кейин ўлдирдингми?!» деган сўзларидан, «Мен одамлар билан улар то «ла илаҳа иллаллоҳ» демагунларича

урушишга буюрилдим» деган сўзларидан ва калимаи шаҳодатни айтган кишидан тийилиш ҳақидаги бошқа ҳадислардан мурод улар бу ерда далил қилиб келтирган нарса эмас. Балки, у зотнинг муродлари — ким аввал куфрда бўлиб, сўнг Исломга кирган бўлса, агар эҳтимолли ҳолат бўлса, ундан тийилиб турилади, демакдир. Шаръий ҳукм шуки, ундан тийилиб ва кутиб турилади. Агар Исломда барқарор ва давомли бўлса яхши, акс ҳолда аввалгидан ҳам ёмонроқ ҳолатда қатл қилинади, унинг иши аввалги аслий куфр ҳолидан кўра ёмонроқ деб саналади. Китоб, Суннат ва умматнинг ижмоъи шунга далолат қилади.

Шунингдек, бир киши Бану Мусталик қабиласи закотни ман қилишгани хабарини келтирганида Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши уруш очмоқчи бўлганлар, **кейин Аллоҳ таоло:** «Эй мўминлар, агар сизларга бир фосиқ кимса бирон хабар келтирса, сизлар **(ҳақиқий аҳволни)** билмаган ҳолингизда бирон қавмга мусибат етказиб қўйиб, қилган ишларингизга афсус-надомат чекиб қолмас-ликларингиз учун **(у фосиқ кимса олиб келган хабарни)** аниқлаб-текшириб кўринглар!» **(Ҳужурот: ٦)** оятини нозил қилди, ҳалиги киши уларга нисбатан ёлғон сўзлаган бўлиб чиқди. Буларнинг ҳаммаси Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва

саллам-нинг улар ҳужжат қилган ҳадисларидаги муродлари биз айтганимиздек эканига далолат қилади.

«Шунингдек, бир киши Банул-Мусталик қабиласи закотни ман қилишгани хабарини келтирганида Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга қарши уруш очмоқчи бўлганлар, **кейин Аллоҳ таоло:** «Эй мўминлар, агар сизларга бир фосиқ кимса бирон хабар келтирса, сизлар **(ҳақиқий аҳволни)** билмаган ҳолингизда бирон қавмга мусибат етказиб қўйиб, қилган ишларингизга афсус-надомат чекиб

қолмасликларингиз учун (у фосик
кимса олиб келган хабарни)

аниқлаб-текшириб кўринглар!»

(Хужурот: ۛ) оятини нозил қилди,
ҳалиги киши уларга нисбатан ёлғон
сўзлаган бўлиб чиқди».

«Буларнинг ҳаммаси Расулуллоҳ
соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг
улар ҳужжат қилган ҳадисларидаги
муродлари биз айтганимиздек
эканига далолат қилади». Хавориж-
ларни қатл қилишга бўлган буйруқ
ҳам худди шундай. Демак, юқорида
ўтганлардан маълум бўлдики, «ла
илаҳа иллаллоҳ» деб айтиб

қўйишнинг ўзи қон ва молни асраб
қолишга кифоя қилмайди, балки у
одамдан агар бу калимага зид иш

содир бўлса гарчи «**ла илаҳа
иллаллоҳ**» деб айтса ҳам
ўлдирилади.

Савол: Мазкур шубҳа билан ундан
аввалгиси ўртасида нима фарқ бор?

Жавоб: Мусанниф замонамиз
мушрикларининг ширки аввалги
мушриклар ширкидан икки иш
билан ёмонроқ бўлганини айтгач,
унга мана шу шубҳа ва шу
фарқларни айтиб эътироз
билдиришди ва: «**Биз «ла илаҳа
иллаллоҳ**» деб гувоҳлик берамиз,
қанақасига бизни бу калимага
гувоҳлик бермайдиганлар билан
баробар қиласизлар... Унинг устига
бизни улардан ҳам ноқисроқ санаб,

мана бу икки ишни ортиқча ҳам санадингизлар», дейишди.

Мусанниф уларга мазкур шубҳаларнинг барисига жавоб бериб айтдики, кимдаки пайғамбарни бир нарсада тасдиқлаб, бошқа нарсада ёлғончи қилиш сабабли куфрга туширувчи иш топилса ёки махлуқни Холиқнинг даражасига чиқариб қўйиш орқали куфрга тушиш содир бўлса ёки солиҳлардан биронтаси ҳақида ғулувга кетиб, унда илоҳлик борлигини даъво қилиш билан куфрга кетиш вужудга келса, ёки шариат ҳаром қилган ишда, масалан, икки опа-сингилни никоҳида жамлаш каби ишда

шариатга хилоф қилиш содир бўлса, ёки муртадликнинг бирон тури орқали куфр содир бўлса, ёки Аллоҳни ё Унинг оятларини масхаралаш билан куфрга тушиш ҳосил бўлса... Хуллас, мазкур куфрга туширувчи ишлардан биронтаси орқали куфрга тушиш содир бўлса, у одам калимаи шаҳодатга гувоҳлик бериши ва бошқа амалларни қилишидан қатъий назар ўшалар билан баробар бўлади.

Иккинчиси шуки, **улар:** «**Ким «ла илаҳа иллаллоҳ»** деса мусулмон бўлиб, қони ва моли ҳаром бўлади. Усома ҳақидаги воқиа бунга далил бўлади...», дейишади.

Мусанниф уларга жавоб қилиб айтдики, ким Исломни ва тавҳидни изҳор қилса, то бунинг хилофи ундан билинмагунича ундан тийилиш вожиб бўлади. Қачон ундан бунинг хилофи содир бўлса, гарчи бу калимани айтса ҳам, то у далолат қилган нарсага амал қилмагунича унга қарши урушилади.

Уларнинг яна бир шубҳалари ҳам бор. У шуки, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганларки, киёмат куни одамлар ёрдам сўраб Одам алайҳис-салом ёнларига, сўнг Нуҳ алайҳиссаломга, сўнг Иброҳим алайҳиссаломга, сўнг Мусо алайҳиссалом-га, сўнг Ийсо

алайҳиссаломга борадилар, ҳамма-
лари узр айтишади, охири улар
Расулуллоҳ соллал-лоҳу алайҳи ва
саллам олдиларига келишади. Улар
айтишларича, мана шу ҳам
Аллоҳдан ўзгасидан ёрдам сўраш
ширк эмаслигига далолат бўларкан.

«Уларнинг — яъни, ҳозирги замон
мушрикларининг юқорида
ўтганидан бошқа — яна бир
шубҳалари ҳам бор. У шуки, Набий
соллаллоҳу алайҳи ва саллам
айтганларки, қиёмат куни — ҳолат
ўта оғирлашиб, машаққат кучайиб
кетгач — одамлар ёрдам сўраб Одам
алайҳиссалом ёнларига, сўнг Нух

алайҳиссаломга, сўнг Иброҳим
алайҳиссаломга, сўнг Мусо
алайҳиссаломга, сўнг Ийсо
алайҳиссаломга борадилар,
ҳаммалари узр айтишади, охири
улар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи
ва саллам олдиларига келишади —
ва у зот уларнинг илтимосларини
адо этишни ўз зиммаларига
оладилар. Улар — яъни, шу ҳадис
билан шубҳага солмоқчи бўлганлар
— айтишларича, мана шу ҳам
Аллоҳдан ўзгасидан ёрдам сўраш
ширк эмаслигига далолат
бўларкан». Бу уларнинг
жаҳолатларидан белги бўлиб,
иккала турдаги ёрдам сўраш
ўртасини фарқлай билмадилар. Зеро,
Набий соллаллоҳу алайҳи ва

салламнинг қиёмат кунида ҳаёт бўлишлари энг комил суратда бўлади, биз инкор қилган ширкона мадад сўрашнинг баёни қуйида келади, яъни у ғоибдаги шахсдан ёки маййитдан ё эса ғоиб эмас, ҳозир бўлса ҳам мададга қодир бўлмайдиган одамдан мадад сўрашдир. Аммо, ҳозир бўлиб турган тирик инсондан мадад сўраш жоиздир. Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўраш жинсидаги нарсалар қиёмат куни мавжуддир. Нассда (ҳадисларда) мавжудки, Набий соллал-лоҳу алайҳи ва саллам у куни шафоатга изн берилган кишиларни шафоат қиладилар. Жоизлиги маълум бўлган иш билан

ҳаром ва ширклиги аниқ бўлган иш ўртасида катта фарқ бор.

Жавоб шуки: Душманларининг қалбларини муҳр-лаб қўйган Зотни поклайман. Махлукдан (**бандадан**) у қодир бўладиган ишларда ёрдам сўрашни биз ҳам инкор қилмаймиз.

Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссалом қиссасида баён қилганидек:

«(**Мусонинг**) гуруҳидан бўлган киши ундан душман томондан бўлган кимсага қарши ёрдам сўради» (**Қасас: 16**). Шунинг-дек, инсон уруш ва бошқа ҳолатларда бандадан у қодир бўладиган ишларда ёрдамланиши мумкин. Биз уларнинг авлиёларнинг қабрлари олдида ё улардан узоқда туриб,

улардан ёлғиз Аллоҳдан ўзгаси қодир бўлмайдиган ишларда ёрдам сўраб сиғинишларини инкор қиламиз.

«Жавоб шуки: Душманларининг қалбларини муҳрлаб қўйган Зотни поклайман». У Зот уларни бу турдаги ёрдам сўраш билан у турдаги мадад сўраш ўртасидаги фарқни билишдан тўсиб қўйди. Шу боис энди улар куппа-кундуз куни қуёшни кўрмайдиган, ширк билан тавҳид ўртасини фарқламайдиган бўлиб қолдилар. Ваҳоланки, бу бошқа нарса, у эса бутунлай бошқа нарсадир. Китобу Суннатда ҳам, ҳукм ва жазода ҳам улар ўртасида жуда катта фарқ бор.

«Махлукдан (бандадан) у қодир бўладиган ишларда ёрдам сўрашни биз ҳам инкор қилмаймиз». Бир инсон бошқа бир инсондан у қодир бўладиган ишларда мадад сўраши мумкин.

«Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссалом қиссасида баён қилганидек:

«(Мусонинг) гуруҳидан бўлган киши ундан душман томондан бўлган кимсага қарши ёрдам сўради» (Қасас: ١٥). Шунингдек, инсон уруш ва бошқа ҳолатларда бандадан у қодир бўладиган ишларда ёрдамланиши мумкин. Биз уларнинг авлиёларнинг қабрлари олдида ё улардан узоқда туриб...»
«Авлиёларнинг қабрлари олдида

туриб, яъни вафот этиб кетганларидан кейин ёки улар ҳаёт бўлсалар ҳам, узоқда туриб» дегани кўпчилик ҳолатлардан келиб чиқиб гапирилди. Аслида, бутлар билан ҳам шу аҳвол бўлади.

«... улардан — яъни тирик ва ҳозир бўлганларидан ҳам — ёлғиз Аллоҳдан ўзгаси қодир бўлмайдиган ишларда ёрдам сўраб сиғинишларини инкор қиламиз».

Масалан, қалбларни ҳидоят қилишини сўраш, тоғни ва шу кабиларни кўтариб ташлаш каби. Бу хилдаги мадад сўраш ширкона мадад сўраш бўлади. Биз буларнинг ҳаммасини инкор қиламиз. Ким бу икки турли мадад сўрашни баробар

кўрса, икки бир-бирига қарама-қарши ишни баробарлаштирган бўлади. Бу эса худди икки бир хил нарсани ўртасини ажратишга ўхшаган бўлади.

Зотан, маййитдан мадад сўраш ширкдир, чунки у ҳаракатсиз, билмайди, қодир бўлмайди.

Ғоибдаги шахсдан мадад сўраш ҳам ширк, чунки у эшитмайди ва билмайди.

Тирик ва ҳозир бўлиб турган шахсдан мадад сўраш масаласи тафсилотларга тўхталишга муҳтож. Агар у қодир бўлмайдиган ишларда бўлса, масалан, тиббий муолажасиз кўрнинг кўзини очиш, иршод ва

ҳужжатсиз қалбга ҳидоят бахш этиш ва шу кабилар ҳаммаси ширкдир. Чунки, буларга Аллоҳдан ўзгаси қодир бўлмайди.

Тирик, ҳозир бўлиб турган ва қодир кишидан мадад сўраш табиий ва зарурий бўлган, ҳамда шариат билан ҳам, ҳис ва истеъмолда ҳам маълум бўлган ишдир. Чунки, инсон фарзанди ўзининг ҳаёти ва муомалаларида ўзига ўхшаган бошқа инсонга албатта муҳтож бўлади. Оламдаги ҳамма жонзотнинг аҳволи ҳам бундан бошқача эмас.

Мана шу нарса очиқ равшан бўлган бўлса, энди қиёмат куни

пайғамбарлардан улар Аллоҳдан одамларнинг ҳисоб-китобини бошлашини ва жан-нат аҳли тезроқ ушбу мавқифнинг шиддатида халос бўлишларини тилаб дуо қилишларини илти-мос қилиб ёрдам сўраш дунёда ҳам, охирада ҳам жоиз, яъни бир солиҳ киши ҳузурига бориб, унинг суҳбатидан баҳраманд бўлиш ва «**Менинг ҳақимга Аллоҳга дуо қилинг**» деб сўраш мумкин. Расулул-лоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари у зотнинг ҳаётлик пайтларида шундай қилишарди.

Аммо, у зотнинг вафотларидан кейин, ҳаргиз қабрларига бориб, бундай нарсани сўрамаганлар.

Балки, салафларимиз у зотнинг қабрлари олдида Аллоҳга дуо қилишни қасд қилган одамга инкор қилардилар, энди у зотнинг ўзларига дуо-илтижо қилиш қандай мумкин бўлсин?!

«Мана шу нарса очик равшан бўлган бўлса...» Яъни, юқорида айтиб ўтганимиз, бири биз инкор қилган ширкий мадад сўраш ва иккинчиси жоиз бўлган мадад сўраш бўлмиш икки турли мадад сўраш ўртасини ажратиб олган бўлсангиз ва булар ичидан биз инкор қилаётганимиз тирик ва ҳозир одамдан у қодир бўлган ишда мадад сўраш эмас,

балки сиғиниш маъносидаги мадад
сўраш эканини билган бўлсангиз...

«Энди қиёмат куни
пайғамбарлардан улар Аллоҳдан
одамларнинг ҳисоб-китобини
бошлашини ва жаннат аҳли тезроқ
ушбу мавқифнинг шиддатидан
халос бўлишларини тилаб дуо
қилишларини илтимос қилиб ёрдам
сўраш дунёда ҳам, охирада ҳам
жоиз...» Бу хилдаги ёрдам сўраш
иккинчи тур ёрдам сўрашга киради.
Чунки, бу тирик, ҳозир ва қодир
одамдан ёрдам сўрашдир. Зотан, у
ҳолатда пайғамбарлар барча
одамлар олдида ҳозир, қодир ва бу
дунёдагидан кўра мукаммал ҳаёт
билан тирик бўладилар. Бу мадад

сўрашнинг ҳақиқати шуки, одамлар улардан Аллоҳга ёлвориб дуо қилишларини сўрайдилар. Бу эса мумкин ва жоиз иш.

«Яъни, бир солиҳ киши ҳузурига бориб, унинг суҳбатидан баҳраманд бўлиш ва «Менинг ҳақимга Аллоҳга дуо қилинг» деб сўраш мумкин». Чунки, бу унинг имкониятида бор бўлган иш. Худди шунга ўхшаш, пайғамбарлар ҳам қиёмат куни одамлар билан бир жойда, Аллоҳдан сўраш ва дуо қилишга имкониятлари бор бўлади.

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳоба-лари у зотнинг ҳаётлик пайтларида шундай

қилишарди». Масалан, Анас розияллоҳу анҳунинг онаси у зотга хитоб қилиб: «Ё Расулуллоҳ, жажжи хизматкорингиз Анас учун Аллоҳга дуо қилинг», деган, шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Аллоҳим, унинг молини ва фарзанд-ларини кўпайтиргин, унга ато этган нарсаларингда баракот бергин», деб дуо қилганлар (Муттафақун алайҳ). Шунинг-дек, Уккоша розияллоҳу анҳу: «Аллоҳга дуо қилинг, мени улардан қилсин», деганида «Сиз улардансиз», деганлар (Имом Муслим ривояти).

«Аммо, у зотнинг вафотларидан кейин, ҳаргиз қабр-ларига бориб,

бундай нарсани сўрамаганлар».

Уммат бошига кўплаб кулфат ва мусибатлар келди, бироқ на Ҳарра замонида, на бошқасида у зотнинг қабрларига мадад сўраб бормадилар. Балки, саҳобалар бундай қилишни жуда катта мункар ишлардан ва катта ширк деб санардилар, мадад сўрашни у зотнинг тириклик пайтларига хос деб билардилар, вафотларидан кейин бундай қилиш тўхтади, деб билардилар. Шунинг учун у зотдан мадад ҳам сўрамасдилар, ўзлари учун Аллоҳдан сўраб беришни ҳам сўрамасдилар.

«Балки, салафларимиз у зотнинг қабрлари олдида Аллоҳга — холис

Унинг ўзига — дуо қилишни қасд қилган — ва бу ишини ижобатга яқинроқ деб санаган — одамга инкор қилардилар...» Масалан, Алий ибн Ҳусайн раҳимаҳуллоҳ — у киши ўз замонасида аҳли байтнинг энг олимларидан эди — Аллоҳга дуо қилиш мақсадида Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрларига борган кишини бундай қилишдан қайтариб, **шундай деган:** «Мен сенга отамдан эшитган, отам бобомдан, **бобом Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитган бир ҳадисни айтиб берайми? У зот:** «Менинг қабримни ийд (**сайилгоҳ**) қилиб олманглар ва уйларингизни қабристон қилиб қўйманглар (**яъни, уйларда ҳам**

намоз ўқинглар), менга салавот айтинглар, зеро салавотларингиз қаерда бўлсан-гизлар ҳам менга етгусидир», деганлар (Абу Яъло, қози Исмоил, ҳофиз Зиё Муҳаммад ибн Абдулвоҳид ал-Мақдисий ривоят қилганлар, «Фатҳул-мажид: ۲۵۸-бет).

«... энди у зотнинг ўзларига дуо-илтижо қилиш қандай мумкин бўлсин?!» Агар салафларнинг Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг қабрларига бориб, ўша ерда шериксиз Аллоҳнинг Ўзига дуо қилишни қасд қилган кишига инкор қилишлари шундай бўлса, энди у зотнинг ўзларига дуо-илтижо қилишга муносабатлари қандай

бўларди?! Агар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам-нинг ўзларига дуо-илтижо қилаётган одамни кўрсалар, нима деган бўлардиканлар?! Албатта, буни жуда қаттиқ мункар санаган бўлардилар! Зеро, аввалги амал бидъат эди, шу ҳам жоиз бўлмади. Аммо, иккинчи амал энди у катта ширк бўлади. Чунки, ундан ибодатнинг мағзи, яъни Аллоҳдан бошқага дуо қилиш содир бўлади. Нима деб ўйлайсиз, агар салафлар бир кишининг (Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга) «Менга мадад беринг, менга ризқ ато этинг» деб илтижо қилганини кўрсалар, унга қандай муносабат билдирарди эканлар?!

Уларнинг яна бир шубҳалари бор. Яъни, Иброҳим алайҳиссалом ўтга отилган пайтларида ҳавода у кишига Жибрил алайҳиссалом рўбарў келиб: «Бирон эҳтиёжингиз борми?» деб сўрадилар. Шунда Иброҳим алайҳиссалом: «Агар сизга бўлса, йўқ», деб жавоб бердилар. Уларнинг даъволарига кўра, агар Жибрилдан ёрдам сўраш ширк бўлганида у зот Иброҳим алайҳиссаломга ўз ёрдамларини таклиф қилмаган бўлардилар.

«Уларнинг яна бир шубҳалари бор. Яъни, Иброҳим алайҳиссалом — Аллоҳнинг душмани бўлган Намруднинг амри билан жуда кўп ўтин йиғилиб, унга ўт ёқилиб, у

кишини манжаникқа (тошотар асбоб)га ўрнатилиб — ўтга отилган пайтларида ҳавода — ана шундай оғир танглик пайтида — у кишига Жибрил алайҳиссалом рўбарў келиб: «Бирон эҳтиёжингиз борми?» деб сўрадилар. Шунда Иброҳим алайҳиссалом: «Агар сизга бўлса, йўқ», деб жавоб бердилар».Мана шундай қаттиқ музтарлик ва ҳожат пайтида ҳам сабр қилдилар. Сўнг Иброҳим алайҳиссалом: «Ҳасбуналлоҳу ва неъмал вакийл», яъни Аллоҳнинг Ўзи бизга кифоя қилувчидир, У бандаларининг иши топши-рилувчи энг яхши Зотдир, дедилар. Шундан сўнг Аллоҳ таоло: «Эй олов, сен Иброҳим учун салқин ва омонлик бўл!» (Анбиё: ٦٩), деб

амр этди ва олов у учун салқин ва омонлик бўлди.

Хуллас, бу мушриклар мана шу ҳикоя билан шубҳа солишади.

«Уларнинг даъволарига кўра, агар Жибрилдан ёрдам сўраш ширк бўлганида у зот Иброҳим алайҳиссаломга ўз ёрдамларини таклиф қилмаган бўлардилар», Иброҳимга Жибрилдан ёрдам таклиф этилиши ундан мадад сўрашнинг жоизлигини англатади, акс ҳолда бундай қилиш жоиз бўлмас эди, дейишади.

Уларнинг мазкур шубҳадаги адашишларининг асли жоиз билан ҳаром ўртасини фарқламаган

эканлари, Китобу Суннатда ҳамда ижмоъда бу ҳақда баён этилган нарсалардан билимлари бўлмаган эканидир.

Жавоб: Бу ҳам аввалги шубҳанинг жинсидан. Чунки, Жибрил у кишига ўзлари қодир бўлган иш билан ёрдам беришни таклиф қилганлар. Зеро, **Жибрил Аллоҳ таоло айтганидек: «кучга тўлган»** (Нажм: ۛ) бир фариштадир. Агар Аллоҳ таоло унга Иброҳимга ёқилган ўтни ва унинг атрофидаги ер ва тоғларни олиб, машрик ё мағрибга улоқтиришга изн берса, у албатта буни қилган бўларди. Агар уни осмонга олиб чиқиб кетишга изн берса, уни ҳам қилган бўларди.

Бу хадди мол-дунёси кўп, бой-бадавлат киши бир муҳтож кишига қарз бериб туришини ёки унинг ҳожати равон бўлиши учун бирон нарсани ҳадя қилишини таклиф қилса, муҳтож уни қабул қилмасдан, то Аллоҳ унга бировнинг миннати аралашмайдиган ризқ ато этгунича сабр қилганига ўхшаган гапдир. Ёрдам сўраб сиғиниш ва ширк қаёқда-ю, бу қаёқда, агар тушунсалар?!

«Жавоб: Бу ҳам аввалги шубҳанинг жинсидан. Чунки, Жибрил у кишига ўзлари қодир бўлган иш билан ёрдам беришни таклиф қилганлар». Жибрил алайҳиссалом тирик, ҳозир ва қодир эдилар. Бу эса тирик, ҳозир

ва қодир кишидан мадад сўраш
жинсидан.

«Зеро, Жибрил Аллоҳ таоло
айтганидек: «кучга тўлган» (Нажм:
○) бир фариштадир. Агар Аллоҳ
таоло унга Иброҳимга ёқилган ўтни
ва унинг атрофидаги ер ва тоғларни
олиб, машрик ё мағрибга
улоқтиришга изн берса, у албатта
буни қилган бўларди. Агар уни
осмонга олиб чиқиб кетишга изн
берса, уни ҳам қилган бўларди».
Худди Лут қавмининг диёри ва
унинг атрофидаги бошқа диёрларни
ағдар-тўнтар қилишга
буюрилганида қилгани каби.

Шундан сўнг мусанниф Иброҳим ва Жибрил алайҳис-саломлар ҳолатига мисол келтириб, айтади:

«Бу хадди мол-дунёси кўп, бой-бадавлат киши бир муҳтож кишига қарз бериб туришини ёки унинг ҳожати равон бўлиши учун бирон нарсани ҳадя қилишини таклиф қилса, — бу Жибрилнинг мисолидир — муҳтож уни қабул қилмасдан, то Аллоҳ унга бировнинг миннати аралашмайдиган ризқ ато этгунича сабр қилганига ўхшаган гапдир». Бу эса Иброҳим алайҳиссаломнинг мисолидир. Фақир киши бой одамдан ёрдамини қабул қилса,

мушрик бўлиб қолмасди, бу ҳам худди шунга ўхшайди.

«Ёрдам сўраб сиғиниш ва ширк қаёқда-ю, бу қаёқда, агар тушунсалар?!» Яъни, уларнинг ўликлар ва ғойбларга нисбатан қилаётган ишлари аввалги мушриклар феълининг айни ўзидир. Бу иш бир жинсдаги иш бўлса, Иброҳим алайҳиссалом воқеасидаги иш бутунлай бошқа бир жинсдаги амалдир. Ким бу икки иш ўртасини баробар-лаштирса, икки бир-биридан бутунлай фарқли ишни бир хил санаган бўлади.

Дарҳақиқат, ким шундай дейдиган бўлса, ақлини бир текшириб олиши

лозим бўлади. Чунки, бу иккиси бир хил ва баробар деб билган одамнинг ақлида ҳалаллик бор бўлади.

Гапни — иншооллоҳ — жуда ҳам муҳим, улкан бир масала билан якунлаймиз. Бу масала аслида, юқорида айтилган гаплардан ҳам тушунарли бўлди. Бироқ, аҳамияти кучли бўлганидан ва бу хусусда ғалат-хатоликлар кўп бўлганидан унга алоҳида яна бир бор қайтамиз. У шундан иборатки, тавҳид қалб, тил ва амал билан бўлиши зарурлигида ҳеч қандай ҳилоф йўқ, булардан биттасига ҳалал етса ҳам киши мусулмон бўлмай қолади.

Агар тавҳидни билса-ю, унга амал қилмаса, у худди Фиръавн, Иблис ва шунга ўхшаганлар каби кофирдир. Мана шу масалада кўп одамлар хато-ликка йўл қўйишади.

Айтишадики: «Бу гап тўғри, биз ҳам уни тушунамиз ва ҳақлигига гувоҳлик берамиз. Лекин, уни бажаришга қодир эмасмиз, бизнинг диёр аҳли ўзларига мувофиқ келмайдиган ишларни қабул қилишмайди» ва ҳоказо узрлар. У бечора билмайдик, куфр миллатларининг аксарияти ҳақни билиб туриб, уни баъзи узрлар билан тарк қилишган. **Аллоҳ таоло айтганидек:** «Улар Аллоҳнинг оятларини озгина қийматга алмашти-ришди» (Тавба: 9) ва

бошқа оятлар. Масалан: «Биз китоб ато этган кимсалар (яхудий ва насронийлар) уни (Муҳаммад пайғамбарни) ўз фарзандларини таниган каби танийдилар. (Яъни, ўзларининг илоҳий китобларида у ҳақда ўқиганлар). Ва албатта улардан бир гуруҳи билганлари ҳолда ҳақиқатни беркитадилар» (Бақара: ۱۴۶).

Агар тавҳидга зоҳиран амал қилса, ўзи уни тушунмаса ё қалби билан эътиқод қилмаса, у мунофиқдир ва кофирдан ҳам ёмондир, «Албатта, мунофиқлар дўзахнинг энг қуйи жойида бўлурлар» (Нисо: ۱۴۵).

«Гапни — иншооллоҳ — жуда ҳам муҳим, улкан бир масала билан якунлаймиз. Бу масала аслида, юқорида айтилган гаплардан ҳам тушунарли бўлди». Яъни, бу ҳақда умуман юқорида ўтган шубҳаларнинг жавобларида кифоя қиларли даражада гапириб ўтилди. Бироқ, улар тарқоқ ҳолда келди. Энди алоҳида-алоҳида келтирилганда улар тушуниш ва ёдда сақлаб қолишга осонроқ бўлади. Демак, юқоридаги жавобларда умумий ҳолда келтирилган гаплар бу ерда хоссатан ва алоҳида кўринишда келтирилади.

«Бироқ, аҳамияти кучли бўлганидан ва бу хусусда ғалат-хатоликлар кўп бўлганидан унга алоҳида яна бир бор қайтамиз». Токи толиби илмлар уни тасаввур қилиб, ёдлаб олишлари осон бўлсин.

«У шундан иборатки, тавҳид қалб, тил ва амал билан бўлиши зарурлигида — аҳли илмлар ўртасида — ҳеч қандай хилоф йўқ...» Демак, **тавҳид учун учта нарса зарурдир:**

У қалбда эътиқод қилинадиган нарса бўлиши зарур;

У тилда айтиладиган нарса бўлиши зарур;

Унга бадан аъзолари билан амал қилиниши зарур.

«Булардан биттасига ҳалал етса ҳам киши мусулмон бўлмай қолади».

Агар тили билан тавҳид калимасини айтса-ю, дили ундан ғофил бўлса, унинг тавҳиди фойда бермайди.

Агар қалби билан ва бадан аъзолари билан тавҳидни адо қилса-ю, тили билан тавҳид калимасини айтмаса, бу ҳам фойда бермайди. Агар аъзолари билан тавҳидга амал қилса-ю, тили билан айтмаса ва дили билан эътиқод қилмаса, у ҳолда ҳам киши мусулмон бўлмайди. Демак, бу инсон эътиқоди, тили ва дили билан

муваҳҳид бўлиши зарурлигига ижмоъдир.

«Агар тавҳидни билса-ю, унга амал қилмаса... кофирдир». Яъни, агар эътиқод қилса-ю, тили билан тавҳид калимасини айтмаса ва аъзолари билан унга амал қилмаса, бундай одам умматнинг барчаси наздида кофирдир.

«... худди Фиръавндек...» Фиръавн ҳам шундай эди. Оятда келганидек: «(Мусо) деди: «(Эй Фиръавн), сен анави очиқ-равшан (мўъжизаларни) фақат осмонлар ва Ернинг Парвардигоригина нозил қилганини аниқ билурсан» (Исро: ١٠٢).

«Иблис каби...» Иблис ҳам шундай, ҳақни биларди. Аллоҳ таоло айтганидек: «(Иблис) айтди: «Энди, Сенинг қудратингга қасамки» (Сод: ٨٢), «(Иблис) айтди: «Парвардигорим, қасамки, энди мени йўлдан оздир-ганинг сабабли» (Ҳижр: ٣٩). Ҳар иккисининг куфри саркашлик куфри эди. Фиръавн ҳам, Иблис ҳам ҳақни умумий суратда билишарди, уни тиллари билан айтишарди. Баъзи куфрлар эса жаҳолат ва билмасликдан ҳам бўлади.

«... ва шунга ўхшаганлар каби». Масалан, ғазабга дучор бўлган уммат бўлмиш яҳудларнинг олимлари ва уларга ўхшаб, ҳақни

билиб, унга амал қилмаган кишилар каби.

«Мана шу масалада кўп одамлар хатоликка йўл қўйишади». Яъни, тавҳид масаласида ва унинг тил, дил ва амал билан бўлиши зарурлиги масаласида..

Айтишадики: «Бу гап тўғри, биз ҳам уни тушунамиз ва ҳақлигига гувоҳлик берамиз. Лекин, уни бажаришга қодир эмасмиз, бизнинг диёр аҳли ўзларига мувофиқ келмайдиган ишларни қабул қилишмайди» ва ҳоказо узрлар». Яъни, билмаганликдан уни инкор қилмадилар, балки кўзга кўриниб

турган нақд нарсани келажагдаги
насиядан устун кўрдилар.

«У бечора билмайдик, куфр
миллатларининг аксарияти — худди
унга ўхшаб — ҳақни билиб туриб,
уни баъзи узрлар билан тарк
қилишган».

«Аллоҳ таоло айтганидек: «Улар
Аллоҳнинг оятларини озгина
қийматга алмаштиришди» (Тавба:

9)». Шундан ҳам улар ҳақни
билишган экани маълум бўлади.

Уларнинг ягона офатлари
шаҳватларидан воз кечолмаслик ва
нақдни келажагдаги нарсадан афзал
кўриш бўлди.

«... ва бошқа оятлар. Масалан: «Биз китоб ато этган кимсалар (яхудий ва насронийлар) уни (Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) пайғамбарни) ўз фарзандларини таниган каби танийдилар. (Яъни, ўзларининг илоҳий китобларида у ҳақда ўқиганлар). Ва албатта улардан бир гуруҳи билганлари ҳолда ҳақиқатни беркитадилар» (Бақара: ۱۴۶). Яҳудий уламо-лар ҳақни танишган ва унинг ҳақ эканини билишган, лекин бошлиқликни қўлдан беришдан қўрқув уларни унга бўйсунитдан тўсганди. Уларнинг ҳақни билишлари ва унинг ҳақлигига иқрор бўлишлари ўзларига фойда бермади. Сабаби, унга амал

қилишни ва унга бўйин эгишни тарк қилдилар. **Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам пайғамбар бўлиб келишларидан олдинроқ яҳудлар: «Пайғамбар чиқиши замони яқинлашиб қолди. Аллоҳга қасамки, агар пайғамбар юборилса, биз у билан бирга сизларга қарши урушамиз», дейишарди. Аллоҳ таоло айтганидек: «Қачонки уларга Аллоҳнинг ҳузуридан ўзларида бор нарсани (Тавротни) тасдиқ этувчи китоб келганда — ҳолбуки, илгари кофирларга қарши ўша китобни олиб келувчи пайғамбардан ёрдам кутардилар — бас, қачонки уларга ўзлари билган нарса келганда унга кофир бўлдилар» (Бақара: ۸۹).**

«Агар тавҳидга зоҳиран амал қилса...» Тилида жорий бўлса ва аъзолари билан унга амал қилса..

«... ўзи уни тушунмаса ё қалби билан эътиқод қилмаса...» ёки тушунса-ю, қалби билан унга бўйсунмаса..

«... у мунофиқдир ва кофирдан ҳам ёмондир...» чунки, очикдан-очик кофир кимса ёмонликни яширмасдан қилади, алдамайди, тили бошқа, дили бошқа бўлмайди. «Албатта, мунофиқлар дўзахнинг энг қуйи жойида бўлурулар» (Нисо: ۱۴۵). Яъни, улар дунёда ҳам кофирлардан тубан бўлишгани боис

охиратда ҳам кофирлардан кўра
ёмонроқ аҳволда бўладилар.

Нифоқ ёки мунофиқлик луғатда
«нофиқоъ» сўзидан олинган бўлиб,
қўшоёқнинг инидан чиқувчи
тешиклар маъносини англатади.
Қўшоёқни ушлайман дейилса,
уларнинг биридан кириб
иккинчисидан чиқиб кетади.

Шаръий истилоҳда унинг маъноси
— зоҳирда мусулмон бўлиб
кўриниб, ботинда куфр ва
ёмонликни яширишдир. Эътиқодда
эса, мунофиқ кимса тили билан
айтади, аъзолари билан амал қилади,
бирок қалби билан унга муҳолиф

бўлади. Бу эгасини диндан чиқарадиган катта нифоқдир.

Аллоҳ таоло «Бақара» сурасининг ўн уч оятида мунофиқларни зикр қилди. Ваҳоланки, аслий кофирларнинг ҳоли мунофиқларга қараганда енгилроқ бўлгани-дан улар ҳақида мазкур сурада фақат икки оятгина келган.

Иккинчи қисми амалий нифоқ бўлиб, ҳадиси шарифда уни шундай тушунтирилади: «Ғапирса ёлғон сўзлайди, ваъда берса хилоф қилади, омонат берилса хиёнат қилади». Бу нифоқ эгаси аввалги қисм билан бир хил бўлмайди, буниси гуноҳи кабиралардан саналади. Ояту

ҳадисларда куфр ё нифоқ деб номланган ишлар гуноҳ аталиб, оғир жазолар берилиши билан огоҳлантирилган ишлардан кўра қаттиқроқдир. Чунки, ширк ва нифоқнинг гуноҳи бошқа-ларнинг гуноҳидан каттароқ ва оғирроқ бўлади.

Бу масала жуда катта ва узун масала бўлиб, фикр юритиб кўрсангиз, одамларнинг тилларида (**юриш-туришларида**) билинади. Баъзилар ҳақни билиб туриб, дунёсига ё обрўсига нуқсон етиш хавфидан ё муроса важдан унга амал қилмасликларини кўрасиз. Баъзиларнинг унга зоҳирда амал қилиб, ботинда амал

қилмасликларини кўрасиз. Агар қалбидаги эътиқодидан сўрасангиз, тавҳидни бил-маслиги кўринади.

«**Бу масала...**» Яъни, тавҳид қалб, тил ва амал билан бўлиши зарурлиги масаласи..

«... жуда катта ва узун масала бўлиб, фикр юритиб кўрсангиз, одамларнинг тилларида (**юриш-туришларида**) билинади». Агар сиз одамларнинг ҳолига разм солиб, улардан мазкур учта ишни — яъни, тавҳидга эътиқод қилишларини, тиллари билан уни айтишларини ҳамда амаллари билан уни мукаммал қилишларини топмоқчи бўлсангиз, жуда кўпчилик бу уч

ишни мукаммал адо этмаслигини,
биттаси ё иккитасини
қилмасликларини топасиз.

«Баъзилар ҳақни билиб туриб,
дунёсига ё обрўсига нуқсон етиш
хавфидан ё муроса важидан унга
амал қилмасликларини кўрасиз».
Яҳудларнинг олимлари ёки
бўлмасам Фиръавн ва Иблис каби..
Бу биринчи қисми..

«Баъзиларнинг унга зоҳирда амал
қилиб, ботинда амал
қилмасликларини кўрасиз».
Эътиқод ҳақиқати қалбига етиб
бормаган бўлади. Бу иккинчи
қисмдир.

«Агар қалбидаги эътиқодидан сўрасангиз, тавҳидни билмаслиги кўринади». Биринчиси кўп, иккинчиси ундан камроқ, учинчиси жуда оз.

Яъни, билиб, тили билан айтадиганлар кўп. Шунинг-дек, эътиқод қилиб, тили билан ҳам айтадиганлар ҳам кўп. Учинчиси, яъни ҳам эътиқод қилиб, ҳам амал қиладиган, бироқ тили билан айтмайдиганлар камроқ.

Сиз Аллоҳнинг Китобидан икки оятни яхшилаб тушуниб олинг:

Биринчиси: Юқорида ўтган «Узр айтманглар! Сизлар иймон келтирганингиздан сўнг яна куфрга

қайтдингиз» (Тавба: ٦٦) ояти. Агар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга Румга қарши жанг қилган саҳобалардан баъзилари ҳазил-мазах қилиб айтган сўзлари туфайли кофир бўлиб кетишганини билган бўлсангиз, сизга маълум бўладики, мол-дунёсига ё обрўсига нуқсон етиш хавфидан ё ким биландир муроса қилиш учун куфр калимасини айтадиган ё куфрга амал қиладиган кишининг ҳоли уни ҳазиллашиб айтган одамдан кўра оғирроқдир.

«Сиз Аллоҳнинг Китобидан икки оятни яхшилаб тушуниб олинг». Бу икки оятни тушуниш орқали сизга мусанниф уқтираётган тавҳид қалб,

тил ва амал бўлиши зарурлиги масаласи равшан бўлади.

«Биринчиси: Юқорида ўтган «Узр айтманглар! Сизлар иймон келтирганингиздан сўнг яна куфрга қайтдингиз» (Тавба: ٦٦) ояти. Агар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга Румга қарши жанг қилган саҳобалардан баъзилари ҳазил-мазах қилиб айтган сўзлари туфайли кофир бўлиб кетишганини билган бўлсангиз, сизга маълум бўладики, мол-дунёсига ё обрўсига нуқсон етиш хавфидан ё ким биландир муроса қилиш учун куфр калимасини айтадиган ё куфрга амал қиладиган кишининг ҳоли уни ҳазиллашиб

айтган одамдан кўра оғирроқдир». Бу одам ўзи саҳобалардан бўлган ва у сўзни ҳазил-мазах қилиб айтган одамдан кўра куфрга ҳақлироқ ва лойиқроқ. Ё ундай сўзни айтган саҳобалар кофир бўлиши мумкин-у, улар кофир бўлмай қолишадими?!

Иккинчи оят эса «Ким Аллоҳга иймон келтирга-нидан кейин (яна қайтиб) кофир бўлса (Аллоҳнинг ғазабига дучор бўлур). Лекин ким қалби иймон билан ором олгани ҳолда (куфр калимасини айтиш-га) мажбур қилинса, (унинг иймониغا зиён етмас)» (Наҳл: 106) оятидир. Аллоҳ таоло улар ичидан фақат қалби иймон билан хотиржам бўлгани ҳолда куфр калимасини

айтишга мажбур қилинган
кишинигина узрли санади.

«Иккинчи оят эса...» Яъни,
мусаннифнинг мурод қилган тавҳид
қалб, тил ва амал билан бўлиши
зарурлигига далолат қилувчи
оятларнинг иккинчиси...

««Ким Аллоҳга иймон
келтирганидан кейин (яна қайтиб)
кофир бўлса (Аллоҳнинг ғазабига
дучор бўлур). Лекин ким қалби
иймон билан ором олгани ҳолда
(куфр калимасини айтишга) мажбур
қилинса, (унинг иймо-нига зиён
етмас)» (Наҳл: ١٠٦) оятидир». Яъни,
у кишида иккита шарт топилиши
керак:

Биринчиси: мажбурланган бўлиши.

Иккинчиси: қалби иймон билан сокин ва хотиржам бўлиши.

«Аллоҳ таоло улар ичидан фақат қалби иймон билан хотиржам бўлгани ҳолда куфр калимасини айтишга мажбур қилинган кишинигина узрли санади».

Мажбурланиш деганда жонига ё бола-чақасига қатл етиши хавфи бор бўлган даражага етиш тушунилади. Мана шундай одам мажбурлик ҳолатида саналиб, куфр калимасини тилга олиши жоиз бўлади. Бироқ, шарти шуки, қалби иймон билан хотиржам бўлиши, яъни ҳаққа чин дили билан эътиқод қилган бўлиши

керак. Лекин, агар мажбур қилинган ишига қалби билан рағбат қилса, кўнгли хотиржам бўлмаса, у куфр аҳлидан бўлади.

Аммо, ундан бошқаси иймонга келганидан кейин куфрга қайтган бўлди, бу ишини кўркқанидан қилган бўлсин, муроса учун қилган бўлсин, ватанини, оиласини, қариндош-уруғларини ё мол-мулкини кўзи қиймасдан қилган бўлсин, ё буни ҳазил йўсинида қилган бўлсин, ё бошқа ғаразларда қилган бўлсин, фарқсиздир. Фақат мажбурланган киши бундан мустасно бўлади.

«Аммо, ундан бошқаси иймонга келганидан кейин куфрга қайтган бўлди, бу ишини қўрққанидан қилган бўлсин, муроса учун қилган бўлсин, ватанини, оиласини, қариндош-уруғларини ё мол-мулкини кўзи қиймасдан қилган бўлсин, ё буни ҳазил йўсинида қилган бўлсин ё бошқа ғаразларда қилган бўлсин, фарқсиздир. Фақат мажбурланган киши бундан мустасно бўлади».

Оят икки жиҳатдан шунга далолат қилади:

Биринчи: «Лекин ким қалби иймон билан ором олгани ҳолда (куфр калимасини айтишга) мажбур

қилинса» дейиш билан Аллоҳ таоло фақат мажбур-ланган кишинигина истисно қилди. Маълумки, инсон фақат бирон сўз ёки ишга мажбур қилинади, аммо қалбдаги эътиқод борасида бировни мажбур-лаш имконсиз.

Иккинчи: «Бунга сабаб улар ҳаёти дунёни охират-дан афзал билганларидир» дейиш билан Аллоҳ таоло бу куфр ва бу азобга дучор бўлишлари эътиқод сабабли ё жаҳолат сабабли ё динни ёмон кўрганликдан эмас ё куфрга муҳаббат қўйишга-нидан эмас, балки бунинг сабаби фақат дунёдан бирон улуш бўлиб, ўшани диндан

афзал кўришгани эканини очик баён қилди.

«Оят икки жиҳатдан шунга — яъни, тавҳид қалб, **тил ва амал билан бўлиши зарурлигига — далолат қилади:**

«Биринчи: «Лекин ким қалби иймон билан ором олгани ҳолда (**куфр калимасини айтишга**) мажбур қилинса» дейиш билан Аллоҳ таоло фақат мажбурланган кишинигина истисно қилди. Маълумки, инсон фақат бирон сўз ёки ишга мажбур қилинади, аммо қалбдаги эътиқод борасида бировни мажбурлаш имконсиз». Кимдан куфр содир

бўлса, у иймонидан сўнг
кофирликка қайтган бўлади.

«Иккинчи: «Бунга сабаб улар ҳаёти
дунёни охиратдан афзал
билганларидир» дейиш билан Аллоҳ
таоло бу куфр ва бу азобга дучор
бўлишлари эътиқод сабабли ё
жаҳолат сабабли ё динни ёмон
кўрганликдан эмас ё куфрга
муҳаббат қўйишганидан эмас, балки
бунинг сабаби фақат дунёдан бирон
улуш бўлиб, ўшани диндан афзал
кўришгани эканини очик баён
қилди».

Куфрга мажбур қилинаётган инсон
қуйидаги ҳолат-лардан бирига
кўндаланг бўлади:

١) Куфрдан бош тортиш ва сабр-матонат билан туриш. Бу энг афзал ҳолат саналади.

٢) Тили билан куфрни айтиб, қалби билан иймонни эътиқод қилиш. Бу ҳам жоиз ҳамда унга нисбатан енгиллик ва раҳматдир.

٣) Мажбур қилинганда ижобат қилиши, дили ҳам куфрга мойил бўлиши. Бу одам маъзур эмас, кофирдир.

٤) Ундан куфрга қайтиш талаб қилинади, бироқ таклиф мажбур қилиш даражасига етиб бормаган бўлади. Шундай бўлса-да у таклифни ижобат қилади ва тили билан куфрни айтади, бироқ қалби

иймон билан хотиржам бўлади. Бу кимса ҳам кофирдир.

○) Унга куфр ҳақида айтилади, бироқ мажбур қилин-майди. Шундай бўлса-да тили билан ҳам, дили билан ҳам мувофиқ келади. Бу одам ҳам кофир бўлади.

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло билувчирокдир. Алҳамду лиллаҳи Роббил алабийн, ва соллаллоҳу ала Муҳаммадин ва ала алиҳи ва соҳбиҳи ажмаъийн.

«Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло билувчирокдир. Алҳамду лиллаҳи Роббил алабийн, ва соллаллоҳу ала Муҳаммадин ва ала алиҳи ва соҳбиҳи ажмаъийн».

Ушбу қораламани оққа кўчириш
۱۴۱۱ ҳижрий сафар ойида ниҳоясига
етди.

Ушбу тақрир ва изохларнинг
аксариятини шайхимиз Муҳаммад
ибн Иброҳим Оли Шайх
оғизларидан ۱۴۶۶ ҳижрийда ёзиб
олинган, бир қисми ундан олдинроқ,
бир қисми сал кейинроқ ҳам ёзиб
олинган. Шайхимизнинг дарслари
мобайнида ёзиб олганим нусхалар
олти нусхага етган бўлиб, мен бу
оқламада уларнинг ҳаммасини
жамлашга ҳаракат қилдим.

Бу билан жумла мўминлар қаторида
мени ҳам фойдалантиришини Аллоҳ

субҳанаҳу ва таолодан сўраб
қоламан.

Аллоҳ таоло Пайғамбаримизга, у
зотнинг аҳли ва асҳобига салавоту
саломлар йўлласин.

Муҳаммад ибн Абдуррахмон ибн
Муҳаммад ибн Қосим

Ўзек тилига таржимаси ۱۴۳۰
ҳижрий ۱ рамазонда (۲۲, ۰۸, ۲۰۰۹)
ниҳоясига етди.

[۱] Лафзнинг (сўзнинг) маънога
далолат қилиши уч хил бўлади:
мутобақа (айнан тўғри келиш)
далолати, тазаммун далолати

(зимнидаги нарсага далолат) ва илтизом далолати (ўшанга алоқадор бўлган нарсага далолат қилиши).

Мутобақа далолати лафз аслида нимага қурилган бўлса, айни шу маънога далолат қилишидир.

Масалан, уй деганда деворлар ва шифтдан иборат бино тушунилгани каби.

Тазаммун далолати лафз ўзи қурилган маънонинг зимнидаги (ичидаги) бир бўлагига далолат қилишидир. Масалан, уй сўзи шифтга далолат қилиши каби, чунки уй деворлар ва шифтдан иборат бўлади.

Илтизом далолати лафз ўзи учун қурилган маънога алоқадор ва боғлиқ бўлган ташқи бир нарсага далолат қилишидир. Масалан, шифт сўзининг деворга далолат қилиши каби. Чунки, шифт сўзи деворга мутобақа далолати билан далолат қилмайди, чунки шифт деганда девор тушунилмайди. Шунингдек, у тазаммун далолати билан ҳам далолат қилмайди. Чунки, девор шифтнинг бир бўлаги эмас. Лекин, у деворга алоқали бўлган ва уни лозим тутган, бироқ унинг ичида бўлмаган алоҳида нарсадир (Равзатун-нозир ва шарҳуҳа: ۵۰, ۵۱-бетлар).

[۲] Қолган икки қисмга далолат қилиши — ибодат қилинишга сазовор бўлган зот Ўзи сифатлаган комил рубубият сифатлари ва бошқа олий сифатлари туфайли фақат У бўлиши эътибори биландир.

[۳] Қатода раҳимаҳуллоҳ айтади: «Бизга зикр қилинишича, одам билан Нух ўртасида ўн аср ўтган, ҳамма ҳидоят ва ҳақ шариат устида давом этиб келган, шундан сўнг ихтилофга берилишган, сўнг Аллоҳ таоло Нух алайҳиссаломни пайғамбар қилиб юборган, у ер аҳлига илк пайғамбар бўлган экан (Мухтасар ас-сийра: ۴۷-бет).

[٤] Ибн Аббос розияллоху анхумо Аллоҳ таолонинг: «Одамлар бир уммат эдилар» (Бақара: ٢١٣) ояти тафсирида айтади: Ҳаммалари Исломда эдилар. Шайтоннинг уларга қилган биринчи мақри солиҳларни улуғлаш бўлди. Аллоҳ таоло буни Ўзининг Китобида айтди: «Сизлар ҳаргиз ўз худоларингизни тарк қилманглар! «Вад»ни ҳам, «Сувоъ»ни ҳам, «Яғус»ни ҳам, «Яуқ»ни ва «Наср»ни ҳам ҳаргиз тарк қилманглар!» дедилар» (Нух: ٢٣). Улар солиҳ кишилар эди, бир ой ичида вафот этишгач, яқинлари уларга дод-фарёд қилдилар ва суратларини тасвирладилар.

Бошқа сўзга кўра, уларнинг асҳоблари: «Агар уларнинг суратларини ясаб олсак, бу бизнинг ибодатга шавқимизни оширарди», дейишди. Шундай қилиб, бир киши ўзининг оғаси ва амакиваччаси (сурати)га борар ва уни улуғлар, шундай қилиб шу авлод ўтди. Кейинги авлодлар аввалгилардан кўра кучлироқ улуғладилар. Учинчи авлод келгач: «Илгаригилар буларни бекорга улуғламаганлар, Аллоҳ ҳузурида уларнинг шафоатларини умид қилганлар», дейишиб, уларга сиғинишни бошлашди. Аллоҳ таоло Нухни пайғамбар қилиб юборгач ва сувга ғарқ қилган кишиларни ғарқ қилгач, сув мазкур бут-санамларни оқизиб, Жиддага олиб бориб

ташлади. Сув кетганидан сўнг улар соҳилда қолдилар ва шамол учириб келган қумлар остида қолиб кетдилар. Амр ибн Луҳай коҳин эди, жини бор эди. **Бир куни жини унга:** «Тезда йўлга чиқ, Тихомадан Жиддага бор, у ерда бут-санамларни топасан. Уларни Тихомага келтир, қўрқма. Арабларни уларга сиғинишга чорла, ижобат қилишади», деди. У Жиддага бориб, санамларни чиқариб олди, сўнг уларни Тихомага келтирди. Ҳаж мавсуми бўлганда одамларни уларга сиғинишга чақирди (**Мухтасар ас-сийра: ٤٨-٦**).

[٥] Уларда Иброҳим алайҳиссалом динининг Байтуллоҳни улуғлаш ва

тавоф қилиш, ҳаж ва умра, Арафот ва Муздалифада вуқуф қилиш, ҳайвонларни ҳадя (қурбонлик) қилиш каби қолдиқлари сақланиб қолган эди (Мухтасар ас-сийра: ۷۱ - б).

[۷] Имом Бухорий «Саҳиҳ»ида Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилишларича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Амр ибн Луҳай ал-Хузоъийни дўзахда ичакларини судраб юрганини кўрдим, у биринчи бўлиб соибаларни (чорва ҳайвонларни) бутларга атаб қўйиб юборган киши эди». Бир лафзда: «ва Иброҳимнинг динини ўзгартирган эди». Ибн Исҳоқдан ривоят

қилинган лафзда: «У биринчи бўлиб Иброҳимнинг динини ўзгартирган ва васан (бут)ларни ўрнатган киши эди... Низор ихлолида айтарди: «Лаббайкаллоҳумма лаббайк, лаббайка ла шарика лака, илла шарийкан ҳува лак, тамликуҳу ва малак» (Маъноси: «Лаббай сенга эй Аллоҳим, сенинг фақат биттагина шеригингдан бошқа шеригинг йўқ, сен унга ҳам, у эга бўлган нарсаларга ҳам эгасан) (Мухтасар ас-сийра: ٤٨-б).

[V] Мутобақа далолати ҳақида юқорида айтиб ўтилди.

[۸] Тазаммун ва мутобақат маънолари ҳақида юқорида айтиб ўтилди.

[۹] Ибнул Қаййим раҳимаҳуллоҳ айтади: «Аллоҳ таоло самъий далилларни икки қисмга — муҳкам ва муташобихга бўлди ва муҳкамни муташобих учун асл ва унга қайтарилиши лозим бўлган асос-моҳият қилди. Муҳкамнинг зоҳирига хилоф келган нарса муташобих бўлади ва уни муҳкамга қайтарилади. Мусулмонлар шунга иттифоқ қилганлар» (Ас-савоъиқ: ۷۷۲-б).

[۱۰] Юқорида Ибнул Қаййим раҳимаҳуллоҳнинг гапларида

ўтганидек, муташобихлиги олимларга эмас, муҳкамнинг зоҳирига хилоф бўлгани учун ҳам эмас, балки ўша шубҳага гирифтор бўлиб қолган кишигадир.

[] Шамсон, Тож, Абу Ҳадида ва бошқалар Наждда ва бошқа жойларда маъруф бўлган сиғиниладиган шахслардир.

Шайх Муҳаммад ибн Иброҳим раҳимаҳуллоҳ Юсуф, Шамсон ва Тож ҳақидаги саволга шундай жавоб берганлар:

«Юсуф, Шамсон ва Тож кофир ва тоғут кимсаларнинг исмларидир».

Тож — Харж аҳлидандир, унга назрлар тортиқ қилинади, унга дуо қилинади, унинг фойда ва зарар етказишга қодирлигига эътиқод қилинади. У ўз диёри Харждан Диръийя аҳлига келар, улардан ўзига аталган назрларни йиғиб оларди. Унга эътиқод қўйганларнинг жуда кўплари ундан қўрқишарди. Унинг ёрдамчилари ва ён-верида юрадиган кишиларга ҳам тил теккизиш мумкин бўлмасди. Улар ҳақида турли ёлғон даъволар қилинар, уларга ҳар турли афсоналарни нисбат бериладди. Тожга нисбат бериладиган гаплардан бири шуки, у кўзи ожиз бўлгани ҳолда ўзининг диёри

Харждан бировнинг етакловисиз ўзи келар экан.

Шамсон эса — даъват имоми раҳимаҳуллоҳнинг рисоаларидан билинишича — ориз (тасодифий шахс) бўлиши эҳтимоли катта.

Унинг авлодига эътиқод қилишади.

Юсуф эса, қабри устида васан (бут) бор бўлиб, унга сиғиниладиган бир шахсдир, шайхнинг китобларидан англанишича, унинг қабри Кувайтда ёки Аҳсода бўлиши керак.

Уларнинг яшаб ўтган тарихлари шайх Муҳаммад ибн Сулаймон раҳимаҳуллоҳ даврларидан унча узоқ эмас (Фатава ва росаилиш-

шайх Муҳаммад ибн Сулаймон:
۱/۱۳۴).

[۱۲] Жумладан: «Одамлар билан то улар «Ла илаҳа иллаллоҳ ва Муҳаммадун Расулуллоҳ» демагунларича урушишга буюрилдим. Агар «Ла илаҳа иллаллоҳ ва Муҳаммадун Расулуллоҳ» деб гувоҳлик берсалар, қибламизга юзлансалар, сўйган (гўшт)имизни есалар, намозимизни ўқисалар, бизга уларнинг қонлари ва моллари ҳаром қилинади, магар (Исломнинг) ҳаққи бундан мустасно» (Бухорий ривоятлари).

[۱۳] Яъни, «**ла илаҳа иллаллоҳ**» дейиши унинг қони ва молини сақлаб қолишига ёрдам бермайди.

[۱۴] Абу Довуд, Насоий, Аҳмад ривоят қилганлар, хаворижларни қатл қилиш мазмунидаги ҳадисларни Бухорий, Муслим ва бошқалар ҳам ривоят қилганлар.